

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
DİN PSİKOLOJİSİ BİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DİN DEĞİŞTİRME PSİKOLOJİSİ: İSLAM'I
SEÇENLER ÜZERİNE NİTEL BİR ARAŞTIRMA

Numan Sabit KARALI

2501210131

TEZ DANIŞMANI

Doç. Dr. Ümit HOROZCU

İSTANBUL – 2024

ÖZ

**DİN DEĞİŞTİRME PSİKOLOJİSİ: İSLAM'I SEÇENLER
ÜZERİNE NİTEL BİR ARAŞTIRMA**

Numan Sabit KARALI

Bu çalışmanın amacı başka bir dinden veya inançsızlıktan İslam'a geçen insanların bu din değiştirme deneyimlerinin arka planındaki psiko-sosyal unsurları din psikolojisi perspektifinden incelemektir. Bu amaçla İslam'a geçmeden önceki hayat, İslam'a geçiş süreci ve İslam sonrası hayat olmak üzere üç zaman dilimi üzerinden kurgulanmış; insanların İslam'a yönelmesinde etkili olan unsurların neler olduğu derinlemesine araştırılmıştır. Araştırmada yöntem olarak nitel araştırma yöntemi ve mülakat tekniği, desen olarak olgubilim (fenomenoloji) kullanılmıştır. Katılımcılar amaçlı örnekleme çeşitlerinden kartopu (zincirleme) örnekleme yöntemi uygulanarak seçilmiştir. Katılımcı grubunu başka bir dinden veya inançsızlıktan İslam'a geçmiş, 18 yaşından büyük ve en az bir senedir Müslüman olan 19 kişi oluşturmaktadır. Katılımcıların yaş ortalaması 40,05'tir. Eğitim düzeyleri büyük oranda lisans ve lisansüstüdür. Görüşmelerden elde edilen veriler betimsel analize tabi tutulmuştur. Araştırma sonucunda ebeveyn dindarlığının ve çocukluk döneminde alınan din eğitiminin din değiştirme üzerinde etkisi olduğu gözlemlenmiştir. Din değiştirmenin tek bir nedenle açıklanamayacak birçok nedenin aynı anda etkili olduğu bir süreç olduğu anlaşılmıştır. Bunun yanında din değiştirme sürecinde başlatıcı ve sürdürücü nedenlerin farklı olabileceği fark edilmiştir. Katılımcıların İslam'a geçtikten sonra dindarlaştığı gözlemlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Din Psikolojisi, Din Değiştirme, İhtida, Dinî Değişim

ABSTRACT

**PSYCHOLOGY OF RELIGIOUS CONVERSION: A
QUALITATIVE STUDY ABOUT MUSLIM CONVERTS**

Numan Sabit KARALI

The purpose of this study is to examine the psycho-social factors behind the experiences of individuals converting from another religion or atheism to Islam from the perspective of psychology of religion. The study structured around three periods: life before converting to Islam, the process of conversion to Islam, and life after converting to Islam. It deeply explores the factors influencing people's inclination towards Islam. Qualitative research method and interview technique was chosen for the study, with phenomenology as the design approach.

Participants were selected using snowball sampling method which is a part of purposive sampling methods. The participant group consists of 19 individuals who have converted to Islam from another religion or atheism, are over 18 years old, and have been Muslim for at least one year. The average age of participants is 40.05 years, with a high proportion having completed undergraduate or postgraduate education. The data obtained from the interviews has been subjected to descriptive analysis.

The study revealed that parental religiosity and religious education during childhood have an impact on religious conversion. It also highlighted that the process of religious conversion involves multiple factors that cannot be explained by a single cause alone. Additionally, it was noted that initiating and sustaining factors in the process of religious conversion can differ. Participants were observed to become more religious after converting to Islam.

Keywords: Psychology of Religion, Conversion, Ihtida, Religious Conversion

ÖNSÖZ

İnsanın yaşadığı bağlam mensup olduğu din ve dindarlığıyla bağlantılıdır. Ebeveynlerinin mensup olduğu din, dindarlık dereceleri ve kişiye verdikleri din eğitimi çocukluk döneminden itibaren kişinin dinî tutumu üzerinde etkili olmaya başlar. Kişinin dinî tutumunu etkileyen başka bir unsur da dini kendisine öğreten, aktaran kişilerle olan iletişimidir. Ancak her insan hayatının sonuna kadar çocukluk dininde kalmayabilir. Bazı insanlar hayatlarının bazı dönemlerinde, belli bazı sebepler bir araya geldiği zaman din değiştirmektedirler. Bu fenomen hem akademik hem de günlük hayatta çoğu insanın ilgisini çekmektedir. Bir insan ne olur da çocukluğundan beri mensup olduğu dini terk edebilir? Din değiştirme süreci nasıl bir süreçtir? İslam'a geçtikten sonra insanların hayatı nasıl değişmektedir? Bu çalışma bu ve benzeri sorulara cevap bulmak amacıyla gerçekleştirilmiştir.

Bu çalışma Türkiye'nin İstanbul şehri ve Almanya'nın Osnabrück şehri olmak üzere iki şehirde yürütülmüştür. Bu yönüyle din psikolojisi literatürüne özgün bir katkı sağlaması umulmaktadır. Araştırmanın iki farklı ülkede yürütülmesi beraberinde zorlukları da getirmiştir. Bu zorlukların belki de en büyüğü olan mühtedileri bulmak konusunda yardımcı dokunan herkese teşekkür ederim. Daha da önemlisi, mülakat yapmayı kabul eden ve nadide deneyimlerini paylaşan her bir katılımcıya teker teker teşekkür ederim.

Tez danışmanım Doç. Dr. Ümit HOROZCU'ya çalışmanın başından sonuna kadarki yol göstericiliğinden, önerilerinden, tavsiyelerinden, bana ayırdığı vakitten ve yoldaşlığından dolayı teşekkür ederim.

NUMAN SABİT KARALI

İSTANBUL-2024

İÇİNDEKİLER

ÖZ	ii
ABSTRACT	iii
ÖNSÖZ.....	iv
TABLolar LİSTESİ.....	viii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	ix
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Eski Paradigma Psikologları.....	10
1.1.1. William James (1902)	10
1.1.2. George Albert Coe (1916).....	12
1.1.3. Robert H. Thouless (1923).....	16
1.1.4. Francis L. Strickland (1924)	21
1.1.5. Walter Houston Clark (1958)	23
1.2. Yeni Paradigma Teorileri.....	26
1.2.1. Din Değişirme Süreç Modeli: Lofland ve Stark (1965)	26
1.2.2. Din Değişirme Motifleri: Lofland ve Skonovd (1981)	31
1.2.3. Sistemik Evre Modeli: Rambo (1993)	34
1.2.4. Anlam Sistemi Değişimi Olarak Din Değişirme: Paloutzian (2005).....	38

İKİNCİ BÖLÜM

YÖNTEM

2.1 Araştırmanın Çalışma Grubu.....	44
2.2 Veri Toplama Aracı	46
2.3 Verilerin Toplanması.....	47
2.4 Verilerin Analizi.....	48

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR

3.1	İslam Öncesi Hayat.....	50
3.1.1	Çocukluk.....	50
3.1.1.1	Ebeveynlerle İlişkiler.....	50
3.1.1.2	Ebeveynler Arası İlişkiler	53
3.1.1.3	Ebeveyn Dindarlığı.....	56
3.1.1.4	Alınan Din Eğitimi.....	59
3.1.2	Ergenlik.....	61
3.1.2.1	Psikolojik Durum.....	62
3.1.2.1.1	Genel Psikolojik Durum.....	62
3.1.2.1.2	Bağımlılık Durumu.....	65
3.1.2.2	Sosyal Durum.....	68
3.1.2.2.1	Ebeveynler ile İlişkiler	68
3.1.2.2.2	Toplum ile İlişki.....	70
3.1.2.3	Dinî Durum	72
3.2	İslam'a Geçiş Süreci	75
3.2.1	İslam'a Geçiş Öncesi Hazırlık Süreci.....	75
3.2.1.1	Tecrübe Edilen Memnuniyetsizlikler, Tatminsizlikler	75
3.2.1.2	Dinî Arayışlar.....	79
3.2.1.3	İslam'a Geçiş Öncesi İslam Algısı	81
3.2.2	Müslüman Olma.....	83
3.2.2.1	Müslüman Olma Vesileleri ve Din Değiştirme Motifleri	83
3.2.2.2	İslam'a Çeken ve İslam'da Tutan Faktörler.....	95
3.2.2.3	Din Değiştirme Yaşı.....	97
3.2.2.4	Din Değiştirme Kararını Vermenin Süresi.....	98
3.3	İslam Sonrası Hayat.....	98
3.3.1	Din Değiştirme Sonrası Psikolojik Durum.....	99
3.3.1.1	Din Değiştirme Sonrası İlk Hissedilenler	99
3.3.1.2	Geçmiş Hayata Bakış	100
3.3.2	Din Değiştirme Sonrası Sosyal Durum.....	101
3.3.2.1	Toplumla İlişki.....	101
3.3.2.2	Kültürel Değişim.....	104
3.3.3	Din Değiştirme Sonrası Dinî Durum	106
	SONUÇ	108
	KAYNAKÇA	116

EKLER..... 121

TABLULAR LİSTESİ

Tablo 1 Thouless'ın Din Değiştirme Tasnifi	18
Tablo 2 Din Değiştirme Motifleri	33
Tablo 3 Sistemik Evre Modeli	38
Tablo 4 Anlam Değişim Sistemi Süreci.....	42
Tablo 5 Katılımcıların Demografik Bilgileri	46
Tablo 6 Mülakatların Nerede ve Nasıl Yapıldığı.....	48
Tablo 7 Katılımcıların Din Değiştirme Süreci Modeli	84
Tablo 8 Katılımcıların Din Değiştirme Motifleri.....	93

KISALTMALAR LİSTESİ

Ark.: Arkadaşları

Akt.: Aktaran

Bkz.: Bakınız

Bs.: Basım

Çev.: Çevirmen

Doç.: Doçent

DİA: Diyanet İslam Ansiklopedisi

Dr.: Doktor

Ed.: Editör

Haz.: Hazırlayan

Örn.: Örneğin

s.: Sayfa

ss.: Sayfadan sayfaya

vb.: ve benzeri

vd.: ve devamı

GİRİŞ

Din psikolojisi alanının kuruluşundan beri en çok araştırılan konulardan biri din değiştirmedir. Din psikolojisi alanında ilk olarak James H. Leuba tarafından 1896 yılında din değiştirme üzerine ilk psikolojik makale yayınladı. Bunu, konu üzerine Edwin Diller Starbuck'ın 1897 yılındaki makalesi takip etti. İki sene sonra, 1899'da Starbuck Din Psikolojisi (Psychology of Religion) isimli ilk kitabı yayınladı ve bu kitabın da temel konusu din değiştirmeydi. Daha sonra Amerikan psikolojisinin kurucularından olan G. Stanley Hall 1881 yılında Harvard Üniversitesinde din değiştirme hakkında yaptığı konuşmalarını 1904 yılında yayınladığı Ergenlik (Adolescence) isimli ünlü eserine dahil etti. Hall'ın çağdaşı olan Amerikan psikolojisinin diğer kurucusu William James, 1902 yılında Dini Deneyimin Çeşitleri (The Varieties of Religious Experience) isimli eserini yayınladı. Bu kitap James'in Gifford Konuşmalarının kitaplaştırılmış haliydi ve bu konuşmalardan ikisi din değiştirme üzerineydi.

Bu öncülerden sonra gelen din psikologları da konuya ilgi göstermeye devam etti. Bu psikologlara örnek olarak George Albert Coe, Robert H. Thouless, Francis L. Strickland ve Walter Houston Clark verilebilir ki bu psikologların din değiştirme hakkındaki görüşleri teorik çerçeve kısmında işlenecektir. 1960'lara kadar din değiştirme konusu din psikolojisi alanında incelenmeye devam etti. Ancak 1960'lara gelindiğinde din değiştirme konusunun ele alınış tarzı değişmeye başladı. Bu değişimde yeni dini hareketlerin revaç bulmasının önemli etkisi vardı. İlk başta sadece Protestan Hristiyanlık üzerinden düşünölen din değiştirme olgusu diğer dinler ve dinî gruplar üzerinden çalışılmaya başladı. Bunun yanında değişen tek şey konunun hangi örneklemele çalışıldığı değildi. Din değiştirme olgusunun mahiyeti hakkındaki görüşler değişmeye başladı. Din değiştirme süreci duygusal mı rasyonel midir, kişi kendi içinden gelen bir değişim mi geçirir yoksa harici güçler mi kişiye etki eder, ne oranda bir değişim gerçekleşir ve inanç mı yoksa davranış mı önce değişir gibi sorular değişim geçiren düşönelere örnek olarak verilebilir.

Bu paradigma değişiminden sonra deyim yerindeyse din değiştirme olgusuna farklı bir gözölkle bakılmaya başlandı. Yeni paradigmada da birçok farklı dinî grup

hakkında birçok farklı çalışma yapıldı. Bunlara örnek olarak Lofland ve Stark'ın 1965 yılındaki ve din değiştirme süreç modelini önerdikleri çalışma, Lofland ve Skonovd'un 1981 yılında gerçekleştirdikleri din değiştirme motifleriyle ilgili araştırmaları ve Rambo'nun 1993 yılında yayınladığı kitabında öne sürdüğü sistemik evre modeli verilebilir. Bu yeni paradigma gözlüğüyle beraber incelenmek üzere bakılan meselelerden bir tanesi de ihtida olmuştur. İhtida konusunda Batı'da yapılan öncü çalışma Ali Köse'nin 1994 yılında gerçekleştirdiği araştırmasıdır. 70 İngiliz mühtedi ile yürütülen araştırma sonrasında yapılan ihtida araştırmalarına prototip, yol gösterici ve ilham kaynağı olmuştur. Günümüze kadar ihtida hakkında araştırmalar artarak devam etmiş, hala yapılmaya devam edilmektedir. Mevcut çalışmanın da bu silsileye eklenmesi ve hem Türkiye hem de Almanya'da yürütülmüş olması açısından din değiştirme literatürüne ve ihtida araştırmalarına katkıda bulunması hedeflenmektedir.

Nitel araştırma yöntemlerinden fenomenoloji (olgubilim), araştırma tekniklerinden de mülakat tekniğinin kullanıldığı mevcut çalışmada ana problem "Başka dinlerden veya inançsızlıktan İslam'a geçen bireylerin bu deneyimleri çerçevesinde hangi dini ve psikososyal süreçleri yaşamaktadırlar?" şeklinde belirlenmiştir. Bu problem çerçevesinde cevapları aranan sorular şunlardır:

1. Din değiştiren insanların çocukluk dönemindeki aile ortamı nasıldır?
2. Din değiştiren insanların çocukluk dönemindeki dinî eğitim durumları nasıldır?
3. Din değiştiren insanların ergenlik dönemindeki aile ortamı nasıldır?
4. Din değiştiren insanların ergenlik döneminde psikolojik, sosyal ve dinî durumları nasıldır?
5. Din değiştiren insanlar din değiştirme öncesinde nasıl bir hazırlık süreci yaşamaktadırlar?
6. Din değiştirmeye vesile olan nedenler nelerdir?
7. Din değiştirdikten sonra insanların hayatı psikolojik, sosyal ve dinî anlamda e şekilde değişmektedir?

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

İslam geleneğinde kullanılan ve din değiştirme fenomenini karşılayan kavramlar “ihtida” ve “irtidat”tır. İhtida, “doğru yolu bulmak; yol göstermek” manalarını karşılayan “hüdâ” (hedy, hidâyet) kökünden türemiştir ve “gerçeğe ulaşmak, doğru yolu bulmak” anlamına gelir. Terim anlamı ise, inançsızken veya başka bir dine mensupken İslam’ı benimsemektir (Köse 2000). İhtida kavramı, sadece İslam dini için kullanılmıştır. İrtidat, “dönmek; geri çevirmek, kabul etmemek” manalarını karşılayan “redd” kökünden türemiştir. Terim anlamı, Müslüman bir kişinin İslam dinini terk etmesidir (İnce 2008). İrtidat kavramı da sadece İslam özelinde kullanılmıştır. İslam geleneğinde bu iki kavram dışında, din değiştirmenin farklı türlerini veya farklı niteliklerini karşılayan genel bir kavram yoktur. Bu kavramlar anlamlarından da anlaşılacağı üzere, sadece İslâmî bir bakış açısıyla kullanılabilirler.

Din değiştirme fenomenini karşılamak için Batı’da İngilizce “conversion” kavramı kullanılır. Conversion kavramı, İslam dinine has olan ihtida ve irtidat kavramından farklı olarak birçok dinî değişimi içine alır. Kişinin mensup olduğu dini terk edip yeni bir dini benimsemesi, içinde büyüdüğü ve ihmal ettiği dine geri dönmesi ve inançsızken bir dini benimseyip dindarlaşması durumlarını conversion kavramı karşılar (Köse 2019, 13). Yani conversion, ihtida ve irtidatın da dahil olduğu dinî değişimleri içine alan şemsiye bir kavramdır.

Bunun yanında “conversion” kelimesi, yalnızca din değiştirmeyi karşılamaz. Birçok farklı alandan birçok farklı durumu karşılar. Örneğin suyun buzu, su ve buhar halleri arasındaki değişimini bilimsel olarak karşılamak için kullanılır. Tartışma bağlamında kullanıldığı zaman kişinin sahip olduğu bakış açısı ve inançlarını değiştirmesi anlamını karşılar. Finansa bir para biriminin başka biri karşılığında değiştirilmesi anlamına gelir. Örneğin doların euroya çevrilmesi durumunda conversion kelimesi kullanılabilir. Resmi çevrelerde kanun dışı temellük ve başkasının malını kullanım anlamına gelir. Fizikte ham maddenin enerjiye dönüşme süreci için kullanılır. Otomotiv sektöründe de conversion terimi kullanılır. Üstü açılır

arabalar convertible olarak isimlendirilir. Bütün bu kullanımların ortak özelliği değişim, dönüşüm ve aktarım anlamları taşımalarıdır (Gillespie 1979, 9). Birçok alandaki farklı anlamlar içinden “dinî değişim” anlamı kastedilmek istendiği zaman, kelime “religious conversion” şeklinde kullanılır.

Günümüzde Batılı mühtedilerin çoğu, convert ve conversion kelimelerini kullanmaktan hoşlanmaz. İhtidalarını anlatmak için conversion yerine “becoming Muslim” (Müslüman olmak), “taking Shahada” (şehadet getirmek) ve “embracing Islam” (İslam’ı kabul etmek) gibi ifadeler kullanırlar (van Nieuwkerk 2014, 668). Conversion alternatifini olarak en çok kullandıkları kavram ise, eski haline geri dönmek anlamına gelen “reversion”dır. Bu kavramın kullanımı; *Elest Bezmi*’nde Allah’ın sorusu üzerine bütün insanlığın, Allah’ın kendilerinin rabbi olduğunu tasdik ettiği inancı ve Hz. Peygamber’in, her insanın fitrat üzere doğduğu ancak ebeveynlerinin onları Yahudi veya Hristiyan yaptığı hadisine dayanmaktadır (Hermansen 2014, 633).

Hristiyan geleneğinde conversion kelimesinden önce bu anlamı ifade etmek için başka kelimeler kullanılmıştır. Eski Ahit’te genel anlamı “geri dönmek” olan İbranice *shub* (שׁוּב) kelimesi, conversion kelimesinin sahip olduğu anlamları karşılamak için kullanılmıştır ve bu kelime İngilizce tercümelerde conversion olarak tercüme edilmiştir. Bu kelimenin geçtiği Eski Ahit bölümlerine Mezmurlar 51:13 örnek verilebilir. Burada kullanılan kelime İngilizce tercümelerde “be converted” ve “return” olarak tercüme edilmiştir. King James Bible’da “Then will I teach transgressors thy ways; and sinners shall be converted unto thee” diye geçen ifade Kitab-ı Mukaddes Şirketi Türkçe tercümesinde “geri dönsün” olarak tercüme edilmiştir: “Başkaldıranlara senin yollarını öğreteyim, Günahkârlar geri dönsün sana.”. Başka bir örnek Mezmurlar 19:7’dir. Burada kelime, İngilizce tercümelerde “converting”, “refreshing”, “reviving” olarak tercüme edilmiştir. King James Bible’da “The law of the LORD is perfect, converting the soul” diye geçen ifade Kitab-ı Mukaddes Şirketi Türkçe tercümesinde “cana can katar” olarak tercüme edilmiştir: “RAB'bin yarası yetkindir, cana can katar”. (Gillespie 1979, 12)

Yeni Ahit'te İbranice *shub* kelimesi Grekçe *epistrephein* (ἐπιστρέφειν) kelimesiyle tercüme edilmiştir. *Epistrephein* kelimesi fiziki olarak geri dönmek anlamında da kullanılsa da daha çok manevi olarak geri dönmek anlamında kullanılmıştır. Bu anlamda kullanıma örnek Elçilerin İşleri 3:19 verilebilir. Bu bölüm İngilizce tercümelerde “be converted”, “turn”, “turn back” olarak tercüme edilmiştir. King James Bible'da “Repent ye therefore, and be converted, that your sins may be blotted out, when the times of refreshing shall come from the presence of the Lord;” bu bölüm Kitab-ı Mukaddes Şirketi Türkçe tercümesinde “dönün” olarak tercüme edilmiştir: “Öyleyse, günahlarınızın silinmesi için tövbe edin ve Tanrı'ya dönün. Öyle ki, Rab size yenilenme fırsatları versin ve sizin için önceden belirlenen Mesih'i, yani İsa'yı göndersin.” Yeni Ahit'te kullanılan başka bir Grekçe kelime “fikrini değiştirmek” anlamına gelen *metanoia* (μετάνοια) kelimesidir (Gillespie 1979, 13-15). Batı Hristiyanlığında Latince yaygın kullanılan dil haline gelince *epistrephein* ve *metanoia* kelimeleri, *conversio* (dönüş) olarak tercüme edilmiştir. Daha sonra bu kelimedden İngilizce “conversion” kelimesi türemiştir (Kling 2014, 599).

Conversion kavramıyla ifade edilen din değiştirme temel olarak “kişinin mensup olduğu dinini terk ederek farklı bir mezhebe veya dine geçmesidir (Köse ve Ayten 2019, 139).” Bu tanım, bütün din değiştirme tanımlarını içine alacak temel bir tanımdır. Ancak din değiştirme tanımları, tanımlayana ve zamana göre farklılaşmaktadır. Din değiştirmenin bu temel tanımı derinleştirilecek olursa din değiştirme fenomeninin birçok farklı özelliği devreye girer. Din değiştirmenin ani mi tedrici mi olduğu, din değiştirme sürecinin içerdiği evreler, din değiştirmenin sebepleri, din değiştirme yaşı, bireyin din değiştirme sürecindeki rolü, farklı dinlerin din değiştirme deneyimine nasıl etki ettiği... Bu özelliklerde de farklılaşma görülmektedir. Din değiştirmenin tanımı ve mahiyetindeki bu farklılaşmalar din değiştirmenin ortak bir açıklamasına varmayı zorlaştırmaktadır. Ancak bu zorluk hiç fikir birliği olmadığı anlamına gelmez.

Din değiştirme çalışmalarının tarihi serüveni incelendiği zaman bu çalışmaların belli bir çerçeve içinde düşünülebileceği görülür. Richardson (1985), din değiştirme çalışmalarında iki paradigmanın var olduğunu öne sürmüştür. Eski paradigma ve yeni paradigmada din değiştirme farklı tanımlanmış ve din

değiştirmenin özelliklerine farklı açıklamalar getirilmiştir. Herhangi bir psikoloğun din değiştirme tanımı ve din değiştirmenin özellikleri hakkındaki görüşleri verildiği zaman bu psikoloğun hangi paradigmadan olduğu önem taşımaktadır. Örneğin eski paradigmadan psikologlar ile yeni paradigmadan psikologların din değiştirme hakkındaki görüşleri beraber verilirse, şimdiye kadar belli bir fikir birliğine varılmasını gerektirecek kadar uzun süredir çalışılan bir konuda hala temel meselelerde fikir ayrılıkları olduğu düşünülebilir. Ancak aslolan tarihin belli bir noktasından sonra paradigmanın değiştiği ve din değiştirme deneyiminin farklı şekilde anlamlandırılmaya başladığıdır.

Richardson'ın bahsettiği eski paradigmanın karakteristik özelliklerini Hood Jr., Hill, ve Spilka (2009, 212-13) şu şekilde maddelendirmiştir:

1. "Prototip Pavlus'un din değiştirmesidir." Pavlus'un din değiştirme deneyimi, eski paradigmanın din değiştirme açıklamasını özetler niteliktedir. Bundan dolayı psikologlar tarafından çokça kullanılmıştır. Farklı bir şekilde ifade etmek gerekirse; Genelde Hristiyan Batı dünyası, özelde ilk dönem psikologların önündeki birincil din değiştirme deneyimi örneği Pavlus'un deneyimidir. Bundan dolayı din değiştirme, Pavlus'un din değiştirmesi üzerinden açıklanmıştır. Onlar için din değiştirmenin özellikleri, Pavlus'un din değiştirmesinin özellikleri neyse odur. Pavlus, şam'a doğru Hristiyanlara zulmetmek amacıyla yola çıkmış ve yolda bir vizyon görmüştür. Gökyüzünde İsa Mesih'i gören Pavlus bu deneyimden sonra Hristiyan olur. Kendisinin İsa Mesih tarafından seçilmiş bir havari olduğunu söyleyip Hristiyanlığı yaymak amacıyla çeşitli yerlere misyon yolculukları yapar.
2. "Süreç rasyonelden daha çok duygusaldır." Din değiştirme deneyimi günahkarlık ve suçluluk duygusu tarafından tetiklenir. Din değiştirme bu olumsuz duygulardan kurtuluğu sağlar.
3. "Din değiştiren kişi, harici güçlerin etkilediği pasif bir faildir." Din değiştiren kişi kendi din değiştirme deneyimi üzerinde söz sahibi değildir. Din değiştirme deneyiminin doğurduğu duygu ve düşünceler din değiştirenin bilincine yabancıdır. Bu duygu ve düşünceler harici bir gücün

etkisi sonucu bilincine dahil olmuştur. Bu harici güç geleneksel olarak her şeye kadir bir Tanrı olarak değerlendirilmiş, yakın zamanlarda ise bilinçaltı psikolojik etkiler olarak değerlendirilmiştir (Richardson 1985, 165).

4. “Din değiştirme benliğin dramatik bir değişimine yol açar.” Din değiştiren kişi, din değiştirme deneyimi öncesi benliğini reddeder ve bu reddettiği benlikten tamamen farklı yeni bir benlik inşa eder.
5. “Davranış değişimi, inanç değişimini takip eder.” Din değiştiren kişi, Din değiştirme öncesinde dinî ritüellere dahil olmamıştır. Hatta dine aykırı davranışlarda bulunuyor olabilir.
6. “Din değiştirme bir defa gerçekleşir ve kalıcıdır.” İleride değinileceği üzere yeni paradigmada din değiştirme deneyimiyle girilen dinden çıkılabilir. Başka bir dine geçilebilir. Ancak eski paradigmada din değiştirme bir defa yaşanır ve kalıcıdır.
7. “Din değiştirme ergenlikte gerçekleşir.” Eski paradigmada din değiştirme konusunda en çok üzerinde durulan başlık, din değiştirmenin tecrübe edildiği yaştır. Genel kanı din değiştirmenin ergenlikte yaşandığıdır. Örneğin Starbuck'ın (1899) çalışmasında ani dinî uyanış yaşayanların ortalama yaşı kadınlarda 13,7 erkeklerde 16,3'tür.
8. “Din değiştirme aniden gerçekleşir.” Din değiştirme ile korelasyonu en çok incelenen iki şey, din değiştirme deneyiminin gerçekleştiği yaş ve din değiştirmenin ani mi tedrici mi olduğudur (Hood Jr., Hill, ve Spilka 2009, 211). Eski paradigmanın en belirleyici özelliği din değiştirmenin aniden gerçekleşmesidir. Kişi din değiştirme anından önce herhangi bir hazırlık sürecinden geçtiğinin farkında değildir. Din değiştirme ile yeni duygu ve düşünceler bir anda zihnine hücum eder.

Din Psikolojisinin kuruluşundan itibaren bahsedilen bu çizgiler dahilinde ilerleyen din değiştirme araştırmaları, yeni dini hareketlerin Batı'da popülerite kazandığı 1960'larda değişmeye başlar. Yeni dini hareketlerin hızla birçok üye kazanmaya başlaması, “müreffeh” Batı toplumuna mensup bireylerin nasıl olup da hâkim dinî ve kültürel değerlere yabancı bu değişik akımlara girdiği sorusunu

gündeme getirir. Bu soru, din değiştirme literatürünün gidişatında belirleyici bir rol oynar. Batı'yı birinci elden meşgul eden bu soru akademik olarak araştırılmak istenir ve din değiştirme literatürünün ana odağı, yeni dini hareketler haline gelir. Böylece din değiştirme, eski paradigmanın Pavlus prototipinden kurtulup daha geniş çerçevede düşünülüp incelenmeye başlar ve bu yeni bakış açısı sadece yeni dini hareketlerle sınırlı kalmaz, geleneksel dinlere geçiş incelenirken de kullanılır (Richardson 2022).

Yeni paradigmada aynı zamanda din değiştirme literatürüne, “manevi dönüşüm” (spiritual transformation) kavramı dahil olur. Manevi dönüşümü açıklamadan önce kısaca maneviyattan (spirituality) bahsetmek yerinde olacaktır. Maneviyat kelimesinin din psikolojisi alanında kullanılmaya başladığı günden günümüze kadar hala tam olarak ne ifade ettiği hakkında bir fikir birliğine varılmış değildir. Ama tabi ki belli konularda fikir birliği vardır. Maneviyatın ne olduğunu daha iyi anlamak için başvurulabilecek bu fikir birliğine varılmış düşünceler şunlardır: “(1) Maneviyat şahsi ve öznedir. (2) Maneviyat kurumsal bir çerçeve gerektirmez. Onun otantikliği fikir birliği gerektirmez.” (3) Bir insan inandığı bir ilah olmadan da manevi olabilir. (4) Maneviyat dindarlığı kapsar. Yani maneviyat dindarlıktan daha üst, kapsayıcı bir terimdir. Bu da dindar olmayan maneviyatın da olabileceği anlamına gelir (Hood Jr., Hill, ve Spilka 2009, 11).

Manevi dönüşüm ise, din değiştirmekten daha büyük bir alanı kapsayan ve din değiştirmeyi de içine alan bir kavramdır. Kısaca din değiştirme (conversion) teriminin kurumsal dinler hakkında, manevi dönüşümün de (spiritual transformation) kurumsal olmayan dinî yapılar için kullanıldığı söylenebilir (Hood Jr., Hill, ve Spilka 2009, 208).

Yeni paradigmanın karakteristik özellikleri şu şekildedir (Hood Jr., Hill, ve Spilka 2009, 217):

1. “Din değiştirme veya manevî dönüşüm tedricen gerçekleşir.” Din değiştiren kişinin hayatında milat olarak değerlendirilebilecek herhangi belli bir olay yoktur. Yeni dine veya akıma mensubiyet adım adım gerçekleşir.

2. “Din değiştirme veya manevî dönüşüm duygusaldan daha çok rasyoneldir.” Gnahkarlık benzeri duygular olaya dahil değildir. Din değiştiren arayış içinde olduğu için süreç rasyoneldir.
3. “Din değiştiren veya değişim geçirmiş olan kişi; aktif, arayış içinde olan bir faildir.” Din değiştiren, kendi iradesiyle gerçekleştirdiği arayış sonucu yine kendi iradesiyle dinî değişim geçirir.
4. “Hümanistik gelenekte öz-farkındalık vardır.”
5. “İnanç değişimi, davranış değişimini takip eder.” Din değiştiren, resmen mensubu olmasa da geçmeyi düşündüğü dine uygun davranışlar sergileyebilir, o dinin ritüellerini yapabilir. İslam üzerinden düşünülürse, İslam’a geçmek isteyen birisinin şehadet getirmeden önce namaz kılması, oruç tutması bu duruma örnek verilebilir.
6. “Din değiştirme veya manevî dönüşüm kalıcı değildir; birkaç defa gerçekleşebilir.” Yeni dinî hareketlerin ayırıcı özelliklerinden bir tanesi, dinî hareketlere girişin ve çıkışın sık rastlanan ve tekrar eden bir olgu olmasıdır. Toplumda hâkim olan dinden çıkıp bir dinî harekete geçen bir birey, bir süre sonra dinî hareketi terk edip eski dinine geri dönebilir. Veya başka bir dinî harekete geçebilir. Veya dinî bütün bağlılıklarını terk edip inançsızlığı benimseyebilir.
7. “Din değiştirme veya manevî dönüşüm erken yetişkinlikte gerçekleşir ve devam eder.” Din değiştirmenin bir ergenlik fenomeni olduğu kanısı yeni paradigmada yoktur. Yetişkinlikte de din değiştirme gerçekleşir.
8. “Hiçbir deneyim prototipik değildir.”

Din değiştirme çalışmalarında etkili olan bu paradigma değişiminden dolayı, Din değiştirme literatüründe ortaya konulan teoriler ve düşünceler aktarılırken paradigma ayırımına gidilecektir. nce eski paradigmada değerlendirilebilecek psikologların Din değiştirme hakkındaki görüşleri verilecektir. Ancak belirtmek gerekir ki eski paradigmadaki bütün psikologlar kuşatılmaya çalışılmamıştır. rnek teşkil edebilecek beş psikolog seçilmiştir. Psikologların görüşleri verilirken eski paradigmanın karakteristik özellikleri üzerinden değerlendirme yapılacaktır. Eski paradigmadan sonra yeni paradigmada ileri sürülen teoriler ve görüşler açıklanacaktır.

1.1. Eski Paradigma Psikologları

1.1.1. William James (1902)

Amerikan psikolojisinin ve din psikolojisinin kurucularından kabul edilen William James, din psikolojisinin kurucu metinlerinden Dinsel Deneyimin Çeşitleri (The Varieties of Religious Experience) isimli eserinde din değiştirmeyi şu şekilde tanımlamıştır: Din değiştirmek, “yenilenmek, inayete ulaşmak, dini yaşamak, güvence kazanmak gibi ifadeler daha önce bölünmüş, yanlış bir değersizliği ve mutsuzluğu seçmiş benliğin, dinsel gerçeklere daha sıkı tutunmak suretiyle yavaş yavaş veya birden birleşmesini, doğru olan değeri ve mutluluğu seçmesini anlatan ifadelerden sadece bazılarıdır (James 2017, 203).”

James tanımdan sonra din değiştirmeyi açıklamadan önce dönüşümün ne olduğunu açıklar. O’na göre insanın düşünceleri, hedefleri ve gayeleri birbirinden farklı dahili gruplar ve sistemler oluşturur. İnsan belli bir hedefe odaklandığı zaman bu hedef, beraberinde ilgili düşünceleri ve heyecanları da getirir. Yani bir dahili sistemin bir parçası zihinde aktif olduğu zaman sistemin diğer parçaları da aktif hale gelir. Bütün parçalarıyla zihinde aktif olan dahili sistem diğer dahili sistemlerin zihinde arkaya itilmesine sebep olur. Örneğin kişi iş yerinde iken iş hayatı ile ilgili düşünceleri ve hedefleri ile meşguldür. Üzerinde çalıştığı projeyi ne zamana yetiştirmesi gerektiği, maaşına zam yapıp yapılmayacağı veya başka firmadan aldığı teklifi nasıl değerlendirmesi gerektiği gibi. Aynı kişi evde ailesi ile beraber olduğunda ise ailesi ile ilgili sistem zihninde öne geçer ve iş hayatı ile ilgili sistem arkaya itilir. Eşine yaklaşan yıldönümü için ne hediye almalı, birkaç ay içinde okula başlayacak çocuğunu hangi okula vermeli ve beğendiği evi ne zaman satın almalı gibi. Günlük yaşamda bu dahili sistemin parçası olan hedeflerimiz birbirini takiben sürekli değişir. Ancak bu günlük değişimleri dönüşüm (transformation) olarak isimlendirmeyiz. Bir hedef bireyin hayatından diğer hedefleri tam anlamıyla çıkaracak seviyede büyük bir önem kazandığında bu fenomen dönüşüm (transformation) olarak isimlendirilir (James ve James 2002, 153-54). James dönüşümü bu şekilde açıkladıktan sonra din değiştirmeyi açıklamaya geçer.

Bahsedilen bu dahili sistemlerin birden fazlasının aynı anda var olduğu durumlar da olabilir. Bu durumlarda bu sistemlerden bir tanesi merkezdeyken diğerleri dışarıdadır. Hayat ilerledikçe dışarıda olanlar merkeze geçip merkezde olan dışarıya çıkabilir. Bu değişimin sebebi duygusal heyecandır. “Bize bugün sıcak ve hayati olan şeyler yarın soğuktur (James ve James 2002, 155).” Bu sıcak parçalar dinamik enerjimizin merkezidir. Heyecanımızın merkezi kalıcı olarak belli bir sistem üzerinde yoğunlaşır ve geçirilen değişim dinî ise bu din değiştirme olarak isimlendirilir. James kişinin hayatında merkezi önem kazanan bu sistemi, *kişisel enerjinin sürekli merkezi (the habitual centre of his energy)* olarak isimlendirir. Kişinin *din değiştirmiş* olması demek daha önce kişinin bilincinin dışında bulunan dini düşüncelerin merkezi bir önem kazanması ve bu dini hedeflerin “enerjisinin sürekli merkezi”ni oluşturmasıdır (James ve James 2002, 155).

James din değiştirmeyi, din değiştirenin bu deneyim sırasındaki rolü üzerinden ikiye ayırır. Din değiştirmede bilinçli ve iradî yol ile bilinçsiz ve gayri iradî yol vardır. Starbuck bunları “volitional” ve “type by self-surrender” olarak isimlendirir. İradî tipte bazen değişimin hızlandığı kritik noktalar olsa da genelde değişim tedricen ve adım adım gerçekleşir. Yani iradî ile kastedilen tedrici din değiştirmedir. James bu tip din değiştirmeye örnek vermenin kolay olduğunu ancak gayri iradi din değiştirme kadar “ilginç” olmadığını söyler. Aynı zamanda değişim ne kadar iradi olursa olsun değişime her zaman kendini teslim etme dahildir. Değişim bir yol olarak düşünüldüğü zaman irade, kişiyi yol boyunca elinden gelen en ileri yere kadar taşır ancak yolun sonuna kadar ulaştıramaz. Yolun sonuna ulaşmak için kişinin kendini teslim etmesi lazımdır. Son noktayı koymak dış güçlere kalır. Yani kendini teslim, değişimin ayrılmaz bir parçasıdır (James ve James 2002, 163-64). Gayri iradî ile kastedilen, kişinin önceden din değiştirmek gibi bir düşüncesi yokken dış güçlerin etkisiyle aniden gerçekleşen ani din değiştirmedir. İradî de olsa gayri iradî de olsa sürece kendini teslim dahil olduğu için aslında gayri iradî din değiştirme ile iradî din değiştirme arasında radikal bir fark yoktur. Bundan dolayı James’in asıl ilgi odağı gayri iradî din değiştirmedir.

James, din değiştirme deneyiminin duygusal boyutuna dahil olan, Leuba’nın isimlendirmesiyle iman-durumu (faith-state), kendi isimlendirmesiyle güven

durumunun (state of assurance) beş karakteristik özelliği olduğunu söyler. Bu özelliklerden birincisi, dış şartlar aynı olsa da bütün endişenin yok olması, her şeyin Bir ile beraberliğinin iyi oluşu duygusu, huzur, uyum ve var olma isteğidir. İkincisi, daha önce kişinin bilmediği hakikatleri algılama duygusudur. Üçüncüsü, dünyadaki her şeyin güzelleşmesini sağlayan yeniliktir. Dördüncüsü, bilinçaltından bilince hücumlar sonucu ortaya çıkan duyuşal veya motor, duyuşal veya entelektüel semptomlar olan otomatizmdir. James'e göre otomatizm türleri arasında özel dikkat gerektireni nurani duyumlara içeren photism'dir. Pavlus'un Şam vizyonu ve Konstantin'in Milvian Köprüsü vizyonu photism'e örnektir. Beşincisi, din değiştirmenin "en karakteristik özelliği" olan vecd halidir (James ve James 2002, 194-200).

James'in din değiştirme konusundaki düşüncelerinin eski paradigmanın özelliklerini yansıtmayı yansıtmadığı değerlendirildiği zaman öncelikle James, tedrici din değiştirmenin varlığını kabul etse de ani din değiştirmeye odaklanmıştır (Hood Jr., Hill, ve Spilka 2009, 212). Ayrıca James, din değiştirme tanımında din değiştirmenin bölünmüş bir benlikten birleşmiş bir benliğe geçiş olduğunu vurgular. Yani din değiştirmenin dramatik bir değişime sebep olduğu düşüncesi James'te de yer bulur. James, din değiştirmeyi daha önce bilincin dışında olan düşüncelerin, diğerlerini dışarıya itecek şekilde kişisel enerjinin sürekli merkezi haline gelmesi olarak açıklar. Yani yeni geçilen dinin kaynağı bilinçdışıdır. Bunun yanında ona göre din değiştirmenin en iradi halinde bile teslimiyet gerçekleşir, son nokta irade dışı güçler tarafından konulur. Bu iki düşünce, din değiştirme deneyiminde din değiştiren kişinin harici güçler karşısında pasif olduğu maddesine uygunluk gösterir. Son olarak güven durumunun karakteristik özellikleri, din değiştirmenin duyuşal oluşunu yansıtır.

1.1.2. George Albert Coe (1916)

George Albert Coe din değiştirmeyi şöyle tanımlar: "Sosyal bir bağlamda kendini gerçekleştirme günümüzde dinî deneyimin önemli bir evresi olarak kabul edilmektedir. Bu dinî kendini gerçekleştirme yoğun olduğunda ve aniden elde edildiğinde, değişim din değiştirme olarak isimlendirilir. Din değiştiren kişi

kendisini; düşük bir seviyeden yüksek bir seviyeye geçmiş, gerçek hayatı elde etmiş, kendine gelmiş veya Tanrı'yı bulmuş olarak görür. (Coe 1916, 152)”

Coe, bir deneyimin din değiştirme olarak isimlendirilebilmesi için dört işaret taşıması gerektiğini söyler. (1) Din değiştirme tecrübe eden kişinin benliği derinden değişmelidir. (2) Özne, din değiştirme deneyiminde kontrol sahibi olmamalıdır. Değişim dışarıdan gelen bir etkiyle gerçekleşmelidir. Din değiştirmenin sonucu sadece bir olgunlaşma olmamalıdır. (3) Değişimin gerçekleştiği alan tutumlar olmalıdır. Bu tutumlar kişinin karakterini belirler. (4) Değişim; daha yüksek bir hayat elde etme, özgürlüğe kavuşma veya benliğin genişlemesi duygularını içerir. Kişinin kendisini suçlamasına sebep olan alışkanlıklardan kurtuluş değişimle beraber gelir. Aynı zamanda ahlaki bozulmadan ve çaresizlikten kurtulma da olaya dahildir. Yani kişi din değiştirme ile genel manada kişiliğinin olumsuz yönlerinden kurtulur (Coe 1916, 153).

Coe, din değiştirme deneyiminin gerçekleştiği ortamın, bağlamın üç önemli unsuru içerdiğini söyler. (1) Dinî değişimlerin yanında insan yaşamının diğer alanlarında da değişimler yaşanır. Örneğin entelektüel problemler birden çözülür, önceden anlamsız gelen akademik konular aniden ilginin odağı haline gelir, doğanın güzellikleri ilk defa çekici hale gelir veya kişi birisine âşık olduğunu keşfeder. (2) Süreç ve içerik açısından din değiştirme deneyimi, dinî gelişim yoluyla devamlıdır. Yani kişinin din değiştirdikten sonra geçtiği dindeki dinî gelişimi, onun din değiştirme deneyimini devamlı kılar. Bu deneyimin devamlılığı da kişiye göre değişir. (3) Son olarak din değiştirme fenomeni sadece Hristiyanlık dininde görülecek bir şey değildir. Tarih boyunca yaşanmış birçok olay din değiştirmeye örnek teşkil eder (Coe 1916, 153-54).

Coe, din değiştirme deneyiminin yapısal yönlerini dört maddede anlatır.

(1) Din değiştirme deneyiminin düşünsel faktörleri büyük oranda din değiştirme öncesi hayatın, deneyimlerin yeniden üretimidir. Yani kişi din değiştirme deneyimi ile tamamen yabancı olduğu düşünceler elde etmez. Din değiştirme öncesi sahip olduğu düşünsel içerik din değiştirme ile yeniden üretilir. Çerçeve aynıdır ama içerik değiştirilmiştir. Örneğin,

kişinin din değiştirme ile ulaştığını söylediği yüksek seviyeli hayat nosyonu, çevresinde var olan standartların etkisi neticesinde oluşmuştur. Din değiştirme ile geçtiği din, daha önce karşılaştığı ve bilgi sahibi olduğu bir dindir. Kişi daha önce hiç bilmediği bir dine geçmez (Coe 1916, 157).

(2) “Taze duyuşsal elementler genellikle din değiştirmede rol oynar (Coe 1916, 157).” Bu duyuşsal elementlere vaizin sesi, dini bir şarkının ritmi ve melodisi, bir ifadenin tekrarı, başkalarının dini bir eylemde bulunmasını izlemek, heyecan, sızı ve ürperme gibi organik hisler örnektir (Coe 1916, 157). Örneğin bir vaizin ses tonu ve tavırları dinleyici kitlesi üzerinde belli bir etkiye sahiptir ve farklı ses tonu ve tavırların farklı etkileri vardır. Dinî müzik ise dinî olmayan müzikten içerdiği düşünceler, melodik karakter ve ritim açısından farklılaşır. Bundan dolayı da dinî müziğin insan üzerindeki etkisi normal müzikten farklıdır (Coe 1916, 158). Coe burada, din değiştirmeyi tetikleyen duyuşsal elementlere bir örnek verir. Tanışıp konuştuğu bir adam, ameliyat sebebiyle kendisine uygulanan eter anestezişinden uyanırken yaşıdığı deneyim sonucu dinî bir değişim geçirmiştir. Tam anestezişiden uyanırken sanki hayatın en derin problemlerinin çözülmesine şahit olmuş ve varlığın bütün çelişkileri birliğe ulaşmıştır. Bu kişi yaşıdığı deneyimin entelektüel bir içeriği olmamasına ve eski felsefi şüphelerine felsefi çözümler bulamamasına rağmen yaşıdığı deneyim sonucu varlığın bir anlamı olduğuna emin bir şekilde kanaat getirmiştir (Coe 1916, 159). Coe’ya göre bu ve benzeri deneyimlerde yaşananların sıralaması; gerilim ve rahatlama duyumunu, özgürlük ve sevinç duygusu ve benliğin yeniden düzenlenmesidir. Sonuç olarak Coe’ya göre duyuşsal faktörler dinî değişimde belirleyici bir koşuldur (Coe 1916, 160-61).

(3) “İçgüdü din değiştirmede rol oynar (Coe 1916, 161).” Coe’nun bu maddede kastettiği içgüdü sosyallik içgüdüşü denilebilecek bir içgüdüdür. Verdiği örnek ise dinî uyanıştır. Dinî uyanış toplantıları, bazı Hristiyan cemaatlerde gerçekleştirilen, çok sayıdaki inananın tek bir yerde toplanıp, dinî duyguları harekete geçiren dinî konuşmalar dinlediği, hep beraber

dinî şarkılar söylediği ve zikirler yaptığı toplu ibadettir. Bu toplu ibadetlerin amacı başka dine mensup kişilerin Hristiyanlığa geçmesi, günahkarların tövbe etmesi ve genel manada katılımcıların daha dindar hale gelmesidir. Dinî uyanış toplantıları bir topluluk huzurunda gerçekleşir. Çünkü diğer insanların varlığı kişiyi tatmin eder. Diğer insanların kişiyi reddetmesi strese, kabulü ise mutluluğa yol açar. Böylece grup standardı kişiye aktarılmış olur. Aynı zamanda böyle durumlarda üstün bir güç karşısında teslimiyet güdüsü olaya dahildir. Bu teslimiyet; dinini yaymaya çalışan bir Hristiyan evanjeliğin kendinden emin kişiliği karşısında, bireyden daha üstün bir güç olarak kilise karşısında veya Tanrı'nın mükemmelliği ve iyiliği karşısında gerçekleşebilir. Bazı insanlar kendi iradelerini üstün bir gücün iradesi içinde yok etmekten içgüdüsel tatmin elde ederler (Coe 1916, 161).¹

- (4) Coe, dördüncü maddede yukarıdaki üç maddede saydığı elementlerin nasıl bir araya gelip bir bütün oluşturduğunu ele alır. Birincisi, yukarıda sayılan elementler telkin süreci ile yeni ve tatmin edici bir bütüne dönüştürülür. Bu telkin; bir vaiz, cemaatle şarkı söyleme, beklenti içindeki bir cemaatin varlığı, şahsi diyalog veya düşünme ve okuma yoluyla olabilir. İkincisi, bahsedilen bu yeniden organizasyon tam anlamıyla aniden gerçekleşmez. Din değiştirenin kendisi farkında olmasa da değişimin gerçekleşmesinden önce kişiyi buna hazırlayan bir süreç vardır. Yeni bakış açıları kazanılmadan önce belli bir süre olgunlaşırlar. Yeni tutumlar, var olduklarının farkına varılmadan önce kök salarlar. Coe, bu olgunun bilinçaltı (subconscious) terimini gerektirecek bir olgu olduğunu söyler. Üçüncüsü alışkanlık oluşturmaktır. Bu maddeyi Coe, yardım sever bir kuruluş tarafından göz kulak olunan bir düşkün örneğini vererek açıklar. Örneğin New York'daki Water Street Mission'da, bir düşkünün din değiştirmenin doruk noktasını yaşadktan sonra sağlığına kavuştuğu düşünülmez. Sağlığına kavuşması için onun, kendisini zararlı

¹ Coe burada teslimiyet ve egemenlik içgüdüleri ile James'in "bir kez doğan" ve "iki kez doğan" tipleri arasında bağlantı kurar. Ona göre "bir kez doğanların" üstünlük ve egemenliğe, "iki kez doğanların" teslimiyete içgüdüsel bir yatkınlığı olabilir (Coe 1916, 162).

alışkanlıklara sürüklemeyecek bir çevreye sahip olduğundan emin olunur. İş bulması sağlanır. Arkadaşları ona işe giderken ve işten dönerken eşlik eder ki eski bara gitme alışkanlığına tekrar düşmesin. Mission'a gelip orada mutlu zaman geçirmesi sağlanır. Başka düşkünlere yardım etme işine o da dahil edilir. Yani onun için yeni bir iç ve dış dünya kurularak iyi davranışların alışkanlık haline gelmesi sağlanır. Böylece o düşkün, din değiştirmenin doruk noktasını yaşadktan sonra yeni benliğini ve yeni dünyasını inşa etmeye devam eder. Sonuçta çoğunlukla bu yeni alışkanlık oluşturma olayı din değiştirme krizinin kendisine atfedilse de aslolan yeni alışkanlıkların, din değiştirme krizinden sonraki süreçte kazanılmasıdır (Coe 1916, 166-68).

Coe'ya göre bir deneyimin din değiştirme olarak isimlendirilmesi için taşınması gereken özellikler, birçok din değiştirme çalışmasının kullandığı kriterlerdir (Hood Jr., Hill, ve Spilka 2009, 211). Bu kriterlerden her biri eski paradigmanın özelliklerine karşılık gelmektedir. Din değiştirmenin yapısal yönlerinde ise duyuşal elementlere ve sosyalliğe yaptığı vurgu ile din değiştirmenin harici bir güç tarafından gerçekleştirildiğini ifade etmektedir. Coe, din değiştirme ani gerçekleşse ve kişi farkında olmasa da din değiştirme ile gelen düşüncelerin kuluçka süresi olduğı ve bu süre boyunca zihinde geliştiklerini söyler. Bu düşünce, William James'in düşüncesi ile benzeşir. Coe, din değiştirmenin yapısal özelliklerinde en son alışkanlık oluşturmada bahseder. Burada bireyin din değiştirdikten sonra dinî faaliyetlerde bulunmasının alışkanlık oluşumunu sağladığını söyler. Bu düşünce, eski paradigmanın, önce inanç değişiminin sonra davranış değişiminin geldiğı maddesiyle uygunluk gösterir.

1.1.3. Robert H. Thouless (1923)

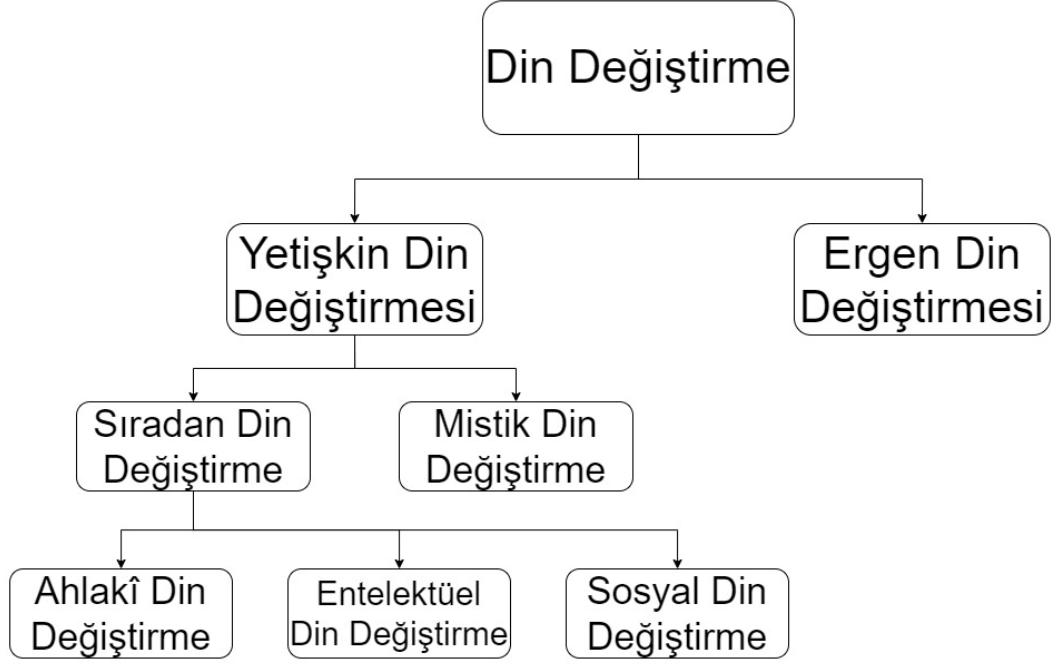
Robert H. Thouless din değiştirmeyi şu şekilde tanımlar: “‘Conversion’ kelimesini geniş ve muğlak bir şekilde kullanırsak din değiştirmeyi daha önce zihinde hiçbir gelişim dönemi yokmuş gibi gözükten inanç sistemi benzeri bir şeyin bilinçte tezahür etmesi şeklinde tanımlayabiliriz (Thouless 1923, 187-88).”

Thouless modern psikolojinin, daha önce varlığından haberdar olunmayıp aniden bilince baskın yapan zihinsel materyallerle ilgilendiğini söyler ve zihinsel materyallerin bilinçdışına bastırılma sürecini açıklar. İnsan zihninde belli materyallerin bilinçdışına bastırılmasına içgüdüler veya duygular yol açar. Bilinçdışına bastırılan materyaller kompleks (complex) olarak isimlendirilir. Kompleksleri bilinçdışına bastıran ve bilinçdışı kalmasını sağlayan güce de direnç (resistance) denilir. Bazı durumlarda istenmeyen zihinsel içerik sanki tamamen yok olmuş derecede bastırılabilse de bu içerik gücünü tamamen yitirmiş değildir. Beklenmeyen yollarla duygu ve davranışı etkilemeye devam eder (Thouless 1923, 188).

Bilinçli bir düşünce yani kompleks ile buna karşı çıkan bilinçli bir direniş yani direnç var olduğu zaman bu durum zihinsel çatışmadır. Hem bastırılmak istenen içerik hem de bastırmaya çalışan güç bilinçlidir. İnsan, zihninde gerçekleşen çatışmanın farkındadır ve bundan dolayı acı çeker. Başka bir kombinasyonda komplekslerin bilinçdışı ama direncin bilinçli olduğu bir durum olabilir. Yani kişi, bastırılan içeriğin farkında değildir ama bu içeriği bastıran gücün farkındadır. Böyle durumlarda bilincine varılmasa da yine bir zihinsel çatışma vardır. Bu çatışma devam eder ve bir süre sonra kompleksin çok güçlenip direncin artık onu bastırılmış halde tutamadığı bir zaman gelir. Böylece bilince yeni zihinsel içerikler baskın gerçekleştirir. Denildiği gibi çatışma sırasında kişi, bu zihinsel içeriğin bilincinde değildir. Bundan dolayı kişi, bilince baskın yapan içeriğin sanki zihninde hiçbir gelişme göstermeden bir anda ortaya çıktığını düşünür. Böyle bir düşünce tarzını da olayı doğaüstü güçlere atfetme takip eder. Baskın gerçekleştiren zihinsel içeriğin aslında bir kuluçka süreci vardır ancak kişi bunun farkında değildir (Thouless 1923, 188-89).

Bu açıklamalardan sonra Thouless, bilinçdışı düşüncelerin bilince gelmesinden önce de zihinde var olduğu ve belli bir kuluçka süresinin olduğu fenomenin din değiştirmede de geçerli olduğunu anlatmak üzere Jung'un Pavlus'un din değiştirmesinin analizini örnek verir. Bu analizde Jung, kendisi farkında olmasa bile Pavlus'un uzun süre boyunca Hristiyan olduğunu söyler. Devamında Thouless, Pavlus'un din değiştirtmesinin bu duruma güzel bir örnek olduğunu söyler. Çünkü

Pavlus'un deneyiminde bastırılan düşünceler kendi kendilerine gelişim sonunda bilinci istila ederler ve bu istila herhangi bir harici etkiyle gerçekleşmez (Thouless 1923, 189-90).

Tablo 1 Thouless'in Din Değişirme Tasnifi

Thouless din değiştirmeyi yetişkin din değiştirmesi (adult conversion) ve ergen din değiştirmesi (adolescent conversion) olmak üzere ikiye ayırır. Yetişkin din değiştirmesini de ikiye ayırır. Sıradan din değiştirme (ordinary conversion) ve mistik din değiştirme (mystical conversion). Sıradan din değiştirme dindar olmayan bir hayattan dindar bir hayata geçiştir. Şu ana kadar konu edildiği de sıradan din değiştirmedir. Mistik din değiştirme, normal bir dindar hayattan mistik bir hayata geçiştir. Yetişkin din değiştirme yukarıda ifade edildiği gibi, insanın zihninde direnç tarafından bastırılan materyallerin bir süre sonra dirence galip gelip bilinçte hakimiyet kurması olarak açıklanır. Sıradan din değiştirme, değişime sebep olan zihinsel çatışmanın nasıl bir tabiata sahip olduğu üzerinden üçe ayrılır. Çatışma ahlaki, entelektüel veya sosyal olabilir (Thouless 1923, 191).

Ahlaki din değiştirme en alışılmış ve sık karşılaşılan din değiştirmedir. Din değiştirmeye götüren zihinsel çatışma ahlakidir. Bastırılmış kompleks, içki veya

cinsellik düşkünlüğü gibi günah olarak görülen davranışlardan kurtulma isteği olabilir. Kompleksin arkasındaki niyet Tanrı'nın rızasını kazanmak gibi dinî içerikli olabileceği gibi başka insanlar tarafından kabul görmek gibi din dışı da olabilir (Thouless 1923, 191-92).

Entelektüel din değiştirme, ahlaki din değiştirmeden daha büyük zorluklar içerir. Tecrübe edilen entelektüel çatışma her zaman ahlaki elementlerle karışmıştır. Yani saf bir entelektüel çatışmanın tecrübe edildiği din değiştirmeye rastlamak zordur. Bundan dolayı bir entelektüel din değiştirmenin gerçekten entelektüel mi olduğu yoksa ahlaki bir çatışmanın din değiştirme tecrübe eden kişi tarafından entelektüel olarak anlamlandırılması mı olduğunu söylemek güçtür (Thouless 1923, 196-97).

Sosyal din değiştirmede çatışma, kişinin birbirine zıt iki gruba karşı duyduğu bağlılıktan dolayıdır. Thouless, bu tür din değiştirmeyi Sadhu Sundar Singh'in din değiştirmesi ile açıklar. Sundar Singh, Hinduizm'den Hristiyanlığa geçmiş bir Hindistanlıdır. Hinduizm'e mensup iken açık şekilde Hristiyanlığa karşı bir duruş sergiler. Köyüne gelen Hristiyan vaizleri taşıyıp Kitab-ı Mukaddes'i yırtar ve yakar. Ancak gerçekte kendi dininden mutmain değildir. Bu tatminsizlikten dolayı Tanrı'ya dua edip "Bana doğru yolu göster yoksa kendimi öldüreceğim." der. Bu duadan sonra dinî bir deneyim yaşar. Odayı bir ışık doldurur. Bu ışığın İsa Mesih tarafından olduğuna inanır ve Hristiyan olur. Bu örnek de din değiştirmenin yukarıda anlatıldığı şekliyle açıklanabilir. Kişi aslında bilinçdışı çoktan Hristiyanlığı seçmiştir. Ailesi ve diğer sosyal faktörler bunu bilinçdışına bastırmaktadır. Bastırılan kompleksler, onları bastıran direnç karşısında yeterince güçlenince din değiştirme gerçekleşmiştir (Thouless 1923, 201-2).

Thouless, kişinin mistik olmayan bir dindarlıktan mistik olan bir dindarlığa geçişini de din değiştirme veya dinî dönüşüm sayar. Mistik din değiştirme geçiren kişiler genellikle normal bir dindar hayat süren insanlardır. Belli bir noktada hayatın kendilerine sunduklarından daha fazlasını arzularlar. Kendilerini hayata bağlayan bağlardan yavaş yavaş kurtulmaya başlarlar. İç dünyalarında yaşadıkları çatışmayla geçen belli bir süreden sonra tanımlayamadıkları bir deneyimle aydınlanma yaşayıp

hayatı nasıl yaşamaları gerektiğinin farkına varırlar. Bu din değiştirme deneyiminden sonra dünyadan kendilerini tecrit ederler. Normal dinî ritüelleri terk edip kendi iç dünyalarında yaşarlar. Dinî hayatları daha duygu yoğunluklu hale gelir (Thouless 1923, 206-7). Thouless mistik din değiştirmeden sonra mistiğın hayatında yaptığı değişimi, zihinsel enerjisini dış dünyadan tamamen Tanrı'ya yönlendirmesi olarak açıklar (Thouless 1923, 212).

Yetişkin din değiştirmeden sonra ergen din değiştirmesine gelindiğinde Thouless ergen din değiştirmesinin dört özelliği olduğunu söyler. (1) Din değiştirme, alışılmış çizgiler dahilinde tecrübe edilir ve yine alışılmış bir Şekilde anlatılır. (2) Din değiştirme öncesi günah ve din değiştirme sonrası erdem abartılır. (3) Ergen din değiştirmelerinin büyük bir kısmı vaaz sonucu gerçekleşir. (4) oğu durumda değişim kalıcı değildir (Thouless 1923, 216).

Thouless yetişkin din değiştirmede olduğu gibi ergen din değiştirmenin temelinde de bastırmanın sebep olduğu bir çatışmanın yattığını söyler. Bu atışma cinsellik içgüdüsü (sex-instinct) veya aşk içgüdüsünün (love instinct) bastırılmasıdır. Hayatın bu döneminde bu içgüdü gerçek bir sevgi nesnesine karşı tatmin edilemeyeceği için varlığını gizli bir Şekilde sürdürmek zorunda kalır. Bu bastırılmış güdü patojenik semptomlarla dışa vurulabileceği gibi entelektüel ve sanatsal yollarla yararlı bir Şekilde kullanılabilir. Din değiştirme ise bu çatışmanın ani ve geçici çözümüdür. Bastırılan güdü dinî kanallarla tatmin edilir ve sahip olduğu duygusal nitelikler dinî duygularda ifade bulur. Bundan dolayı ergenlikte dinî duygular güçlüdür (Thouless 1923, 222-23).

Thouless'ın din değiştirme tanımında ve daha sonraki açıklamasında merkezi yer tutan unsur bilinçdışıdır. Din değiştirme, bastırılan düşüncelerin aniden bilinci istila etmesidir. Bu düşünce, din değiştirmenin ani olduğu ve din değiştirenin harici bir g karşısında pasif olduğu maddelerine işaret eder. Ancak Thouless da hem William James hem de George Albert Coe gibi bilinçdışı içeriğın bilinci istila etmesinden önce bir kuluçka süresinin olduğu düşüncesini dile getirir. Daha sonra din değiştirmeyi yetişkin ve ergen din değiştirmesi diye ikiye ayırır ve yetişkin din değiştirmesini Pavlus'un din değiştirmesi üzerinden anlar. Yani eski paradigmanın

özeti denilebilecek Pavlus'un deneyimini prototip olarak o da kullanır. Bunun yanında, yetişkin din değiştirmede sürece dahil olan çatışmalar hakkındaki görüşleri, din değiştirme deneyiminin duygusal oluşuna vurgu yapar. Ahlaki din değiştirmede günahkarlık duygusu merkezdedir. Entelektüel din değiştirmede ise kaçınılmaz olarak bir miktar ahlaki unsur vardır. Yani entelektüel din değiştirmede de duygular olaya dahildir.

Thoulessın bazı düşünceleri ile yeni paradigmaya işaret ettiği söylenebilir. Öncelikle Thouless din değiştirme tasnifinde yetişkin din değiştirme altında mistik din değiştirmeyi de dahil eder. Din değiştirmeyi sadece ani ve dramatik bir dönüşüm olarak sınırlamayıp, dindarlıktaki nitelik değişimini de din değiştirme olarak değerlendirmesi; yeni paradigmadaki din değiştirmeyi de kapsayan üst kavram manevi dönüşümü akla getirmektedir. Manevi dönüşüm, sadece kurumsal olarak din değiştirmeyi değil, dindarlıktaki farklı dönüşümleri de karşılayan bir kavramdır. Bunun yanında Thouless, din değiştirmenin tek sefer gerçekleşip kalıcı olan bir deneyim olmadığı yönünde düşünceler de ileri sürmüştür. O, kişinin önce sıradan din değiştirme sonra mistik din değiştirme geçirebileceğini söyler. Yani din değiştirme tek seferle sınırlı değildir. Ergen din değiştirmenin özelliklerinden biri de çoğu zaman değişimin kalıcı olmayışıdır.

1.1.4. Francis L. Strickland (1924)

Francis L. Strickland din değiştirmenin iki türü olduğunu söyler. Birincisi duygusal ve kriz içeren din değiştirmedir. Bunun ani din değiştirmeye karşılık geldiğini söyleyebiliriz. Bu tür din değiştirmede deneyim net ve belirlidir. Yani kişinin din değiştirme deneyimi, belli bir tarihte belli bir mekânda gerçekleşmiş müstesna bir olaydır. İkinci tür din değiştirme tedrici din değiştirmedir. Bu da zaten adından da anlaşılacağı üzere tedrici din değiştirmeyi karşılar. Bu türde zaman ve mekân ilkinde olduğu kadar belli değildir. Duygular ön planda değildir. Ve süreç hayatın akışı içinde gerçekleşir (Strickland 1924, 108).

Strickland, din psikolojisi alanında yazan çoğu psikoloğun ikinci türü din değiştirme saymadığını söyler. James'in bir kez doğan (once-born) ve iki kez doğan (twice-born) tasnifine katılmaz. Ona göre Hristiyan yaşam tarzını seçen yani dine

dönen herkes iki kez doğmuştur. Aradaki fark, kişinin hangi metotla Hristiyanlığı seçtiği ve din değiştirme deneyiminin kişiyi ne şekilde etkilediğidir (Strickland 1924, 109).

Strickland buraya kadar değindiği noktaları göz önünde bulundurarak hem duygusal ve kriz içeren din değiştirmeyi hem de tedrici din değiştirmeyi kapsayan bir din değiştirme tanımı yapmanın gerekli olduğunu söyler. Bunun üzerine din değiştirme “Hristiyan hayata giriş deneyimi” olarak tanımlar (Strickland 1924, 110). Strickland din değiştirme ile genel olarak bir dinden başka bir dine geçişi değil de dine dönüşü kastetmektedir. Bu tanım ile de hem ani hem tedrici her türlü dine dönüş deneyimini kapsamayı amaçlamaktadır. Strickland ani din değiştirme ile tedrici din değiştirme arasında değer anlamında bir fark olmadığını ancak ani din değiştirmenin daha ilgi çekici ve psikolojik açıklamaya daha çok muhtaç olduğunu söyler (Strickland 1924, 112).

Strickland’e göre din değiştirme üç evreden oluşan bir süreçtir. (1) Memnuniyetsizlik, depresyon ve üzüntü evresi, (2) kriz evresi ve (3) rahatlama, sevinç ve mutluluk evresi (Strickland 1924, 112).

Strickland, din değiştirmeyi Hristiyanlık özelinde düşünür. Din değiştirmeden anladığı bir dinden başka bir dine geçiş değil Hristiyanlık dinine dönüştür. Bu anlamlandırma biçimi, eski paradigmanın Kuzey Amerika Protestanlığı merkezli oluşunu akla getirmektedir (Hood Jr., Hill, ve Spilka 2009, 209). Ayrıca Strickland’in saydığı din değiştirme evrelerinden, onun din değiştirmeyi, eski paradigmanın algısına uygun bir şekilde anlamlandığı anlaşılır.

Strickland’in yeni paradigmaya işaret eden düşünceleri de vardır. Öncelikle o, “belirli bir olayın, zaman ve mekânın hatırlanmadığı, duygu yoğunluğunun olaya dahil olmadığı, din değiştirme deneyiminin hayatın normal akışıyla birleşik olduğu” deneyimleri de din değiştirme olarak değerlendirir. Yani din değiştirme, manevi dönüşümü çağrıştıracak şekilde, ani ve dramatik olmayan dönüşümleri de kapsar. Buna ek olarak din değiştirmeyi ani dönüşümlerle sınırlamayıp tedrici dönüşümleri de din değiştirmeye dahil eder. Strickland’in ani ve tedrici şeklindeki bu ayrımı, yeni paradigmanın temelini atmıştır (Hood Jr., Hill, ve Spilka 2009, 215).

1.1.5. Walter Houston Clark (1958)

Walter Houston Clark, din değiştirme teriminin hem ani din değiştirmeyi hem de tedrici din değiştirmeyi kapsadığını söyler. Ancak tedrici din değiştirme, insanın sahip olduğu güç ve kapasitelerin ortaya çıkması olan gelişim ile karıştırmamalıdır. Örneğin zekâ gelişimi ve duygusal gelişim çocuk gelişimine dahil süreçlerdir. Gelişimin nasıl ilerleyeceği önceden bellidir. Din değiştirme ise sahip olunan dinî düşünce ve bağlılıkların ani veya tedrici şekilde bir başkasıyla değiştirilmesidir (Clark 1958, 190).

Clark din değiştirmeyi şöyle tanımlar: “Özet olarak, din değiştirmeyi dinî düşünce ve davranışlarla ilgili farkedilir bir yön değişimi içeren manevi büyüme ve gelişim olarak tanımlayabiliriz. En açık ve tipik şekilde din değiştirme, derin veya sığ olabilecek aydınlatıcı aniliğin duygusal bir epizodunu ifade eder. Ancak daha tedrici olarak da gerçekleşebilir (Clark 1958, 191).”

Clark’a göre din değiştirme üç evreli bir süreçtir. İlk evre huzursuzluk evresidir. Bu evrede günahkarlıkla ilişkili değersizlik, eksiklik hissi vardır (Clark 1958, 193). İkinci evre din değiştirme krizidir. Bu evrede “ani ve büyük bir aydınlanma ve bütün problemlerin çözüldüğü hissi vardır.” Bu hisle beraber rahatlama ve teslimiyet gelir (Clark 1958, 194). Üçüncü evre huzur, kurtuluş ve iç harmoni hissidir. “Kişi Tanrı ile bir olduğunu, günahlarının bağışlandığını, problemlerinin çözüldüğünü ve sıkıntılarından kurtulduğunu hisseder (Clark 1958, 195).” Clark’a göre bu üç evre din değiştirme hadisesinin psikolojik sürecinin temelini oluşturur. Ancak deneyimin devamlı olması için bir evreye daha ihtiyaç vardır. O da din değiştirmenin somut ifadesidir. Yani din değiştiren kişi yeni geçtiği dine bağlılığını ifade edecek davranışlarda bulunmalı, dinin gereklerini yerine getirmelidir (Clark 1958, 195).

Clark, din değiştirmede etkili olan faktörleri şu şekilde sıralar.

- (1) Çatışma (Conflict): Clark’a göre din değiştirmenin en temel psikolojik elementi çatışmadır. Bu çatışmanın sebebi, arzulanan ancak ulaşılamayan bir şey için çabalamak veya birbirine zıt iki yaşam tarzının karşılaşmasıdır. Bireyin kendi içinde bu sebeplerden dolayı ortaya çıkan çatışmanın

farkına varır. Farkına vardıktan sonra aslında din değiştirmeye karar verir. Ancak bu karar uzun süre boyunca bilinçdışında kalır ve göz ardı edilir. Sonunda kararı davranışa dönüştürme isteği oluşunca bilinçdışına bastırılan çatışmalar, sorunlar gün yüzüne çıkar. İnsan da bu zamana kadar hiç farkına varmadığı bütün bu zihinsel içerik karşısında şaşkınlığa uğrar. Bilince yapılan bu akın sonucu sorunlar kolaylıkla çözüldüncü bu durum Tanrı'nın mucizevi müdahalesi olarak görülür (Clark 1958, 202-3).

(2) Dinî Gelenekle Temas (Contact with Religious Tradition): Çoğu din değiştirme aniden gerçekleşse de her din değiştirmenin bir "tarihi" vardır. Yani din değiştirme deneyiminde etkili olan faktörlerin ne zaman ve hangi sırayla kişiyi etkilediği. Genellikle en önemli faktör ailede din eğitimidir. Örneğin Hristiyan filozof Aziz Augustine'nin babası dindar olmasa da annesi dindardır. Daha sonra Hristiyanlığa geçen Augustine birçok şeyi annesine borçlu olduğunu söyler. Clark'a göre ailenin dışında kilise de bir faktör olabilir. Başka önemli bir faktör başkalarının dine bağlılıklarına tanık olmaktır (Clark 1958, 203-4).

(3) Telkin ve Taklit (Suggestion and Imitation): Telkin ve taklit, sosyal grupları bir arada tutan süreçlerdir. Ancak buna ek olarak yeni deneyimlerin ortaya çıkmasını da sağlayabilirler. Din değiştirmenin tetikleyicisi olabilirler (Clark 1958, 204-5).

(4) Duygu (Emotion): Duygu, din değiştirme deneyiminde çok önemli bir faktördür. Dinî uyanış (revivalistic) tarzı bir din değiştirme olmasa da duygu olaya dahildir (Clark 1958, 205).

(5) Ergenlik (Adolescence): G. Stanley Hall bir konuşmasında ergenliğin din değiştirmenin karakteristik yaşı olduğunu söylemiştir. Starbuck'ın çalışmasında erkeklerin din değiştirme için tipik yaşı 16.4, kızların ise 14.8'dir. Sonraki araştırmalar da bu bulguyu destekleyici sonuçlara ulaşmıştır. Bunlar gibi din psikolojisinin kuruluşunun başlangıcında öne sürülen düşünceler sonucu ergenliğin din değiştirme üzerindeki etkisi, din psikologları arasında tartışma konusu olmuştur. Din değiştirmenin ergenlikte yaşanan bir fenomen olduğu düşüncesine karşılık, din değiştirmenin ergenlikten sonra da yaşandığına dair bulgular elde

edilmiştir. Örneğin Starbuck, çalışmasında ergenlikten beş sene önce ve ergenlikten birkaç sene sonra tecrübe edilen din değiştirme örneklerine rastlamıştır. Başka bir örnek Tolstoy'dur. Tolstoy elli yaşı civarında dinî değişim tecrübe etmiştir. Kısacası ergenlik çoğu din değiştirme deneyiminde etkili faktör olsa da bütün din değiştirme deneyimlerini kapsadığı söylenemez (Clark 1958, 207-8).

(6) Teoloji (Theology): Herhangi bir kilise, din değiştirmeyi dinî yaşamın önemli bir parçası olarak görüyorsa o kiliseye bağlı kişilerin din değiştirme tecrübe etme ihtimali yüksektir. Yani bağlı olunan dinî otoritenin beklentileri kişi üzerinde etkilidir (Clark 1958, 209).

(7) İrade (The will): Din değiştirmede irade rol oynar. Genelde kişide dinî değişim geçirme niyeti olduğu için veya ulaşmak için çabalanan bir hedef dinî değişim içerdiği için din değiştirme tecrübe edilir. Yani din değiştirme, insanın hiçbir iradî edimi olmadan yaşanan bir deneyim değildir (Clark 1958, 210).

Clark'ın bahsettiği din değiştirme sürecinin evreleri, eski paradigmadaki; din değiştirmenin duygusal bir deneyim oluşu, dönüşümün krizle tetiklenmesi, din değiştirmeden sonra sıkıntılardan kurtuluşun gerçekleşmesi ve din değiştirmede önce inanç değişimi sonra davranış değişiminin gerçekleşmesi düşünceleriyle uyuşur. Din değiştirmede etkili faktörlerde ise eski paradigmaya uygun olarak Clark, öncelikle din değiştirmede en temel psikolojik elementin çatışma olduğunu söyler. Ayrıca bu çatışmaya, bastırılan düşüncelerin bilince akın etmesi sebep olur. Faktörlerde duyguya tekrar vurgu yapar. Din değiştirmenin çoğunlukla ergenlikte gerçekleştiğini belirtir.

Clark'ın da bazı düşünceleri yeni paradigmaya yakındır. Öncelikle Strickland gibi o da din değiştirmenin sadece ani bir deneyim olmadığını söyler ve tedrici din değiştirmeyi kabul eder. Daha sonra din değiştirmede etkili faktörlerde dinî gelenekle teması yer verir. Bu düşünce, yeni paradigmanın sosyolojik sosyal psikoloji tarafından domine edilmiş olması ve din değiştirme incelenirken kişiler arası (interpersonal) süreçlere de yer verilmesi gerçekleriyle uyuşur. Din değiştirmenin gerçekleşme yaşı konusunda, din değiştirme çoğunlukla ergenlikte yaşansa da

ergenlikten sonra da gerçekleşebileceğini ifade ederek yeni paradigmaya yakın durur. Son olarak, din değiştirme deneyiminde iradenin de etkili olduğunu söyler. Bu düşüncesi, yeni paradigmada din değiştiren kişinin, dış güçler tarafından etkilenen pasif fail değil aktif, arayış içinde olan bir faildir oluşunu akla getirir.

Yukarıda yer verilen psikologların görüşlerinin hepsine bakıldığında, tarih olarak günümüze yaklaştıkça yeni paradigmaya işaret eden düşüncelerin daha çok ifade edilmeye başlandığı görülür.

1.2. Yeni Paradigma Teorileri

1.2.1. Din Değiştirme Süreç Modeli: Lofland ve Stark (1965)

Din değiştirme literatüründe eski paradigmadan yeni paradigmaya geçişi sağlayan, 1960'larda popülerlik kazanan yeni dinî hareketler ve bu yeni dinî hareketlerin bilimsel olarak incelenmeye başlamasıdır. 1960'larda uyanan bu akademik ilginin ilk adımını oluşturan ve "Batı'daki yeni dinî hareketlerin psikososyal açıdan araştırılmasının başlangıcı sayılabilecek (Köse 2019, 159)" çalışma, Lofland ve Stark'ın (1965) popüler olarak Moonies diye bilinen Unification Church üzerine gerçekleştirdikleri çalışmadır. Richardson'a (1985) göre eski paradigma ile yeni paradigma arasındaki köprü görevini, Lofland ve Stark'ın (1965) bu çalışması görür.

Lofland ve Stark (1965) yaptıkları çalışma ile yedi evrelik bir din değiştirme süreç modeli geliştirmişlerdir. Bu yedi evrenin ilk üçü, kişinin geçeceği dinle temasa geçmeden önce bireysel olarak sahip olduğu şartlardır (predisposing conditions).

- (1) Kişi gerilim yaşamalı. Bu gerilime, kişinin ideali olan durum ile halihazırda bulunduğu durum arasındaki uyumsuzluk sebep olur. Gerilimin birçok farklı kaynağı olabilir. Bu kaynaklara istenen zenginlik, bilgi, ün ve prestiji elde edememek, evlilik içi ilişkilerde hayal kırıklığı yaşamak, engel teşkil eden fiziksel bir engele sahip olmak örnek verilebilir. Din değiştirme tecrübe eden insanların yaşadığı gerilim ile diğer insanların yaşadığı gerilim arasındaki fark, din değiştirme öncesi yaşanan gerilimin daha şiddetli ve daha uzun süreli olmasıdır (Lofland ve Stark 1965, 864-67).

- (2) Kişi, yaşadığı probleme dinî bir çözüm arama içine girmeli. İnsanlar problemlerine psikiyatrik ve siyasi çözümler de arayabilirler ancak din değiştirme için gerekli olan bakış açısı dinî olandır (Lofland ve Stark 1965, 867).
- (3) Kişi, bu bakış açısının sonucu olarak kendisini dinî arayış içinde olan birisi olarak tanımlamalıdır (Lofland ve Stark 1965, 868).

Din değiştirme için arka planı sağlayan bu şartlara sahip bir kişi potansiyel bir din değiştirendir. Ancak bu şartlar tek başına din değiştirmenin gerçekleşmesi için yeterli değildir. İlk üç evreden sonraki dört evre, kişi ile geçeceği dinin mensupları arasında gerçekleşen etkileşimlerle ilgili durumsal şartlardır (situational contingencies). Din değiştirme deneyimi için potansiyele sahip bir kişi, bu dört çevresel şartı da tecrübe ederse din değiştirme gerçekleşir.

- (4) Kişi geçeceği din ile hayatının bir dönüm noktasında karşılaşmalı. Bu dönüm noktasında kişinin alıştığı duygu, düşünce ve davranışları artık hayat karşısında işlemez hale gelir. Bundan dolayı kişi, hayata karşı duruşunda önemli bir değişime gitmek zorunda kalır (Lofland ve Stark 1965, 870).
- (5) Geçilecek dinin mensupları ile potansiyel din değiştiren arasında (eğer henüz kurulmadıysa) duygusal ve etkileyici bir bağ kurulmalıdır. Geçilecek din hala kişiye problematik görüldüğü sırada kurulan bu bağ, dinle ilk defa temas kurulması ile o dinin bir mensubu olunması arasında köprü görevi görür (Lofland ve Stark 1965, 871).
- (6) Kişinin geçeceği din haricindeki kişilerle arasındaki bağlarda zayıflama ve kopma yaşanmalıdır (Lofland ve Stark 1965, 872).
- (7) Bu altı evre, kişinin kendisini geçtiği yeni dine mensup birisi olarak isimlendirmesini yani sözel bir din değiştiren (verbal convert) olmasını sağlar. Tam manasıyla din değiştiren birisi olmasını, yeni dininin mensupları ile aşırı bir ilişki içinde olması sağlar. Bu aşırı ilişki, her gün veya günün birçok saatinde beraberlik ve dinî grup faaliyetlerine katılmak şeklinde gerçekleşebilir (Lofland ve Stark 1965, 873).

Lofland ve Stark'ı bu modeli din değiştirme literatüründe çokça kabul görmüş ve birçok farklı din ve gruba giriş incelenirken kullanılmıştır. Bu süreç modelinin ortaya konulmasından on iki yıl sonra Lofland (1977), incelediği grup olan Unification Church'ün seneler içindeki hızlı büyümesi sonrasında aynı modelin hala geçerli olup olmadığı ve eğer gerekliyse ne tür düzenlemeler yapılabileceğini tartışmıştır. O önce, Unification Church'ün oldukça sistematik hale gelmiş yeni dine davet yöntemlerini sosyolojik yönü ağır basan beş adımlık bir süreçle açıklar. Daha sonra, seneler içinde Unification Church'ün edindiği bu yeni özellikler ve yöntemler göz önünde bulundurulduğu zaman yedi adımlık süreç modelinde ufak değişiklikler yapılabileceğini söyler. Din değiştirmede arka planı sağlayan bireysel şartlardan (predisposing conditions) biri olan, yeni din ile hayatın bir dönüm noktasında karşılaşma şartı sorunludur. Çünkü hayatta hep dönüm noktası olarak değerlendirilebilecek anlar vardır ve hangi dönüm noktasının göz önünde bulundurulacağına karar vermek zordur. Bu şart, doğru olsa da sınırları yeteri kadar belirlenmiş değildir. Ayrıca dinî arayış içinde olma şartı da düşünöldüğu kadar geçerli değerildir. Çünkü seneler içinde, herhangi bir dinî geçmişi olmayan dikkat çekici sayıda insan, Unification Church'e katılmıştır. Durumsal şartlarsa (situational contingencies) hala geçerlidir. Hatta duygusal bağlar ve din değiştirme sonrası din mensupları ile aşırı ilişki evreleri, Unification Church'ün yeni dine davet metotları ile yeni boyutlar kazanmıştır.

Lofland ve Stark'ın modelini farklı bir örneklem üzerinde test edip eleştiri getiren araştırmalardan biri Snow ve Phillips'in (1980) araştırmasıdır. Snow ve Philips araştırmalarını, kaynağını Budistlikten alan Nichiren Shoshu grubuna geçen bireyler üzerinde gerçekleştirmiştir. Elde ettikleri bulgularla vardıkları sonuçlara göre, Lofland ve Stark'ın önerdikleri yedi evreden ikisi asli gereklilik arz etmektedir. Ancak diğer beş evre düşünöldüğu kadar gerekli değerildir.

Birinci evre olan gerilim değerlendirildiğinde, elde edilen bulgulara göre ilk bakışta gerilim din değiştirme deneyiminde önemli bir faktördür. Örneklemin %69'u Nichiren Shoshu ile karşılaşmadan önce manevi sorunlar yaşamıştır. Ancak Snow ve Phillips'e göre bunun sebebi, din değiştiren bireylerin değişimlerinden sonra geçmiş yaşamlarını yeniden yorumlamasıdır. Din değiştiren birey, din değiştirmeden önce

herhangi bir sorun yaşamıyor olsa da aslında gerilim yaşadığı ve bu gerilim sebebiyle din değiştirme tecrübe ettiği fikrine sahip olur. Ama aslında bu gerilim din değiştirmenin sebebi değil sonucudur. Birey din değiştirmenin sonucu olarak kendi geçmişini, bir din değiştirme deneyiminden beklenecek kalıplara uygun şekilde düşünmeye ve yorumlamaya başlar. Snow ve Philips'e göre Lofland ve Stark'ın evrelerinden diğer bazılarının altında da yine bu, geçmiş yaşantıyı yeniden yorumlama yatmaktadır. Snow ve Philips'in bulguları ikinci ve üçüncü evreyi de desteklememektedir. Örneklemin sadece %22'si problemlerine dinî çözüm arama bakış açısına sahip olmuş ve kendini dini arayış içinde olarak tanımlamıştır.

Araştırma bulguları, yeni din ile hayatın bir dönüm noktasında karşılaşmak olan dördüncü evreyi ilk bakışta destekler. Ancak Lofland'in (1977) kendisinin de değindiği "dönüm noktası" kavramının belirsiz olması gibi sebeplerden dolayı dördüncü evre düşünüldüğü kadar gerekli bir evre değildir. Snow ve Philips'e göre geçilecek dinin mensupları ile duygusal bağ kurma olan beşinci evre, din değiştirmede önemli bir faktördür. Onların örnekleminin %82'si, din değiştirmeden önce aralarında kurulu bir bağ olan ya arkadaş ya da akrabaları yoluyla Nichiren Shoshu grubuna katılmıştır. Örneklemin sadece %18'i tanımadıkları kişiler yoluyla gruba katılmıştır. Beşinci evreyle ilgili bu bulgular, altıncı evrenin Snow ve Philips'in örneklemini için geçerli olmadığını gösterir. Çünkü örneklemin %82'si zaten dini grup dışında var olan ilişkileri aracılığıyla grupla tanışmıştır ve din değiştirme sonrasında da bu ilişkiler güçlenmektedir. Snow ve Philips'e göre yedinci evre yani yeni dinin mensupları ile aşırı iletişim halinde olmak, din değiştirmede en önemli faktördür. Çünkü Nichiren Shoshu hareketinin davet metodu, potansiyel din değiştirenlerle özel olarak ilgilenecek görevliler tarafından sürdürülen sıkı ilişki üzerine kuruludur.

Sonuç olarak Snow ve Phillips'e (1980) göre, Lofland ve Stark'ın modelinde beşinci ve yedinci evre yani geçilecek dinin mensupları ile duygusal bağ kurma ve geçilen dinin mensupları ile aşırı iletişim halinde olma, din değiştirmenin vazgeçilmez faktörleridir. Bu ikisi dışındaki evreler öne sürüldüğü kadar geçerli değildir.

Köse de (2019), İngiliz mühtediler üzerine gerçekleştirdiği araştırması üzerinden Lofland ve Stark'ın modelini değerlendirmiştir. Köse'ye göre Lofland ve Stark'ın modeli kendi örneğine sınırlı şekilde uygulanabilir. Birinci evre olan aşırı gerilimden sadece birkaç mühtedi bahsetmiştir. Bahsedenenler de aşırılikten bahsetmemiştir. Gerilimin genellikle ergenlikte yaşanması ancak Köse'nin örneğinin din değiştirme yaş ortalamasınının 29.7 gibi kısmen yüksek bir yaş olması, elde edilen bu sonucun açıklamasıdır. Probleme dinî bir çözüm arama olan ikinci evre, Köse'nin örneği için geçerlidir. Bu evre, “insanın dünyadaki varlığını, hayatın anlamını, çeşitli toplumsal meseleleri sorgulama şeklinde tezahür etmektedir. (Köse 2019, 161)” Üçüncü evre İngiliz mühtediler için kısmen geçerlidir. Mühtedilerin %47'si din değiştirmeden önce entelektüel sorgulamalarda bulunmuştur ve evlilik sebebiyle Müslüman olanlar da vardır. Dördüncü evre de birkaç kişi için geçerli olsa da gerekli bir şart değildir. Çünkü çoğu mühtedi, dönüm noktalarının en sık yaşandığı devreyi geçmiştir. Beşinci evre İngiliz mühtediler için önemli bir faktördür. Çoğu kişi Müslüman bir arkadaşından etkilenmiş veya onlardan yardım almıştır. Ayrıca evlilik yoluyla Müslüman olanlar da bu evreyi yansıtmaktadır. Altıncı evre İngiliz mühtediler için gerekli bir evre değildir. İslam'a girdikten sonra mühtedilerin bazı arkadaşları ile olan bağları zayıflamış olsa da bunun sebebi kendileri değildir. Son olarak yedinci evre de gerekli bir evre olarak gözükmemektedir. Sufi gruplar yoluyla İslam'a geçenler zikirlerle katılmak gibi pratiklerle gruba dahil olsalar da Köse'ye göre “bunu Lofland-Stark'ın modelinde belirtilen grup faaliyetlerinden farklı değerlendirmek gerekir. (Köse 2019, 163)”

Köse yaptığı bu araştırması sonucunda üç evreli bir süreç modeli önermiştir. (1) Birey ilk olarak ailesinin ve toplumunun dinini reddeder. “Sonuçta yıllar sürecektir olan bir moratoryum (geciktirme) devresine girerek dinî konuları bir çeşit uykuya bırakır (Köse 2019, 164).” Bu devrede entelektüel sorgulamalar veya ailevi sorunların sebep olduğu stresler tecrübe edip bunlara dinî çözümler aramaya yönelir. Ancak çözümü aradığı din, eski dini olmaz. Çünkü eski dinine dönmesi, sorunlarına da sebep olan ailesini onaylamak anlamına gelir. Bilinçli veya bilinçsiz olarak bu ihtimali devre dışı bırakır. Sonuç olarak başka dinlere bakmaya başlar. (2) Bu evrede kişi Müslüman birisiyle temas kurar. Bu temas sonucunda da duygusal bağlar kurulur.

Bu bağ arkadaşlık bağı veya evlilik bağı olabilir. “Neticede potansiyel mühtedi Müslümanlardan veya eğer bir grup vb. söz konusu ise bu ortamdan etkilenir (Köse 2019, 165).” (3) Son evrede kişi bir hazırlık devresi yaşar. İslam’a geçtiğini çevresine ilan etmeden önce bazı ibadetleri dener, Müslümanca bir yaşamın nasıl olduğunu anlamaya çalışır. “Aklı ve kalbi tam anlamıyla tatmin olduktan sonra ihtidasını ilan eder. Dolayısıyla ihtida kararı genelde bilinçli ve entelektüel bir özellik arz eder. (Köse 2019, 165)”

1.2.2. Din Değiştirme Motifleri: Lofland ve Skonovd (1981)

Lofland ve Skonovd'a (1981) göre din değiştirme literatürü, yeni dinî hareketlerin ortaya çıkması ve geleneksel dinlere geri dönüşlerin yaşanmasıyla son yıllarda bir “rönesans” geçirmiştir. Bu rönesansla birlikte din değiştirme fenomeniyle ilgili sosyal bilimsel araştırmalar da artmıştır. Literatür oldukça zengin bir hal almıştır ve gelinen noktada yapılması gereken tabiri caizse bir “depo sayımıdır (1981, 374)”. Bu depo sayımına sebep olan da din değiştirme deneyimlerindeki farklılıklardır. Kişiden kişiye ve araştırmacıdan araştırmacıya, yaşanan din değiştirme deneyimlerinin özellikleri farklılaşmaktadır. Bu farklılaşma, din değiştirme deneyimini aktarırken aracı görevi gören araştırmacının sebep olduğu bir durum değildir. Farklılıklar din değiştirme deneyimlerinin özünde vardır.

Bahsedilen bu farklılıkları belli bir çerçeveye oturtmak isteyen Lofland ve Skonovd, farklı din değiştirme tiplerini karşılayan altı “din değiştirme motifi” önermiştir. Bu motifler şu şekildedir:

1. Entelektüel Motif (Intellectual): Entelektüel motifte kişi, bireysel araştırmaları sonucu vardığı kararlarla din değiştirir. Bu motifte değerlendirilebilecek bazı kişiler din değiştirdikleri sırada tek başlarına olurlar. Bazıları da yeni dinlerine mensup biriyle ilk etkileşimlerini din değiştirdikten çok sonra kurarlar. Yani bu kişiler din değiştirme kararını başkasından etkilenmeden ve entelektüel uğraşları sonucu verirler.
2. Mistik Motif (Mystical): Mistik motifte kişi, “mantıklı ve tutarlı terimlerle ifade edemeyeceği” bir mistik tecrübe sonucu din değiştirir. Bu motifte de din değiştiren herhangi bir sosyal etkinin altında değildir. Din değiştirmenin

gerçekleştığı mistik tecrübe çok kısa sürer ama din değiştirme anını stresli bir süreç önceleyebilir. Bu motifin en önemli örneği Pavlus'un din değiştirmesidir.

3. Deneysel Motif (Experimental): Bu motifte birey, geçeceği din konusunda kesin bir yargıda bulunmadan önce o dinin ritüel ve organizasyonel aktivitelerine dahil olur. Tam anlamıyla bir inanan haline gelmeden önce söz konusu dinin nasıl bir sistem olduğunu deneyip görmek ister. Sosyal baskının az olduğu bu motifte din değiştirmenin tam anlamıyla gerçekleşmesi aylar veya yıllara yayılabilecek uzun bir süre alır.
4. Duygusal Motif (Affectional): Duygusal motifin merkezinde, geçilecek dinin mensuplarına duygusal bir bağ ile bağlı olmak ve o kişilere karşı sevgi beslemek vardır. Sosyal baskı, yardımcı unsur olacak derecede olaya dahildir. Duygusal uyarım da orta derecede gerçekleşir.
5. Yeniden Uyanış Motifi (Revivalist): Yeniden uyanış motifinde belirleyici unsur, dinî ritüeller gerçekleştirmek için toplanmış bir grubun etkisinde kalmaktır. Bu motifte din değiştirmeden daha çok mensup olunan dinde dindarlaşma söz konusudur (Köse 2019, 136). Kişi bulunduğu dinî atmosferden etkilenip dindarlaşmaya yönelir.
6. Cebri Motif (Coercive): Aşırı nadir ve özel durumlarda gerçekleşen cebri motif, yeni dinî hareketlerle özdeşleştirilmiştir. Kullanılan diğer terimler; beyin yıkama, programlama, düşünce reformu ve zihin kontrolüdür.

	1. Entelektüel	2. Mistik	3. Deneysel	4. Duygusal	5. Yeniden Uyanış	6. Cebri (Zorlama)
1. Sosyal Baskı Derecesi	Düşük veya yok	Yok veya az	Düşük	Orta	Yüksek	Yüksek
2. Süre	Orta	Kısa	Uzun	Uzun	Kısa	Uzun
3. Duygusal Uyarılma Derecesi	Orta	Yüksek	Düşük	Orta	Yüksek	Yüksek
4. Duygusal İçerik	Aydınlanma	Huşu, sevgi, korku	Merak	Etkilenme	Sevgi (& korku)	Korku (& sevgi)
5. İnanç-Katılım (Davranış) Sırası	İnanç-Katılım	İnanç-Katılım	Katılım-İnanç	Katılım-İnanç	Katılım-İnanç	Katılım-İnanç

Tablo 2 Din Değişirme Motifleri

Köse ve Loewenthal (2000), Köse'nin 1994'te 70 İngiliz mühtediyle mülakat yaparak gerçekleştirdiği doktora tezi çalışmasının katılımcılarının hangi din değiştirme motifine dahil olduğunu değerlendirmiştir. Öncelikle Köse'nin araştırma grubu için bütün motifler değil entelektüel, duygusal, deneysel ve mistik motifler, çoğu katılımcı için birden fazla motif söz konusu olacak şekilde geçerlidir. Sonuçlara göre, deneysel motife 50 kişi (%71), duygusal motife 46 kişi (%66), deneysel motife 42 kişi (%66) ve mistik motife 10 kişi (%14) dahildir.

Górak-Sosnowska (2011) Litvanyalı mühtedileri üç gruba ayırır ve her bir grubun bir motif içinde değerlendirilebileceğini söyler. Yaklaşık 300 kişiden oluşan birinci ve en büyük grup, duygusal motif içinde değerlendirilebilecek, Müslüman birisiyle evli veya yakın ilişkisi olan kadınlardır. Yaklaşık 100-150 kişiden oluşan ikinci grup, bir şekilde İslam'la karşılaşmış ondan etkilenen ve Müslüman olmaya karar veren bekar kadın ve erkeklerdir. Bu grup deneysel motif içinde değerlendirilebilir. Yaklaşık 50 kişiden oluşan üçüncü grup; evli, aile ve kariyer sahibi, farklı dinlere mensup olduktan sonra İslam'a geçen erkeklerden oluşur. Bu son grup entelektüel motif içinde değerlendirilir.

Park (2013) da 49 Koreli mühtedi ile gerçekleştirdiği araştırmasında, din değiştirme motiflerini, katılımcıların din değiştirme deneyimleri üzerinden değerlendirmiştir. Park'ın katılımcıları için de birden fazla motif geçerlidir.

Motiflerde birinci sırada 39 kişi (%80) ile entelektüel motif gelmektedir. Entelektüel motiften sonra 33 kişi (%67) ile deneysel motif, 32 kişi (%65) ile duygusal ve 2 kişi (%4) ile mistik motif gelmektedir. Köse'nin araştırmasında olduğu gibi yeniden uyanış ve cebrî motif bulunmamıştır.

Snook vd. (2021), din değiştirme motiflerini İslam'a geçen 73 Amerikalı birey ile gerçekleştirdiği çalışmasıyla araştırmıştır. Katılımcı 73 kişinin din değiştirme deneyimleri; entelektüel, duygusal, mistik ve deneysel motiflere dahildir. Katılımcıların 43'ü (%59) entelektüel motife dahildir. Entelektüel motifi 10 kişi (%14) ile duygusal motif, 8 kişi (%11) ile mistik ve 3 kişi (%4) ile deneysel motif takip etmektedir. 5 katılımcının (%7) deneyimi, hiçbir motife dahil edilememiştir. Snook vd.'ne göre bu araştırmayla varılan önemli bir sonuç, İslam'a geçişte etkili olan din değiştirme motiflerinin başında entelektüel motifin gelişidir. Snook vd.'nin bu araştırması ve bundan önce yapılan İslam'a geçişteki din değiştirme motifleri araştırmaları 17 yıla ve 3 kıtaya yayılır. Ayrıca Köse ve Loewenthal (2000) ve Mehmedoglu & Kim'in (2002) araştırmaları, internetin ve özellikle sosyal medyanın yükselişinden ve 11 Eylül 2001 olayından önce gerçekleştirilmiş; Park (2013) ve Snook vd.'nin (2021) araştırmaları bu iki önemli olaydan sonra gerçekleştirilmiş araştırmalardır. Yani yapılan araştırmalar arasında kısmen büyük bir zaman farkı ve İslam'la ilgili algı farkı vardır. Ancak bunlara rağmen dört araştırmada da birinci sırada gelen motif entelektüel motiftir.

1.2.3. Sistemik Evre Modeli: Rambo (1993)

Yeni paradigma teorilerinden birisi Lewis Rambo'nun öne sürdüğü, “şimdiye kadarki en kapsayıcı deneme olan (Paloutzian 2016, 238)”, sistemik evre modelidir. Rambo'nun modeli yedi evreden oluşur. Bu evrelerin ardışık bir şekilde ortaya çıkması gerekmez. Aynı anda ve birbirini etkileyerek ortaya çıkabilir. Bu yedi evreye geçmeden önce Rambo'nun din değiştirme tiplerine yer vermekte fayda vardır (Rambo 1993, 12-14).

1. İnançsızlık ve Terk Etme (Apostasy veya Defection): Önceden mensup olunan dinî geleneği ya da o geleneğin inançlarını reddetmektir. Bu reddetmeden sonra yeni dinî inançlar benimsenmez. İnançsızlık tercih edilir.

2. Yoğunlaşma (Intensification): Önceden mensup olunan dine bağlılığın artmasıdır.
3. Menşubiyet (Affiliation): İnançsızken veya dine çok az bağlı iken tam anlamıyla dine bağlanmaktır.
4. Kurumsal Geçiş (Institutional Transition): Büyük bir dinî geleneğin içindeki bir gruptan diğer bir gruba geçmektir. Buna örnek Amerika Protestanlığı içindeki Baptistlikten Presbiteryanlığa geçiş verilebilir (Rambo 1993, 13).
5. Gelenek Geçişi (Tradition Transition): Bir büyük dinî gelenekten diğer bir büyük dinî geleneğe geçmektir. Hristiyanlıktan İslam'a geçiş buna örnek verilebilir.

Sistemik evre modelinin yedi evresi şu şekildedir (Rambo 1993):

1. Bağlam (Context): Her din değiştirme bir bağlam dahilinde gerçekleşir. Bağlamdan arınmış bir din değiştirme düşünülemez. Bağlamı; sosyal, kültürel, dinî ve bireysel boyutlar oluşturur. Örneğin Hindistan'da Budist bir ailede yetişen bir birey ile Türkiye'de Müslüman bir ailede yetişen bir bireyin sahip olacağı imkanlar, toplumdaki tevarüs yoluyla alacağı anlam dünyası, maruz kalacağı sosyal etkiler, diğer dinlere karşı sahip olacağı algılar farklı olacaktır. Bağlamın etkisi, din değiştirmenin diğer evreleri boyunca devam eder. Bağlam, makro bağlam (macrocontext) ve mikro bağlam (microcontext) olmak üzere ikiye ayrılır. Makro bağlam, geniş anlamda sosyal ve kültürel çevredir. Türkiye'de Müslüman bir birey düşünüldüğü zaman Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olmak ve Müslüman olmak makro bağlamdır. Mikro bağlam, daha dar bir alanı kapsar. Aile, etnik grup, dinî grup veya cemaat ve yaşanan muhit mikro bağlamdır.
2. Kriz (Crisis): Din değiştirme çalışan bilim insanlarının çoğunun fikir birliği içinde olduğu şey, din değiştirmeden önce bir krizin yaşandığıdır. Bu kriz; psikolojik, sosyal, dinî veya kültürel olabilir. Din değiştirmede yaşanan krize iki tür yaklaşım vardır. Psikanalitik yaklaşım, din değiştirmeyi psikolojik çatışmalardan kurtulmak için bir savunma mekanizması olarak görür. Hümanist yaklaşım ise din değiştirmeyi entelektüel, manevi veya duygusal gelişim olarak görür.

3. Arayış (Quest): “Arayış, insanların hayattaki anlam ve amacı arttırmaya çabaladıkları bir süreçtir (Rambo 1993, 56).” Anormal durumlar ve kriz durumlarında bu arayış artar ve insan krizin sebep olduğu “boşluk hissi” ve sıkıntılardan kurtulmak için farklı kaynaklara başvurur. Bu kaynaklar olgunlaşma ve gelişimi sağlar. Klasik din psikolojisi literatürü din değiştiren kişiyi pasif bir fail olarak değerlendirir. Yeni bakış açısı ise din değiştiren kişiyi, yeni deneyimler arayan, manevi gelişimi isteyen ve manevi anlamda daha derin kavrayış elde etmeye çabalayan biri olarak görür.
4. Karşılaşma (Encounter): Karşılaşma, potansiyel din değiştiren ile geçilecek dinin mensubu, savunucusu arasında kurulan ilk bağıdır. İdeolojilerin uyuşması, yaş, cinsiyet ve eğitim gibi birçok faktör bu ilk karşılaşmanın sonucunu etkiler. Geçmişte din değiştirme çalışmaları sadece din değiştirene odaklanmıştır. Ancak bir din değiştirme deneyiminde her iki tarafın da kastı bir şekilde hamle yaptığı dinamik bir süreç yaşanır. Dinin mensubu, potansiyel din değiştirenin kendi dinine katılmasını sağlamak için yollar ararken potansiyel din değiştiren de kendi ilgi ve ihtiyaçlarını tatmin etmeye çalışır. Duygusal bağ, yaşanan karşılaşmada büyük önem taşır. Din değiştirme ile sonuçlanan karşılaşmalar çoğunlukla duygusal bağın zaten var olduğu arkadaşlık ve akrabalıklar yoluyla gerçekleşir.
5. Etkileşim (Interaction): Potansiyel din değiştiren, ilk karşılaşmadan sonra eğer söz konusu dinî grupla iletişimini devam ettirirse bu grupla arasındaki etkileşim artar. Grubun öğretileri, yaşam tarzı ve beklentileri hakkında daha derin bilgi sahibi olur. Bu evrede dinî grup, potansiyel din değiştireni dış dünyadan bir tür koruma, kuşatma ve tecrit etmeye (encapsulation) maruz bırakır. Bu tecrit; potansiyel din değiştirenin dış dünya ile iletişimini kontrol etmeyi sağlayacak taşra bölgelere götürmek gibi fiziksel, grup dışı insanlarla iletişimi engellemek gibi sosyal ve kendi inanç sistemi dışındaki sistemlere karşı korumak gibi ideolojik olabilir. Tecritten sonra etkileşimin dört boyutu devreye sokulur. İlk olarak *ilişkiler*, potansiyel din değiştiren ve grup üyeleri arasında duygusal bağ kurulmasını sağlar. İkinci olarak *ritüeller*, yeni hayat tarzının benimsenmesini sağlar. Üçüncü olarak *retorik*, din değiştirene olayları yorumlama şekli ve anlam dünyası sağlar. Son olarak *roller*, din

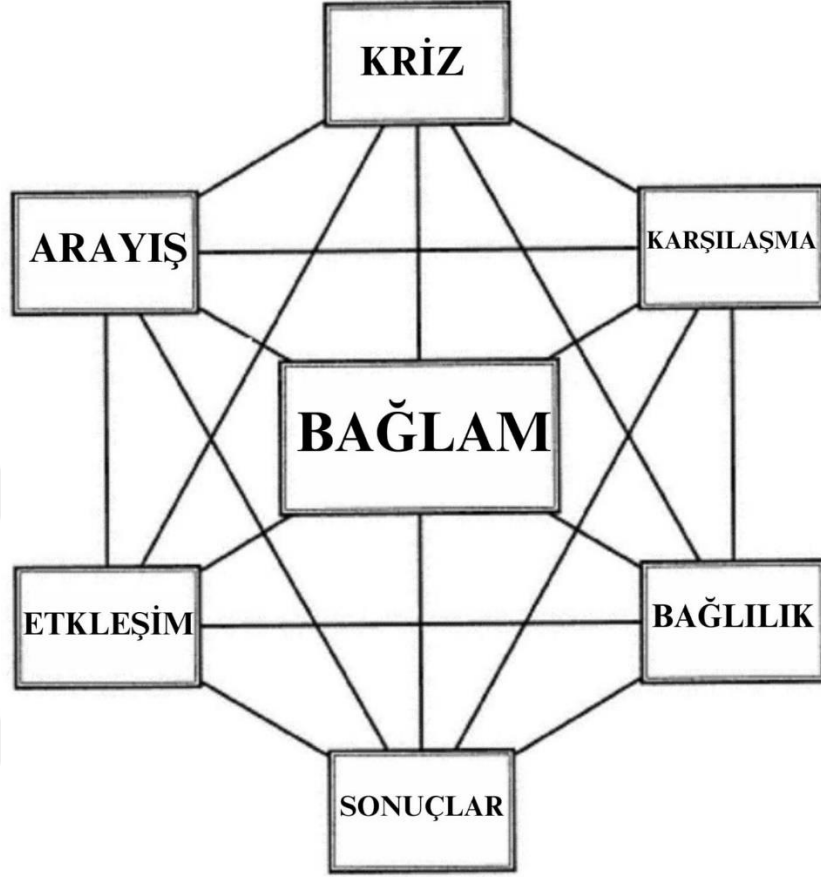
değiştirene tamamlaması gereken bir misyon vererek gruba bağlılığını pekiştirir.

6. Bağlılık (Commitment): Bağlılık evresi potansiyel din değiştirenin artık bir inanana dönüştüğü evredir ve beş elementten oluşur. Birincisi karar aşamasıdır (decision making). Beklenileceği üzere öncelikle kişi yeni bir dine inanmaya karar verir. İkinci element ritüellerdir (rituals). Neredeyse bütün din ve dinî grup, yeni üye kabul ederken belli ritüeller gerçekleştirir. İslam'da şahadet getirme, Hristiyanlıkta vaftiz ve Yahudilikte mikve havuzuna girme bu minvalde uygulamalardır. Bu ritüeller eski yanlış hayat tarzından yeni ve doğru hayata geçişi temsil eder. Üçüncüsü teslim olma (surrender). Dördüncüsü dil dönüşümü ve biyografik yeniden inşadır (language transformation and biographical reconstruction). Din değiştiren kişi, kullandığı kelime dağarcığını ve dünyayı anlamlandırma şeklini değiştirir. Aynı zamanda Snow ve Phillips'in (1980) bahsettiği gibi din değiştirme deneyiminden sonra din değiştiren, geçmişini yeni dinine uygun şekilde yeniden yorumlamaya başlar. Beşincisi motivasyonel yeniden düzenlemedir (motivational reformulation). Kişinin, bir dinle etkileşime geçtiği ilk zamanlarda sahip olduğu motivasyonlarla, o dine mensubiyetini ilan edip yeni bir inanan haline geldiği zaman sahip olduğu motivasyonlar farklı olabilir. Örneğin, dinle ilk etkileşime geçtiğinde motivasyonu aidiyet ihtiyacını karşılamak veya prestij kazanmak olan bir kişinin o din ile etkileşimi ilerledikçe motivasyonu, dinî ve manevi arayışlarını tatmin etmeye dönüşebilir.
7. Sonuçlar (Consequences): Din değiştirme süreci boyunca daima bir değişim söz konusudur ve bu değişimlerin sonuçları gözlenebilir. Ancak belli bir eşiikten sonra sonuçlar daha açık şekilde ortaya çıkar. Sonuçlar, din değiştirmenin doğası, yoğunluğu ve süresine bağlıdır. Değişimin derecesi de değişkendir ve bu değişkenlik yeni dinle de ilgilidir. Protestanlık içindeki bir kiliseden yine Protestanlık içindeki başka bir kiliseye geçen kişinin yaşayacağı değişim ile Protestanlıktan Ortodoksluğa geçen birinin yaşayacağı değişim arasında fark olacaktır. Kısacası sonuçlar birçok farklı perspektiften incelenebilir ve her perspektif din değiştirme hakkında farklı

değerlendirmelere

varılmasını

sağlayacaktır.

Tablo 3 Sistemik Evre Modeli (Rambo 1993)

1.2.4. Anlam Sistemi Değişimi Olarak Din Değişirme:

Paloutzian (2005)

Şimdiye kadar gerçekleştirilen din değişirme araştırmaları, sadece dahil buldukları teorik yaklaşıma uygun çalışmalarlardır. Örneğin; din değişirme hakkında gerçekleştirilen psikanalitik bir araştırma, psikanalizin teorik çerçevesi tarafından yönlendirilip genelde bu çerçeveye uygun sonuçlar elde etmiştir. Bu durum sosyal psikolojik, sosyolojik, bilişsel ve diğer teorik yaklaşımlar için de geçerlidir. Din değişirme literatürü, bütün bu farklı yaklaşımları kapsayacak ve birbirine entegre edecek bir sisteme ihtiyaç duymuştur. Paloutzian'a (2005) göre bu ihtiyacın giderilmesini, manevi dönüşüm konseptinin ve dinin bir anlam sistemi (meaning system) olduğu anlayışının din değişirme literatürüne dahil edilmesi sağlamıştır.

Manevi dönüşüm yukarıda da açıklandığı üzere kurumsal olmayan dinî yapılara girmek anlamına gelir. Anlam sistemi ise, insanın bilişsel sisteminde bulunan bir yapıdır ve şu öğelerden oluşur: tutumlar ve inançlar (attitudes and beliefs), değerler (values), hedefler (goals), hedeflerden daha geniş kapsamlı olan genel amaç (overall purpose), benlik ve kendilik tanımı (identity and self-definition) ve nihai ilgi (ultimate concern) (Paloutzian 2005; 2016). Bu öğeler kısaca açıklanmadan önce dinin bir anlam sistemi oluşuna değinmek yerinde olacaktır.

Din, bir anlam sistemi olarak düşünülebilir (C. L. Park 2005). Çünkü anlam sisteminin mahiyeti ve öğeleri ile din arasında büyük bir uyum vardır. Başka bir ifadeyle; anlam sistemi içi doldurulması gereken çerçeveler olarak düşünülürse din de bu çerçevelerin içini dolduran yani kişiye anlam sağlayan bir yapı olarak düşünülebilir. Dinin bir anlam sistemi oluşuna verilebilecek ilk örnek inançlardır. Dinin temelini inanç esasları oluşturur ve bu inanç esasları kişinin hayatında belirleyici bir rol oynar. İslam düşünüldüğü zaman, Allah'tan başka ilah olmadığı inancı, anlam sisteminin bütün öğelerinde etkisini gösterir. Bu inanç esası, sistemin ilk ögesi olan inançlardan zaten birisidir. Kişinin hedefleri ve genel amacı da bu inanç doğrultusunda şekillenir. İslam'da hedef, Allah rızasını kazanmaktır. Örneğin Müslüman bir kişi namaz ibadetini, Allah'ın rızasını kazanmayı hedeflediği için gerçekleştirir. Bu inanç esası sadece bahsedilen bu öğelerle de sınırlı kalmaz. Anlam sisteminin bütün öğelerini belirler. Dinin anlam sistemi oluşuna verilebilecek başka bir örnek, yardıma muhtaçlara yardım etmektir. Kişinin bu yardımı, değerleri ve kendilik tanımı ile ilişkilidir. İslam dininin öğütlediği en büyük değerlerden biri yardımlaşmaktır. Ayrıca kişi, “Bu durumda bir Müslüman olarak ben ne yapmalıyım?” sorusunu kendisine yönelterek, kendilik tanımını oluşturan Müslüman kimliğine uygun hareket etmeye çalışır. Örnekler çoğaltılabilir. Ama kısacası kastedilen, dinin bir anlam sistemi olduğudur.

Anlam sisteminin mahiyetini daha iyi anlayabilmek için öğeleri kısaca şöyle açıklanabilir (Paloutzian 2005; 2016):

Tutumlar ve İnançlar (Attitudes and Beliefs): İnançlar, dinin temelini oluşturan yapıdır. Kişi belli inançlara sahip olduğu için/zaman belli bir dine mensup

hale gelir. İmanın altı şartına inanmak Müslüman olmanın şartıdır. Teslise inanmak da Hristiyan olmanın şartıdır. İnançlar kişinin kim olduğunu belirler. Bunun yanında inançlar neredeyse sonsuz çeşitte olabilir. Örneğin Hz. Muhammed'in Allah'ın son peygamberi olduğu, her Müslümanın inanması gereken bir esastır. Kişi, bu temel inançla ilgili alt inançlara sahip olabilir. "Hz. Muhammed benim peygamberimdir ve Allah O'nda bizim için güzel bir örnek olduğunu söylemektedir. Bundan dolayı hayatın her alanında O'nu örnek almalıyım." inancı beraberinde dinî ve din dışı hayatta sünnete uygun hareket etmeyi getirir. Başka bir Müslüman da Hz. Muhammed'i sadece dinî hayatta örnek alması gerektiği inancına sahip olabilir.

Tutumlar ise inançlarla çok yakın ilişkilidir. Örneğin Yahudi olan bir kişi doğal olarak Yahudiliğin kutsal kitap külliyatı Tanah'a, Yahudi din adamları rabbilere, Yahudiliğin kutsal gördüğü toprak olan Urşalim'e (Kudüs) karşı olumlu bir tutuma sahip olacaktır.

Değerler (Values): Değerler, "öncelikleri belirlemede ve seçimler yapmada rehberdirler (Paloutzian 2016, 70)." Kişi sahip olduğu değerlere uygun yaşamak ve onları korumak için çabalar. Değerlere örnek, yardıma muhtaca yardım etmek, güvenilirlik ve yumuşak huyluluk verilebilir.

Hedefler (Goals): Hedefler, kişinin ulaşmak için çabaladığı şeyler veya durumlardır. Çeşitli nitelik ve nicelikte olabilirler. Örnek bir Müslüman olmak veya iyi bir baba olmak gibi hedefler olabileceği gibi bugünü oruçlu geçirmek gibi hedefler de olabilir.

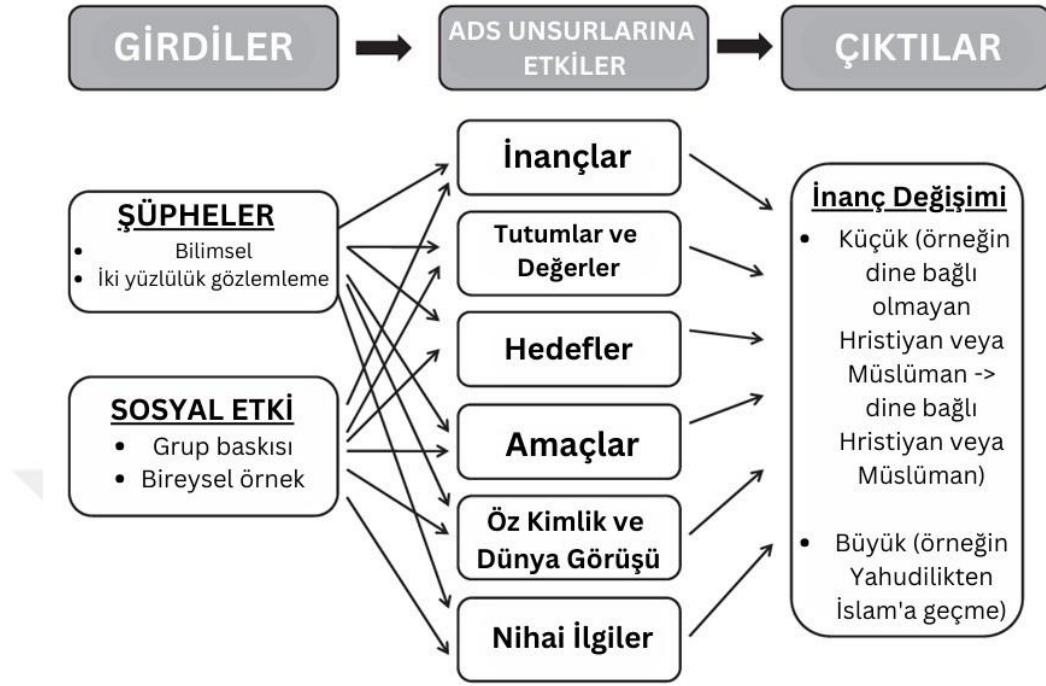
Genel Amaç (Overall Purpose): Genel amaç, bütün hedeflerin üstünde yer alan amaçtır. Genel amaca örnek, "Allah'ın rızasına uygun davranmak" verilebilir. Bu genel amaca sahip olan kişinin diğer hedefleri ve davranışları bu hedef ekseninde şekillenir.

Benlik ve Kendilik Tanımı (Identity and Self-Definition): "Benlik ve kendilik tanımı, bir paranın iki yüzü gibidir (Paloutzian 2016, 71)" Onlar, "Ben kimim?" sorusunun cevabıdır. Kişinin bu soruya verdiği cevap, hayatın birçok alanında kendini gösterir. Bu soruyu "Ben Müslümanım." diye cevaplayan birisi, İslam'ın inanç esaslarına inanır, ibadetlerini gerçekleştirir ve o gruba aidiyet hisseder.

Nihai İlgi (Ultimate Concern): Nihai ilgi, anlam sisteminin bütün öğelerinin üstünde bulunup onları kapsayan ögedir. Nihai ilgi, Tanrı, vatan, evlat veya bir ideoloji olabilir. “Tabiri caizse o (nihai ilgi), yolun sonudur (Paloutzian 2016, 72).”

Paloutzian (2005), din değiştirmeyi de içine alan manevi dönüşümün, anlam sisteminde bir değişim olduğunu öne sürer. Anlam sistemindeki bu değişim, manevi dönüşümün niteliğine bağlıdır. Küçük çaptaki bir dönüşüm, anlam sisteminde kısıtlı bir değişime sebep olur. Anlam sistemindeki değişim belli bir eşiği aştığı zaman bu, din değiştirme olarak isimlendirilir (Paloutzian 2016, 222).

Bu değişim üç adımda gerçekleşir (Paloutzian 2005, 335-36). İlk adım, anlam sisteminin bir veya birden çok ögesine karşı bir baskı uygulanmasıdır. Anlam sisteminde değişim durduk yere gerçekleşmez. Anlam sisteminde değişimin gerçekleşmesi için anlam sistemine karşı bir baskı, zorlama uygulanması gerekir. Bu baskı genellikle şüphe şeklindedir. Ancak bu durum, her şüphenin bir değişime sebep olacağı anlamına gelmez. Kişinin anlam sistemi dışarıdan gelen baskıları püskürtecek kabiliyetler geliştirdiyse yetersiz baskılar sistemde herhangi bir etki bırakmaz. Bir örnek üzerinden gidilecek olursa; Hristiyan bir birey, İsa Mesih’in Tanrı’nın oğlu olmadığını savunan kelamî bir kitap okuduğu zaman Teslis inancından şüphe duymaya başlayabilir. Bu şüphe, anlam sisteminin inançlar ögesine bir baskı uygular. İkinci adım, bir veya birden çok anlam sistemi ögesinde değişim gerçekleşmesidir. Örnek üzerinden düşünüldüğü zaman; teslisten şüphe duyan bireyin bu şüphesi, anlam sisteminin inançlar ögesinin değişmesine sebep olur. İslam dininin tek tanrı inancı kendisine mantıklı gelen bu birey İslam’a geçmeyi seçer. İnançlarda gerçekleşen bu değişim, anlam sisteminin diğer öğelerinde değişimi de beraberinde getirir. Örneğin artık bu bireyin hedefi, kiliseye üye olmanın gerekliliklerini yerine getirmek değil Allah rızasını kazanmak için günlük beş vakit namazını kılmak haline gelir. Üçüncü adım, anlam sisteminde gerçekleşen değişimin dış dünyada ifade edilmesidir. İslam’a geçen bireyin kendisini Müslüman olarak tanımlaması, namaz kılması ve yiyecek-içeceklerde haramlardan kaçınması gibi davranışları, değişimini ifade etmesidir.

Tablo 4 Anlam Değişim Sistemi (ADS) Süreci (Paloutzian 2014, 221)

Paloutzian din değiştirme ve manevi dönüşüm olayında sürece dahil olan elementlerden de bahseder. Bu elementler belki evreler olarak isimlendirilebilecek olsa da o, evre kelimesi yerine element kelimesini kullanır. Bu altı element şu şekildedir (Paloutzian 2014):

1. İhtiyaç (Need): Kişi bilinçli veya bilinçdışı bir şekilde bir ihtiyaç içinde olmalıdır. Bu ihtiyaçlara örnek; herhangi bir zevk, sahip olunmayan bir hak, bir gayeye sahip olmak, adalet veya temel hayatî ihtiyaçlar verilebilir.
2. Şüphe (Doubt): Kişi şüphe duymalıdır. Bu, halihazırda sahip olunan anlam sistemiyle ihtiyacın giderilebileceği veya problemin çözülebileceğine dair duyulan şüphedir. Şüpheyeye örnek; kutsal kitapta çelişki olduğunu düşünme, din ile bilim arasında uyumsuzluk olduğunu düşünme veya din adamlarının iki yüzlülüklerine şahit olma verilebilir.
3. Bağlam ve Kaynaklar (Context and Resources): Kişi dinî arayış içinde olsa da bu arayışının karşılığı olabilecek kaynaklara ihtiyaç vardır. Örneğin dinî arayış içinde olan birisinin, Müslüman bir kişi ile ilk defa

karşılaşıp etkileşime geçmesi kişinin arayışı için bir bağlam ve kaynak sağlayabilir.

4. Tahsis (Appropriation): Kaynakların fark edilip onlarla etkileşime geçilmesi gerekir. Yani karşılaşılan kaynaklar arayışa bir cevap olarak görülüp o kaynağa yönelinmelidir.
5. Engellerin Yıkılması (Elimination of Barriers): Din değiştirmenin önünde engeller varsa bunlar yıkılmalıdır. Örneğin, kişinin ebeveynlerinin dinini terk etmesi sonucu karşılaşıacağı tepki din değiştirme önündeki bir engeldir. Veya Batı milletlerinden birine mensup bir bireyin, Orta Doğu'dan neşet etmiş bir dine geçmeyi milli kimliğine yedirememesi de din değiştirme önündeki psiko-sosyal bir engeldir.
6. Uygulama (Implementation): Kişi, yeni bir dine geçtikten sonra bu değişiminin fark edilebilecek işaretleri ortaya çıkmalıdır. Örneğin İslam'a geçen bir kişi, Allah'ın tek ilah olduğuna inanmaya, namaz kılmaya, oruç tutmaya ve İslam'ın gerektirdiği diğer bütün her şeyi gerçekleştirmeye başlar.

İKİNCİ BÖLÜM

YÖNTEM

Başka bir dinden veya inançsızlıktan İslam'a geçen kişilerin tecrübe ettikleri dinî değişimin incelendiği bu çalışmada mühtedilerin çocukluk dönemlerinde ailevî ve dinî yaşantıları, ergenlik dönemindeki ailevî ve dinî yaşantıları, kendilerini mensup oldukları dini sorgulamaya iten sebepler, İslam'la ilk defa nasıl tanıştıkları, kendilerini İslam'a çeken şeyin ne olduğu, şehadet getirene kadar nasıl bir süreç tecrübe ettikleri, İslam'a geçmede son adım olan şehadeti ne zaman ve nasıl bir bağlamda getirdikleri, ihtidadan sonra nasıl bir dindarlık yaşadıkları, aileleriyle, arkadaşlarıyla ve Müslüman toplumla nasıl bir ilişkileri olduğu gibi sorularla din değiştirme deneyimlerini din psikolojisi bağlamında derinlemesine incelemek amacıyla nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırma yöntemlerinden ise "olgubilim" (fenomenoloji) deseni tercih edilmiştir. Bu tercihin sebebi, çalışılan konunun en iyi bu yöntem ile çalışılabileceğine karar verilmesidir. Olgubilimde "bireylerin bir olguya ilişkin yaşantılarını, algılarını ve bunlara yüklediği anlamları ortaya çıkarma" amaçlanmaktadır (Şimşek ve Yıldırım 2021, 72). Din değiştirme deneyimi de kişiye özgüdür, her kişinin deneyimi birbirinden farklıdır. Bundan dolayı din değiştiren bireylerin birbirinden farklı olan din değiştirme olgusuna ilişkin yaşantıları, algıları ve bunlara yüklediği anlamları araştırmak için "olgubilim" (fenomenoloji) deseni bu çalışma için uygun görülmüştür. Araştırma tekniği olarak nitel araştırmalarda oldukça sık kullanılan "mülakat" (görüşme) tekniğine başvurulmuştur.

2.1 Araştırmanın Çalışma Grubu

Araştırmanın katılımcıları İslam dışında bir dine mensupken veya inançsızken Müslüman olan kişilerden seçilmiştir. Katılımcılar ölçüt örnekleme tekniği ile seçilmiştir. Dört ölçüt belirlenmiştir. Öncelikle İslam dışında bir dine mensupken veya herhangi bir dine mensup değilken hayatın bir döneminde İslam dinine girmek birinci ölçüttür. İkinci ölçüt katılımcıların 18 yaş ve üstü olmasıdır. Bu ölçütü belirlemenin sebebi, 18 yaşını geçmiş kişilerin çocukluk dönemini geçip önceki yaşantılarını daha nesnel bir şekilde aktarabileceği döneme ulaşmış olacaklarıdır.

Üçüncü ölçüt katılımcıların ırklarının-milliyetlerinin Türklük dışında bir ırk-milliyet olmasıdır. Bunun sebebi de büyük çoğunluğu Müslüman olan Türklerin içinden başka bir dinden İslam'a geçmiş kişileri bulmanın zor olmasıdır. Dördüncü ve son ölçüt katılımcılarının Müslüman olmalarından en az bir sene geçmiş olmasıdır. Bu ölçütle de din değiştirme deneyimi üzerinden hem bu deneyimi “geçmiş” olarak değerlendirebilecek kadar hem de yeni Müslüman evresinden biraz da olsa sıyrılıp Müslüman bir hayat sürmeye başlayacak kadar süre geçmiş katılımcılar bulmak hedeflenmiştir.

19 katılımcıdan 11'i kadın 8'i erkektir. Katılımcıların yaş aralığı 22-63'tür. Yaş ortalaması 40,05'tir. Katılımcıların 7'si Alman, 3'ü İtalyan, 2'si Ukraynalı, 2'si Polonyalı, 1'i Brezilyalı, 1'i Romanyalı, 1'i Japon, 1'i Rus, 1'i İrlandalı, 1'i Meksikalıdır. Katılımcıların 8'i lisans, 4'ü doktora, 3'ü yüksek lisans, 2'si lise, 1'i ortaokul, 1'i ilköğretim derecesinde eğitim görmüştür. Katılımcıların 13'ü evli, 4'ü boşanmış ve 2'si bekarıdır. Katılımcıların 7'sinin İslam'dan önceki dini Katolik Hristiyanlığı, 2'sinin Protestan Hristiyanlığı, 2'sinin Ortodoks Hristiyanlığı, 1'i Menonit Hristiyanlığıdır. 3 katılımcı İslam'dan önce Hristiyan olduğunu söylemiş ancak Hristiyanlığın hangi kolu olduğunu söylememiştir. Geriye kalan 4 katılımcı ise İslam öncesinde ateisttir.

Katılımcılara amaçlı örnekleme çeşitlerinden kartopu (zincirleme) örnekleme yöntemi ile ulaşıp çalışmaya dahil edilmiştir. Araştırma Türkiye'nin İstanbul şehrinde ve Almanya'nın Osnabrück şehrinde yürütülmüştür. Katılımcıların 11'iyle İstanbul'da, 8'iyle Osnabrück'te mülakat yapılmıştır. İstanbul'daki katılımcıların 6'sı ile YouTube'da mühtedilerle röportaj videoları yayınlayan “A New Person” kanalı aracılığıyla iletişime geçilmiştir. 5'i ya araştırmacının önceden tanıdığı bir kişidir ya da aile-arkadaşları aracılığıyla ulaşılmıştır. Osnabrück şehrinde 4 katılımcıya cami gibi yerlerdeki Müslüman cemiyetlerde tanışılan kişilere mühtedi tanıdıkları olup olmadığı sorularak ulaşılmıştır. Osnabrück şehrinde mülakat yapılan diğer 4 katılımcıya ise K13 sayesinde ulaşılmıştır. Böylece 19 kişiyle mülakat yapılmıştır.

	Cinsiyet	Yaş	Milliyet	Önceki Din	Din Değişirme Yaşı	Medeni Durum	Eğitim
K1	Erkek	28	Brezilyalı	Katolik	19	Bekar	Lise
K2	Erkek	22	Romanyalı	Ortodoks	20	Bekar	Lisans
K3	Erkek	36	Meksikalı	Ateist	21	Evli	Lisans
K4	Erkek	33	Japon	Hristiyan	19	Evli	Doktora
K5	Erkek	54	İtalyan	Katolik	52	Boşanmış	Yüksek Lisans
K6	Kadın	30	Polonyalı	Katolik	26	Evli	Lisans
K7	Kadın	27	Ukraynalı	Ortodoks	21	Evli	Lisans
K8	Kadın	42	Rus	Hristiyan	18	Evli	Ortaokul
K9	Kadın	42	Ukraynalı	Ateist	40	Boşanmış	Doktora
K10	Kadın	62	İtalyan	Hristiyan	26	Evli	İlköğretim
K11	Kadın	36	Polonyalı	Katolik	21	Evli	Yüksek Lisans
K12	Erkek	35	Alman	Ateist	34	Evli	Lisans
K13	Kadın	47	Alman	Ateist	24	Boşanmış	Doktora
K14	Erkek	27	Alman	Protestan	15	Evli	Lisans
K15	Kadın	57	Alman	Protestan	37	Evli	Lisans
K16	Kadın	41	Alman	Katolik	35	Boşanmış	Lisans
K17	Erkek	32	Alman-İtalyan	Katolik	23	Evli	Yüksek Lisans
K18	Kadın	47	Alman	Menonit	21	Evli	Doktora
K19	Kadın	63	İrlandalı	Katolik	24	Evli	Lise

Tablo 5 Katılımcıların Demografik Bilgileri

2.2 Veri Toplama Aracı

Araştırmada kullanılan mülakat formu, Prof. Dr. Ali Köse'nin 1994 yılında King's College'da Kate Miriam Loewenthal danışmanlığında gerçekleştirdiği "Conversion to Islam: A Study of Native British Converts" isimli doktora çalışmasında kullandığı mülakat formudur. Mülakat formunu kullanmak için öncelikle Prof. Dr. Ali Köse'den e-posta üzerinden izin alınmıştır. Köse'nin izin

vermesi üzerine saha araştırmasına başlamadan önce İstanbul Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Etik Kurulu'na başvurularak gerekli onay ve izin alınmıştır.

Mülakat formunun aslı İngilizcedir. Gerekli olursa kullanılmak üzere form Türkçeye tercüme edilmiştir. Mülakatlardan 3'ü Türkçe dilinde gerçekleştirilmiştir. Mülakat formundan bir soru çalışmanın kapsamına uymadığı düşünülerek görüşmeler sırasında kullanılmamıştır. Mülakat formunda öncelikle demografik bilgiler ile başlanmaktadır. Sonra sorular dört ana başlık altında toplanmaktadır. Bu başlıklar sırasıyla: çocukluk ve ergenlik, din değiştirme öncesi süreç, din değiştirdikten sonraki süreç ve günümüzdeki durum şeklindedir. Bu başlıklar altında söz konusu zamandaki dinî durum, ailevî ve toplumsal ilişkiler, tecrübe edilen değişiklikler, öncesine göre farklı olan durumları sorgulayan sorular yer almaktadır.

2.3 Verilerin Toplanması

Katılımcılarla ilk iletişime geçildiği sırada araştırmanın kapsamından ve mülakatın içeriğinden bahsedilmiştir. Araştırmaya katılmayı kabul eden kişilere görüşme gerçekleştirilmeden önce onam formu gönderilmiş ve verdikleri cevapların bulgular doğrultusunda kullanılacağı belirtilerek izin alınmıştır. Katılımcıların hepsine kimliklerinin gizli tutulacağı, görüşme sırasında alınan ses ve görüntü kayıtlarının ve bu kayıtların yazıya geçirilmiş hallerinin sadece araştırma için kullanılıp hiçbir yerde paylaşılmayacağı temin edilmiştir.

Görüşmelere 2022 senesinin aralık ayında başlanmış ve yaklaşık 8 ay devam edilmiştir. Aralık ayından 2023 yılı Nisan ayına kadar İstanbul'daki mülakatlar tamamlanmıştır. İstanbul'daki mülakatların 7'si yüz yüze, 4'ü "Zoom" uygulaması aracılığıyla çevrimiçi gerçekleştirilmiştir. Çevrimiçi mülakat yapılan 4 katılımcıdan 2'si İstanbul'dan, 1'i Polonya'dan ve 1'i Kanada'dan katılım sağlamıştır. 2023 Nisan ayında Almanya'nın Osnabrück şehrine gidilmiş ve saha araştırmasına burada devam edilmiştir. 2023 Nisan ayından temmuz ayına kadar burada 8 kişiyle mülakat yapılmıştır. Bu 8 mülakatın 6'sı yüz yüze, 2'si katılımcılar aynı şehirde olsa da "Zoom" uygulaması aracılığıyla çevrimiçi yürütülmüştür. Mülakatlar ortalama 1 saat sürmüştür. Mülakatların en kısıası 17 dakika en uzununu 1 saat 30 dakika sürmüştür.

	Katılımcının Bulunduğu Şehir, Ülke	Araştırmacının Bulunduğu Şehir, Ülke	Mülakatın Yapılma Şekli
K1	İstanbul, Türkiye	İstanbul, Türkiye	Yüz Yüze
K2	İstanbul, Türkiye	İstanbul, Türkiye	Yüz Yüze
K3	İstanbul, Türkiye	İstanbul, Türkiye	Yüz Yüze
K4	İstanbul, Türkiye	İstanbul, Türkiye	Yüz Yüze
K5	İstanbul, Türkiye	İstanbul, Türkiye	Yüz Yüze
K6	Polonya	İstanbul, Türkiye	Çevrimiçi
K7	Kanada	İstanbul, Türkiye	Çevrimiçi
K8	İstanbul, Türkiye	İstanbul, Türkiye	Yüz Yüze
K9	İstanbul, Türkiye	İstanbul, Türkiye	Yüz Yüze
K10	İstanbul, Türkiye	İstanbul, Türkiye	Çevrimiçi
K11	İstanbul, Türkiye	İstanbul, Türkiye	Çevrimiçi
K12	Osnabrück, Almanya	Osnabrück, Almanya	Yüz Yüze
K13	Osnabrück, Almanya	Osnabrück, Almanya	Yüz Yüze
K14	Osnabrück, Almanya	Osnabrück, Almanya	Yüz Yüze
K15	Osnabrück, Almanya	Osnabrück, Almanya	Çevrimiçi
K16	Osnabrück, Almanya	Osnabrück, Almanya	Yüz Yüze
K17	Osnabrück, Almanya	Osnabrück, Almanya	Yüz Yüze
K18	Osnabrück, Almanya	Osnabrück, Almanya	Yüz Yüze
K19	Osnabrück, Almanya	Osnabrück, Almanya	Çevrimiçi

Tablo 6 Mülakatların Nerede ve Nasıl Yapıldığı

Katılımcılara mülakat sırasında rahatça cevap verebilecekleri ifade edilmiştir. Katılımcıların soruları cevaplama şekillerine bağlı olarak bazı sorular tekrardan detaylandırılarak veya açıklanarak sorulmuştur. Bazı sorular, cevabına önceki sorulara cevap verilirken değinildiği için sorulmamıştır. Katılımcılar soruları cevaplandırırken yönlendirmeye sebep olacak ifadelerden kaçınılmıştır.

2.4 Verilerin Analizi

Görüşmeler hepsi bittikten sonra ses ve video kayıtlarının çözümlemesi yapılmıştır. İngilizce dilinde gerçekleştirilen mülakatların çözümlemesi Türkçeye tercüme edilmiştir. Daha sonra elde edilen veriler betimsel analiz yöntemiyle

incelenmiştir. Nitel veri analiz yöntemlerinden olan bu yöntemde araştırma verileri belirlendikten sonra temalara göre özetlenip yorumlanır. Analiz sürecinde katılımcıların mülakat sırasındaki ifadelerine sıkça doğrudan alıntı yapılmıştır ve elde edilen bulgular yorumlanıp okuyucunun istifadesine sunulmuştur.

Bulgular kısmı “İslam Öncesi Hayat”, “İslam’a Geçiş” ve “İslam Sonrası Hayat” olarak üç ana başlığa ayrılmıştır. Bu başlıklar altında birçok ana tema ve alt tema belirlenmiştir. Analiz süreci boyunca deşifre edilmiş metin her zaman göz önünde bulundurulup sıkça geri dönülmüştür. Bu geri dönüşlerle danışmanın fikirleri ve önerileri alınarak başlıklandırmada ve temalarda bazen değişikliklere gidilmiştir.

Bulgular raporlaştırılırken katılımcıların isimleri gizli tutulmuştur. Cevaplarda katılımcıların kimliklerini belli edecek ifadeler sansürlenmiştir. Mülakatlardan alıntı yaparken katılımcılardan kodlarla bahsedilmiştir. Öncelikle mülakatı gerçekleştirme sırasına göre K1, K2, K3 gibi kod verilmiştir. Sonra bunun yanına yaş ve cinsiyet (E: Erkek, K: Kadın) eklenmiştir. Örnek vermek gerekirse kodlar şu şekilde yapılmıştır: (K1-28E), (K2-22E), (K6-30K)... Aynı zamanda mülakat alıntılarında katılımcıya sorulan ara sorular kalın olarak yazılmıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR

3.1 İslam Öncesi Hayat

İnsanların hayatlarının ilk döneminde yaşadıkları şeylerin genel manada hayatlarına ve kişiliklerine önemli etkileri vardır. Bu durum göz önünde bulundurularak din değiştirme olgusu araştırılırken katılımcıların çocukluk ve ergenlik dönemleri incelenmiştir. Katılımcıların çocukluk ve ergenlik dönemlerinde ebeveynleriyle nasıl ilişkileri olduğu, ev ve aile ortamlarının nasıl olduğu, dinle nasıl bir ilişkileri olduğu, sosyal ilişkilerinin nasıl olduğu ve bu dönemlerde herhangi olumsuz bir tecrübe yaşayıp yaşamadıklarını öğrenmek amacıyla katılımcılara gerekli sorular yöneltilmiştir. Böylece din değiştirme deneyimlerinde çocukluk ve ergenlik dönemlerinin nasıl bir etkiye sahip olduğunu öğrenmek amaçlanmıştır.

3.1.1 Çocukluk

3.1.1.1 Ebeveynlerle İlişkiler

Din değiştirme çalışmalarında en çok araştırılan başlıklardan bir tanesi katılımcıların çocukluk döneminde tecrübe ettikleri ailevi yaşantılardır. Din değiştirme konusunda yapılan ilk araştırmalarda din değiştiren bireylerin büyük oranda çocukluk döneminde olumsuz şeyler tecrübe ettiği genel kanısı hakimdir. Belki de bu kanının “eğer bir kişi din değiştiriyorsa sorunlu bir çocukluk dönemi geçirmiş olması lazım” şeklinde ifade edilecek derecede olduğu da söylenebilir. Bu ilk çalışmalara örnek Chana Ullman’ın psikanalitik bir bakış açısıyla gerçekleştirdiği çalışması verilebilir. Araştırmasındaki 40 katılımcı arasından sadece %15’i (6 kişi) normal veya mutlu bir çocukluk geçirdiğini söylemiştir. Katılımcıların %47,5’i (19 kişi) aşırı mutsuz bir çocukluk geçirdiğini belirtmiştir. %32’si (13 kişi) çocukluğunda travmatik olaylar yaşamıştır (Ullman 1989, 11-12).

Çocukluktaki olumsuz deneyimlerin din değiştirmenin ayrılmaz parçası veya belki de sebebi olduğunu kabul eden erken tarihli bu araştırmalardan sonra yapılan araştırmalar, din değiştirmek için mutlaka mutsuz bir çocukluk yaşamış olmak gerekmediğini ortaya koymuştur. Bu çalışmaların en önemli örneği Ali Köse’nin 70

İngiliz mühtedi ile gerçekleştirdiği araştırmasıdır. Ali Köse'nin araştırmasında katılımcılardan 31'i (%44) mutlu, 18'i (%26) normal ve 21'i (%30) mutsuz bir çocukluk geçirdiğini ifade etmiştir (Köse 2019, 64). Patrick D. Bowen'ın ABD Colorado'da gerçekleştirdiği çalışmasında ise katılımcıların %15'i çok mutlu, %55'i mutlu/orta, %15'i mutsuz ve %15'i çok mutsuz bir çocukluk geçirdiğini söylemiştir (Bowen 2009, 51).

Bizim araştırmamızda da katılımcılara çocukluklarında ebeveynleriyle nasıl bir ilişkiye sahip oldukları sorulmuştur. Olumlu ve olumsuz ilişkilerin oranı karşılaştırıldığında neredeyse farklı bir tablo görülmektedir. Katılımcıların 8'i çocukluğunda hem annesine hem de babasına yakın olduğunu, 6'sı ebeveynlerinden birine yakın birine uzak bir ilişkiye sahip olduğunu, 5'i hem annesine hem babasına uzak olduğunu söylemiştir.

Hem annesine hem de babasına yakın olan katılımcılardan K7 ebeveynleriyle arasında oldukça güvenilir bir ilişki olduğunu söylemiştir:

“Çok güvenilir. Sanki aramızda sır yokmuş gibi. Hayatım hakkında her şeyi biliyorlar. Hayatları hakkında her şeyi biliyorum. Onlara her konuda güvenebilirdim. Yardımlarına ihtiyacım olduğunda hep yanımda oldular elhamdülillah.”

K11 de ebeveynleriyle ilişkisinin oldukça sıradan ve normal bir ilişki olduğunu ve herhangi özel bir durum olmadığını ifade etmiştir:

“Ben çocukken iyiydi. Çok ortalama bir aileden geliyoruz. Çalışan anne, çalışan baba. Polonya'da sosyalizm zamanının gerçeği buydu. Yani normal diyebilirim. Sıradan bir aile. Ortalama bir aile. Dram yok.” (K11-36K)

K15, ebeveynlerinin onu kendi kabiliyetlerinin farkında olan birisi olarak yetiştirdiğini ve ne zaman ihtiyacı olduysa ebeveynlerini yanında bulduğunu söylemiştir:

“Ailem büyümeme çok yardım etti. Bana birçok şey gösterdiler. Ve benim ne yapabileceğini bilen bir kişi olmamda bana yardım ettiler. İhtiyacım olduğunda ailem her zaman yanımda oldu. Bu yüzden onların benim için yaptıklarından çok memnunum.” (K15-57K)

Ebeveynlerinden birine yakın birine uzak bir ilişkiye sahip olan katılımcılardan 5'i annesine daha yakın 1'i babasına daha yakın olduğunu belirtmiştir. K1 diyakoz olan babasına uzak ve annesine daha yakın olduğuna şöyle ifade etmiştir:

“Annemle harika, babamla pek iyi değil. Ona çok yakındım. Ama şimdi mi yoksa eskiden mi demek istiyorsun? Önce. Evet. Annemle harika, babamla korkunç.” (K1-28E)

K12 çocukluğunda şiddete maruz kaldığını ve bundan dolayı babasına uzak, annesine yakın olduğunu belirtmiştir:

“Bu karmaşık. Yetiştirilmemi düşündüğüm zaman biraz şiddet hatırlıyorum. Ve şimdi baktığım zaman babamla çok da bir ilişkimin olmadığını anlıyorum. Annem daha sevgi dolu ve nazikti. Ama çocukken bunun normal olduğunu düşünüyordum.” (K12-35E)

Hem annesine hem babasına uzak olan beş katılımcıdan 4’ünün ebeveyni boşanmıştır. K3 ne annesine ne de babasına yakın hissetmediğini söylemiştir:

“Babam annem ayrı. Altı yaşındayken boşandılar. Dolayısıyla onlarla böyle... bazen babam bazen annemle yaşıyordum. Yine biz batıda pek şeye bağlı değiliz, yani şimdi ben Türkiye’yle kıyaslarsam biz böyle daha bireysel bir anlayışımız var. Annem babam zaten kendisi çalışan ebeveyn. Yani “Oğlum zaten okulda vakit geçiriyor, dışarı çıkıyor” gibi bir çevrede büyüdük diyelim. Uzağız. Uzağız, çok bağlı değiliz. Dediğim gibi yani Türkiye’ye nazaran bayağı bireyseliz.” **Anne ve babanızla beraber mi büyüdünüz?** “Biraz detaylandırayım. Boşanmadan sonra annemle kaldım. Annem ve anneannemin evinde kaldım. O zaman iki kardeşiz, en büyük benim. Ama aynı mahallede olduğumuz için babamı hafta sonlarında görüyordum. Onunla geziyorduk. Bazen onunla kalıyorduk. Biraz büyüdükten sonra annem yine evlendi. Kendi hayatını yapmak istedi. Biz babama geçtik. Babamda biraz sonra yaş oldu 17-18. Ne kadar söylenirse de bizde 18 olduktan sonra artık yavaş yavaş kendi hayatın kurma zamanı geldiği biliniyor. O zaman benim bir tane ilişkim oldu. Bir tane sevgilim vardı. Onunla yaşamaya başladık. Artık böyle ilk defa tek başıma yaşıyorum.” **Annenize mi babanıza mı daha yakın hissettiniz?** “Hiç kimse. Ama eğer yani mutlaka birini seçmem gerekirse babam derdim. Yani ben annemle yaşadığım halde babam biraz daha yakın diyebiliriz.” (K3-36E)

K9, annesi okuma amacıyla başka bir şehre gittiği için büyükannesi ve büyükbabasıyla büyümüştür.

“Belki de büyük annem ve büyük babamla daha çok ilişkim var. Çünkü annem okuyordu. Ve o Ukrayna’da değildi. Ben çocukken Moskova’ya gitti ve orada beş yıl okudu. Yani büyük annem ve büyük babamla beraber yaşadım.” (K9-42K)

Babasını hayatında sadece iki defa görmüştür. Anne ve babasının yokluğunda onun için ebeveyn rolünü büyükanne ve büyükbabası üstlenmiştir:

“Yaklaşık 14 yaşındayken babamı bir defa gördüm. Annem ondan para istediği zaman. Diğer bir defa ilk çocuğum doğduğunda beni kutlamaya geldi. Hayatımda sadece bu iki defa gördüm. Annemi neredeyse hiç

görmezdim. Yani büyük annem ve büyük babam benim ebeveynlerimdi. Şimdi ikisi de hayatta değil.”

Elde edilen bulgular ile ihtida konusunda yapılan geçmiş çalışmalar karşılaştırılınca yakın bulgular elde edildiği görülmektedir. Katılımcıların yaklaşık yarısı iki ebeveynine de yakın olduğu normal bir çocukluk geçirmiştir. Her iki ebeveynine de uzak olan katılımcı sayısı 5’dir. Bu da genele bakıldığında düşük bir orandır. Sonuç olarak mevcut çalışmanın katılımcılarının az sayıdaki bir kısmı için söz konusu olması mümkünse de genel olarak din değiştirmelerindeki temel etkenin mutsuz bir çocukluk dönemi olduğu söylenemez.

3.1.1.2 Ebeveynler Arası İlişkiler

İnsanların çocukluk yaşantılarını belirleyen etkenlerden bir tanesi de şüphesiz ebeveynler arasındaki ilişkidir. Önceki din değiştirme çalışmalarında da ebeveynler arası ilişki araştırılmıştır. Örneğin Ali Köse’nin çalışmasındaki katılımcılardan ebeveynleri arasında olumsuz veya travmatik hadise gerçekleşenlerin sayısı oldukça azdır. 70 katılımcıdan 11’nin (%16) ailesi boşanmış, 3’ünün (%4) ailesi boşanmaya çok yaklaşmış ve 9’unun (%13) anne-babasından birisi ölmüştür (Köse 2019, 65).

Mevcut çalışmada da katılımcılara ebeveynlerinin nasıl bir evliliği olduğu sorulmuştur. Verilen cevaplar üzerinden olumlu ve olumsuz nitelermeler karşılaştırıldığında neredeyse yarı yarıya bir tablo görülmektedir. Katılımcıların 4’ü ebeveynleri arasındaki ilişkinin ve evliliklerinin iyi olduğunu, 4’ü ebeveynlerinin evliliklerinin çok iyi olmasa da normal bir evlilik olduğunu, 4’ü annesi ve babası arasında mesafeli veya inişli çıkışlı bir ilişki olduğunu söylemiştir. Katılımcıların 7’sinin ebeveyni ise boşanmıştır.

Ebeveynlerinin evliliğini iyi olarak tanımlayan katılımcılardan biri olan K7 anne ve babası arasındaki ilişkiyi şu şekilde anlatmıştır:

“Evliliklerini istikrarlı olarak tanımlardım. Tabii bazen kavgaları da oluyordu. Ama onlar çok iyi bir kombinasyon. Babam ateş gibidir, annem ise su gibidir. Yani, babamın duyguları olduğunda annem buna tepki vermiyor. O çok bilge, mükemmel bir kadın. Maşallah teberakallah. Bu sayede hayatta kalabilecekleri sonucuna varıyorum. Yani, bunun herkes gibi olduğunu düşünüyorum, bilirsin. Yanlış anlamalar yaşarsın ama sonra barışırsın. Yani istikrarlı.” (K7-27K)

Ebeveynlerinin evliliklerinin çok iyi olmasa da normal bir evlilik olduğunu ifade eden katılımcılardan biri olan K1 ebeveynlerinin evliliği hakkında şunları söylemiştir:

“Yaşamları boyunca birlikteler. Haha. Yani bu sana bir şey söylüyordur. Ama her evlilikte olduğu gibi problemler var. Normal bir evlilik olduğunu söyleyebilirim. Evet. Mutlu ve pek mutlu olmayan anlar. Evet.” (K1-28E)

K14 de aralarında dışarıdan gözlemlenebilecek şekilde duygu aktarımı olmasa da ebeveynlerinin normal bir evliliği olduğunu söylemiştir:

“Hatırladığım kadarıyla bir takım olarak çalıştılar diyebilirim. Çocuklarının yanında birbirlerine pek sevgi gösterdiklerini söyleyemem. Birazcık. Bu bir şeye işaret ediyor mu bilmiyorum. Takım olarak çalışmaya çalıştılar. Gördüğüm buydu.” (K14-27E)

Annesi ve babası arasında mesafeli veya inişli çıkışlı bir ilişki olduğunu söyleyen katılımcılar genel manada ebeveynlerinin evliliklerinde sıkıntılı bir dönemin yaşandığı ama şu anda stabil bir duruma gelindiğini veya genel manada aralarında aşk olmadığını söylemiştir. Bu katılımcılardan biri olan K11 ebeveynlerinin evliliği konusunda şunları söylemiştir:

“İnişli çıkışlı. Hayatta kaldılar. Hala birlikteler. Hepimiz için zor olan zor bir dönem vardı. Ama sadece birlikte kaldılar. Ve şimdi birlikte yaşlılar. Birlikte oldukları için mutluyum. Özellikle asi bir gençken, boşanmalarının daha iyi olacağını hissettiğim bir zaman vardı. Ama birlikte kaldılar. Yapmadılar. Devam ediyorlar. Annem babamı olduğu gibi kabul etti. Çünkü o olduğu gibi bir insan... kendi içinde derinliğe sahip değil. Bence kendisini pek anlamıyor. Tepkilerinin olgunlaşmamış tepkiler olduğunu söyleyebilirim. Ve annem bununla mücadele etti. Ayrıca alkolik bir aileden gelen biri olarak duygusal mücadeleleri de vardı. Ne annem ne de babam kendini anladı. Annem şimdi biraz daha bilinçleniyor ki bunu görmek beni çok mutlu ediyor. Hayatını gözden geçireceği noktaya geldi. Evet, çünkü ikisi de bir zamanlar kendilerini anlamayan insanlardı. Bu yüzden, bu öz bilince sahip olmayan iki kişi varsa, iletişim kurmak bu noktada zor, değil mi? Ya da daha anlayışlı görünen en az bir kişi, diğer kişiyi akıllıca yönetebilir. Her ikisi de kendi duygularından ve tepkilerinden sorumlu değilse, o zaman bu zor. Şimdi aslında mutlular. Şimdi onları mutlu görüyorum. Zevk alıyorlar ve seyahat ediyorlar ve benzeri. Birlikte kaldılar. Ama fırtınalıydı. Bir zamanlar farklı durumlar.” (K11-36K)

K18 annesi ve babası arasında mesafeli bir ilişki olduğunu söylemiştir. Bunun sebeplerinden birisi de babasının çalışıyor olması ve annesinin de ev işleri ve çocuk

yetiştirmekle meşgul olmasıdır. Aynı zamanda annesi çalışmak istemiştir ancak Paraguay'daki tahsili Almanya'da kabul edilmemiştir:

“Evet, kolay değildi. Hep onların birbirlerinden farklı olduklarını hissettim, bilmiyorum. Gerçek bir ortak noktaları yok gibi. Annem, çocuklarla ve evle çok meşguldü. Babam ise işiyle çok meşguldü. Dolayısıyla oldukça uzak bir ilişkiydi. Ayrıca annemin, maddi olarak babama bağımlı olmasından mutsuz olduğu hissine kapıldım. Paraguay'dayken çalışıyordu. Bir okulun müdürüydü. Ancak Almanya'da eğitimi kabul edilmedi. Orada farklı bir sistem var. Kabul edilmedi. Burada çalışmadı. Sanırım kendini her zaman değer görmemiş gibi hissetti ya da böyle bir şeydi. Evet, evlilik yürüyordu. Kavga falan yoktu. Ama biraz uzaktı.” (K18-47K)

Ebeveynlerin boşanması katılımcıların hayatı üzerinde etkiye sahiptir. Örneğin K13'ün ebeveynleri onun tanımlamasına göre hem genel manada hem de ahlak konusunda birbirlerinden farklı insanlardır. Bundan dolayı evlilikleri sorunlu geçmiştir ve sonunda boşanmışlardır. K13 ebeveynlerinin evliliğini şöyle tanımlamıştır:

“Bence sorunlu. Çünkü çok farklılar. Ahlaki açıdan da. Onlar çok farklıydılar. Bence annem çok romantik bir insan. Çok dürüst, çok sadık ve bence evlilik konusunda bunu çok idealist bir şekilde algılıyor. Bence geleneksel veya tipik. Bence kadınlar daha çok tek eşli evlilikleri seviyorlar. Bir düzene oturduklarında, çocuk sahibi olduklarında ve aileleri onlar için her şey olduğu zaman sadakati severler. Babam da "Evet özgürlük çok önemli. 1960'ları yaşadık ve artık bu sosyal kısıtlamalarımız veya engellerimiz yok" dedi. Ve bence bu annem için gerçekten çok zordu. Ve sadece düşünmüyorum, bunun çok zor olduğunu biliyorum. Ve sanırım 13-15 yıl sonra boşandılar. Çünkü babamın daha fazla özgürlüğe falan sahip olmak istedi. İyi değil. Aslında hepimiz bununla büyüdük ve ondan sonra sanırım 10 yaşındaydım. Evet, babam yeniden evlendi, başka bir kadından çocukları oldu. Ve sonra tekrar evlendi. Ondan sonra da tekrar evlendi. Yani tek eşli ama devamlı bir şekilde. Bunun annemde çok fazla strese sebep olduğunu düşünüyorum.” (K13-47K)

K13 ergenliğinde, annesi ile boşanmalarından dolayı babasına karşı çok öfkeli:

“Özellikle babama çok kızgındım. Annemi terk etmesi, bizi terk ettiği, beni terk etmesi, çok sorumsuz olması, bir ailesi daha olduğu ve onları da bırakması beni çok kızdırdı. Bence öfke sorunlarım vardı. Bir de annem bununla uğraşmak zorunda kaldı.” (K13-47K)

Anne ve babasının evliliğinde şahit olduğu şeyler, K13'ün karşı cins ile ilişkilere karşı tutumunu belirlemiştir denilebilir:

“İlişkiler, ilişkilerden çok ama çok korkardım. Arkadaşlık konusunda çok iyiydim ama bir erkekle ilişki kurmaktan çok çok korkuyordum. Ailemden öğrendiklerimden dolayı. Duygusal olarak çok bağlı olmanın veya birine kalbini vermenin ve sonra yüz üstü bırakılmanın sonuçlarını biliyordum. Yani bu çok korkunç. Bu yüzden hiç denemedim. Benim için çok çok korkutucuydu.” (K13-47K)

Yine kendi ifadesiyle din değiştirmesinden önceki dönemde K13’ü duygusal anlamda rahatsız eden durum bekar olmasıdır. Başka bir insanla yakın bir ilişki içinde olmayı ve bir aileye sahip olmayı oldukça istediğini söylemiştir. Özetle, çocukluk ve gençliğinde K13’ün tecrübe ettiği aile yaşantısı, ileriki hayatında aile mefhumuna ve karşı cinsle ilişkiye bakışımı ve tutumunu etkilemiştir.

Katılımcıların yarısından fazlasının ebeveynleri arasındaki ilişki iyi olmayan bir ilişkidir. İyi-normal ve kötü ilişkiler şeklinde karşılaştırılacak olursa 11 katılımcının ebeveynleri arasındaki kötü 8’ininki iyidir. Köse’nin bulgularının tersine mevcut çalışmada katılımcıların ebeveynleri arasındaki ilişkide kötü bir ilişkiye sahip olanlar bariz şekilde gözlemlenmiştir.

3.1.1.3 Ebeveyn Dindarlığı

Çocukluk dönemindeki ailevi etkenlerden, kişinin dinî temayülleri üzerinde etkisi olan etkenlerden bir diğeri de ailenin dindarlığıdır. Ali Köse’nin çalışmasındaki “İngiliz mühtediler genelde din ile özdeşleşmemiş ailelerden gelmektedirler. %85’i kiliseye üye olmayan veya devamlı olarak kiliseye gitmeyen ailelerin çocuklarıdır. Ama çoğunun ailesi inançlıdır. Mühtedilerin aileleri konusunda yaptıkları tanımlama genelde şöyledir: ‘Ailem kiliseye pek gitmez, ama inançlıdır.’” Çoğu mühtedinin ailesinin kilise ile bağı düğün veya cenaze gibi törenlere katılma şeklinde törenseldir (Köse 2019, 70). Al-Qwidi’nin çalışmasındaki katılımcıların ebeveynleri de Köse’nin çalışmasıyla benzer bir görünüm arz etmektedir. Katılımcıların %32’sinin ailesi herhangi bir kiliseye üye değildir veya aktif olarak kilisede bulunmamaktadır. Aynı zamanda Al-Qwidi, katılımcılarının çoğunun ailelerinin dindarlığı hakkındaki yorumunun “Farkında değildim. Ailem dindar değildi.” şeklinde olduğunu belirtmektedir (Al-Qwidi 2002, 116).

Mevcut çalışmada katılımcılara ebeveynlerinin dindarlık düzeyleri sorulmuştur. Katılımcıların büyük çoğunluğunun ebeveynleri dindar değildir. Öyle ki

6 katılımcı ailesinin dindar olduğunu aktarırken, katılımcıların 9'u ebeveynlerinin bir dine mensup olduğunu ancak dindar olmadığını, dinin gereklerini yerine getirmediğini ifade etmiştir. 4 katılımcının ebeveyni ise ateisttir.

K5'in babası hayattayken üniversitede felsefe hocasıdır ve kendisini ateist olarak tanımlamıştır. K9 Sovyetler Birliği zamanında doğmuş ve çocukluğu o döneme denk gelmiştir. Kendi ifadesiyle "Lenin'in komünizminin resmi dini ateizm" olduğu için ailesi de ateisttir. K12 de ebeveynlerinin dindar olmadığını "*Bunu açıklamak zor. Ebeveynlerim herhangi bir din takip etmedi. Onların Tanrı veya onun gibi bir şeyle bir ilişkileri yoktu.*" sözleriyle ifade etmiştir.

Alman katılımcımız K13 ise ebeveynlerinin bir kiliseye mensup olarak yetiştirilseler de ilerleyen yaşlarda dini büyük ölçüde terk ettiklerini söylemiştir:

"Ebeveynlerimin ikisi de dindar değil ama ikisi de Hristiyan olarak yetiştirilmişler. Babam Protestan'dı, aile Protestan'dı ve o vaftiz edilmişti. Annem Katolik'ti. O da yirmili yaşlarında vaftiz edilmiş. Kiliseyi terk etti. Bu onların ideolojik olarak ateist olduğu anlamına gelmiyor. Babam öyle aslında. O bir ilaha inanmıyor. Annem daha çok "Öyle bir şey olabilir de olmayabilir de." gibi. Ebeveynlerim işte böyleydi." (K13-47K)

Ebeveynleri bir dine mensup olup dindar olmayan, dinin gereklerini yerine getirmeyen katılımcılardan bazılarının ebeveynleri sadece dinî bayramlarda ibadet eden insanlardır. Bazılarının ebeveynleri ise dinî bayramlarda bile ibadet etmemektedir. Örneğin K2, ebeveynlerinin sadece Noel ve Paskalya gibi dinî bayramlarda kiliseye gittiğini söylemiştir. K11 ise ebeveynlerinin dinî bayramlarda dahi kiliseye gitmediğini ifade etmiştir:

"Bazı insanlar, örneğin Noel veya paskalya ile hala çok... belki bütün yıl pratik yapmasalar da kiliseye gitmiyorlar ama Noel ve paskalya geldiğinde bu geleneği çok önemli buluyorlar. Ve toplantı sırasında İncil'i okumak falan. Ama benim ailemde durum hiç böyle değildi. Karşı değillerdi ama dini yaşamıyorlardı. Günlük yaşamda Tanrı'nın varlığını, önemini bildiğiniz herhangi bir konuşma veya yetiştirme duygusu yoktu." (K11-36K)

K14 hem annesinin hem babasının dinî veya toplum yararına işlerde çalışıyor olmasına rağmen dindar insanlar olmadıklarını bildirmektedir. Babası Hristiyan bir organizasyonda çalışmaktadır ancak bayramlarda dahi kiliseye gitmemektedir. K14 ayrıca toplumda din konuşulmasına dair bir tabudan söz etmektedir:

“İkisi de insanlara yardım etmekle ilgili işlerde çalıştı. Ya doğrudan ya da dolaylı olarak. Babam doğrudan yaşlılarla çalışıyordu, dediğim gibi. Annem ise bir klinikte psikolojik sorunları olan insanlarla dolaylı olarak çalıştı. Bir klinikte çalıştı. Önce resepsiyonda sonra bu kliniğin içinde... Ailemde dini çok fazla görmemişimdir. Bence bu, özellikle Kuzey Almanya'da dinin nasıl ele alındığına dair daha geniş bir kavramın parçasıdır. Burada, eğer dindar olmak istiyorsanız, bunu sadece kendi içinizde yapmanız gerekiyor ve dinden konuşmak biraz ayıp olarak kabul ediliyor. Sadece, böyle bir şey yapmazsınız. Muhtemelen Kuzey Almanya'da para hakkında konuşmadığınız gibi. Bu yüzden, ailem de bunu yapmazdı. Babam Hristiyan bir organizasyonda çalıştı, yaşlılarla çalıştı, onlara yardım etti, temizliklerini yaptırdı. Ancak din bizim ailemizde hiçbir zaman bir konu olmadı. Annem ise, en azından bana göre 13, 14 yaşlarına kadar haftada bir kez Pazar günleri kiliseye düzenli olarak gidiyordu. Babam gitmiyordu. Ve biz ailece, hatta Noel veya Paskalya günlerinde bile kiliseye gitmezdik. Bu, birçok diğer ailenin yaptığı bir şeydi ama biz yapmadık. Bu yüzden, ebeveynlerimin dindar olup olmadığını veya din hakkında ne düşündüklerini bilmiyorum. Bizim ailemizde var olan bir şey değildi.” (K14-27E)

Ailesi dindar olan 6 katılımcıdan biri olan K18 hem babasının hem annesinin hem de kendisinin dinî aktivitelerde görev aldıklarını ve oldukça dindar olduklarını söylemiştir:

“Onlar oldukça dindardı. Bir kilise topluluğunun parçasıydık. Babam orada vaizlerden biriydi. Ve onların bir sistemi vardı, normal insanlar vaaz verirdi. Babam hayatı boyunca bu vaaz verenler içinde yer aldı. Annem de aktifti. Kadınlarla birlikte çeşitli etkinlikler yapıyordu. Dolayısıyla Pazar ibadetlerine giderdik. Sonrasında gençlik grupları vardı. Tatillerde gençlik gruplarıyla tatillere giderdik. Yani oldukça... Yani sadece ismen Hristiyan değildik, topluluk içinde de çok aktiftik.” (K18-47K)

K17'nin annesi dindar, babası dindar değildir. Kendisi de ailede dinî eğitimin annesinin rolü olduğunu söylemiştir:

“Evet, annem dindardı. Katolik'ti. Çocukların dini eğitimiyle ilgilenirdi. Babamın dinle hiçbir ilgisi yoktu. Belki kültürel olarak Hristiyan'dı, yalnızca düğün veya benzeri bir durum olduğunda kiliseye giderdi. Ancak dini eğitimle hiçbir ilgisi olmadı ve yoktu. Bu annemin rolüydü.” (K17-32K)

K1'in babası Katolik kilisesinde diyakozdur. Ancak K1 babasının insanların düşündüğü kadar dindar olmadığını söylemiştir:

“Babam Katolik Kilisesi'nin bir diyakozudur. Diyakoz, rahibe yardım eden kişidir. Ama fark şu ki rahip evlenemez ama diyakoz evlenebilir. Yani babamın bir ailesi var, rahibin yok. Kilise ve onun faaliyetlerine dahil. Ama bir diyakoz olmasına rağmen, insanların düşündüğü kadar dindar olmadığını söyleyebilirim.” (K1-28E)

Mevcut çalışmada katılımcıların çoğunun ebeveynleri önceki çalışmalara paralel şekilde dindar değildirler. 4 katılımcının ebeveyni ise ateisttir. Önceki çalışmaların bulguları da göz önünde bulundurulduğu zaman dindar olmayan ebeveynlere sahip insanların daha yüksek oranda din değiştirmeye meyilli olabilecekleri söylenebilir.

3.1.1.4 Alınan Din Eğitimi

Kişinin dindarlık düzeyini ve din hakkındaki tutumunu belirleyen önemli unsurlardan bir tanesi de aileden aldığı din eğitimidir. Ayrıca bu, önceki din değiştirme çalışmalarında da sorgulanan bir başlıktır. Al-Qwidi'nin araştırmasındaki katılımcıların 11'i hiç dindar yetiştirilmediklerini veya az dindar yetiştirildiklerini söylemiştir. Katılımcıların 16'sı dindar yetiştirilme düzeyini normal olarak tanımlarken 10'u çok dindar yetiştirildiğini söylemiştir (Al-Qwidi 2002, 117-18). Köse'nin çalışmasındaki katılımcıların 36'sı (%51) çok az veya hiç din eğitimi almamıştır. 20'si (%29) normal düzeyde din eğitimi almış, 14'ü (%20) iyi seviyede din eğitimi almıştır (Köse 2019, 70).

Katılımcılara çocukken ne düzeyde din eğitimi aldıkları sorulmuştur. Katılımcıların din eğitimi düzeyine bakıldığı zaman neredeyse yarı yarıya bir tablo görülmektedir. Katılımcıların 6'sı din eğitimi aldığını, dindar yetiştirildiğini, 4'ü orta derecede din eğitimi aldığını söylemiştir. Katılımcıların 3'ü az din eğitimi almış, 6'sı ailesinde hiç din eğitimi almamıştır, dindar yetiştirilmemiştir.

Dindar yetiştirilen katılımcılardan biri olan K15 her Pazar kiliseye gittiğini, Evanjelik Hristiyanlıktaki konfirmasyon eğitimini aldığını ve rahiple beraber bir grupları olduğunu söylemiştir:

“Büyürken normalde her Pazar kiliseye giderdik, çoğunlukla her Pazar. Böyle hatırlıyorum. Yemekten önce küçük bir dua ederdik. Yatmadan önce de küçük bir dua vardı. Bu şekilde büyüdüm. Çok zaman geçirdiğim büyükannem de aynıydı. Ben evanjeliktim. Bu yüzden Katoliklerden farklıyız. 13-14 yaşlarında konfirmasyon alırız. Ben de onu aldım. Bizim pastörümüzle güzel bir grubumuz vardı. Sonrasında yaşıtım olan diğer kişilerle her hafta buluşurduk ve birlikte farklı şeyler yapardık. Dolayısıyla ben hep dindar bir insan oldum.” (K15-57K)

Orta derecede din eğitimi alan katılımcılar herhangi bir şekilde din eğitimi almış olsalar da aldıkları bu din eğitimi kendilerine göre derinlemesine bir din

eğitimi değildir. Katolik olarak yetiştirilen Meksikalı K3 bu konuda şunları söylemiştir:

“Evet öyle diyebilirim. Çünkü onlar böyle ne kadar bilinçsiz bir Katolik olsa da yani beni Katolik okuluna gönderdiler. Ve isteniyordu sanki isteniyordu... Yani sonuçta mesela Meksika’da ve Latin Amerika’da böyle daha komünist altyapı olan aileler var. Kesinlikle tamamen böyle ateist tamamen böyle agnostik olan insanlar var. Biz öyle değildik. Yani bir şey isteniyordu ama olduğu kadar diyeyim. Çok fazla baskı yapılmadı diyeyim.” (K3-36E)

K7 de ailesinden dinin temellerini aldığını ancak derinlemesine bir eğitimin söz konusu olmadığını söylemiştir:

“Annem ara sıra beni kiliseye götürürdü. Bütün çocukluğum boyunca elbette annem bana Tanrı'nın var olduğunu öğretiyordu. Tanrı ile ilgili çizgi filmlerimiz vardı. Yani ailemin bana Tanrı'nın var olduğunu, bizim Hristiyan olduğumuzu öğrettiğini söyleyebilirim. Ama Hristiyanlığın derinlemesine öğrenilmesi yoktu. Öyle diyebilirim. Bu benim çocukluğumdu.” (K7-27K)

Az din eğitimi alan katılımcıların ailelerinde dindar sayılabilecek ve kendilerine dinî anlamda etki edebilecek kişi sayısı azdır ya da bu katılımcılar çok temel düzeyde bir din eğitimi almışlardır. K2'nin sadece dinî bayramlarda kiliseye giden ebeveynleri onu dindar yetiştirmemiştir. Ailede dinî konuları konuşan tek kişi anneannesidir:

“Romanya'da okullarda din dersinde öğretilen normal şeyleri gördüm ama bunun dışında ailem bana pek bir şey öğretmedi. Anneannem de o dönemde hayattaydı ve dine daha yakındı. Bu yüzden bazen bu tür şeyler hakkında konuşan oydu. Çünkü o her gün Hristiyanlıkla ilgili programlar izler, Hristiyan radyosu dinler ve her Pazar kiliseye giderdi. Bu yüzden bazen onunla giderdim ama ailemle hayır.” (K2-22E)

K1'in babası diyakozdur ancak buna rağmen dindar yetiştirilmemiştir.

“Bana Hristiyanlığın temellerini ve dini olan şeylere saygı duymayı öğretiler ama ana odak noktası bu değildi. Pazar günleri kiliseye giderdik, evet. Ama bu kadar. Din öncelikler arasında değildi” (K1-28E)

Ailesinde hiç din eğitimi almamış olan, dindar yetiştirilmeyen 6 katılımcıdan 4'ünün ailesi ateisttir. Ebeveynleri ateist olan K5, Katolik kilisesinin İtalyan devlet eğitim sistemine etkisinin kendi deneyimi üzerindeki yansımalarını şu şekilde açıklamıştır:

“Dediğim gibi onlar ateistti. Herhangi bir dinî eğitim almadım. Size daha önce bahsettiğim kurslara gitmeme izin verilmedi. Yani tüm sınıf

arkadaşlarım tabii ki bu dersleri alırken, din hakkında konuşuyorlardı. İtalya'da okula başladığımda, Katolik Hristiyan dini resmi bir devlet diniydi. Ben çok çok küçükken derslere başladık. Biraz dua ediyorduk. Okul bir dinî bir okul olmamasına rağmen, Katolik Kilisesi ile İtalyan devleti arasında, tüm İtalyan okullarının sabahları dua ile başlayacakları konusunda bir anlaşma vardı. Ben de bunlara başladım ama nasıl dua edeceğimi bile bilmiyordum. Aşağı yukarı bu kadar. O yüzden boşluk hissetmiyordum. Ama sınıf arkadaşlarımdan farklı hissettim ve nedenini bilmiyordum. Sonra 18 yaşıma kadar kendime neyi kaçırdığımı sormaya başladım, dinle ilgili bir şeyi özlüyordum. Hiçbir zaman dinî açıdan eğitim almadım. Yani Tanrı benim için çok büyük bir muammaydı. Bu yüzden kendi araştırmamı yaparak ve biraz eğitim alarak başladım.” (K5-54E)

Ailede alınan din eğitiminin ebeveyn dindarlığı ile bağlantılı olduğu söylenebilir. Bu durum dindar yetiştirilmeyen 6 katılımcıdan 4'ünün ebeveynlerinin ateist olmasında görülmektedir. Elde edilen bulgular önceki çalışmaların bulgularıyla da uygunluk arz etmektedir. Katılımcıların yaklaşık yarısı hiç din eğitimi almamış veya az din eğitimi almıştır. Böylece, ailede az din eğitimi alan insanların daha yüksek oranda din değiştirmeye meyilli oldukları bulgusunun mevcut çalışma için de geçerli olduğu söylenebilir.

3.1.2 Ergenlik

İlk dönem din değiştirme çalışmalarında ergenlik hakkındaki bulguların çocukluk hakkındaki bulgularla paralellik gösterdiği söylenebilir. Din değiştiren kişiler genel olarak mutsuz bir ergenlik geçirmektedirler. Ullman'ın (1989) çalışmasındaki katılımcıların %65'i ergenlik dönemini aşırı mutsuz olarak tanımlamıştır. Ergenliklerini aşırı mutsuz olarak tanımlayan bu katılımcıların %64'ü çocukluklarını da aşırı mutsuz olarak tanımlamıştır. Yani bu katılımcılar için ergenlik dönemindeki mutsuzluk çocukluk döneminin devamı niteliğindedir. Köse'nin (2019) araştırmasındaki bulgular ise Ullman'ın bu bulgularının tersi yöndedir. 70 İngiliz mühtediden “36'sı (%51) ergenlik devresinde duygusal bir stresten bahsetmemiştir. 17 kişi (%24) çok iyi olmasa da aşırı bir anormalliğin olmadığını belirtmiştir. 70 kişinin ancak 17'si (%24) mutsuz ve stresli bir ergenlikten söz etmiştir (Köse 2019, 82).” Ullman'ın mutsuz ergenlik döneminin mutsuz çocukluğun devamı olduğu bulgusunu doğrular mahiyette, Köse'nin çalışmasında ergenliklerini mutsuz olarak nitelendiren 17 kişiden 16'sı da mutsuz bir çocukluk dönemi geçirmiştir. Mevcut

çalışmada da bu başlık altında katılımcıların ergenlik dönemini anlayabilmek için ergenlik dönemindeki psikolojik, sosyal ve dinî durum sorgulanmıştır.

3.1.2.1 Psikolojik Durum

3.1.2.1.1 Genel Psikolojik Durum

Katılımcılara nasıl bir ergenlik geçirdikleri sorulmuştur. Olumlu-normal ve olumsuz ergenlik dönemi geçiren katılımcı sayısı karşılaştırılınca yarı yarıya bir görüntü ile karşılaşılmaktadır. Katılımcıların 5'i isyankâr bir ergenlik, 3'ü sorunlu bir ergenlik geçirmiştir. Katılımcıların 3'ü ergenliklerinde bir anlamda kaybolmuşlar ve arayış içinde olmuşlardır. Geriye kalan 8 katılımcı normal bir ergenlik geçirmiştir.

İsyankâr ergenlik yaşayan katılımcıların isyankarlıkları ailelerine ve topluma karşıdır. Ailenin ve toplumun sunduğu değerleri sorgulayıp bunlara karşı çıkmışlardır. Kendi otoritelerinin çevreleri tarafından kabul edilmesini beklemişlerdir. İsyankâr bir ergenlik geçiren 5 katılımcıdan biri olan K3 gençliğindeki isyankarlığını şöyle anlatmıştır:

“Çok isyankâr. Sorgulayan. Statüyü kabul etmeyen yani böyle var olan düzeni kabul etmeyen. Devrimci. Ama kesinlikle bir ideoloji altında değil. Hani böyle komünist olayım, sosyalist olayım şöyle değil. Tamamen kendi başıma. Din düşmanı. Din düşmanı, o zamanlar artık yani açık bir şekilde sadece ateistlik değil eee açık bir şekilde bir din karşıtlığım vardı diyeyim.” (K3-36E)

K11 ergenliğinde ailede patron olduğunu söylemiştir. İsyankarlığı ve ailedeki patron rolüyle yapamayacağı bir şey yoktur. Ebeveynlerinden herhangi bir şey yapmak için izin almamıştır.

“Çok asiydim. Ailede patron bendim. Ablam var ama çok otoriterdim. Bu yüzden, işlerin yapılmasını istediğim şekilde yapılması gerekiyordu. Ve çok asiydim. Sahip olmak istediğim baba olmadığı için babama çok kızgındım. Ve o benim duygusal ihtiyaçlarımı karşılamıyor diye. Şimdi anlıyorum. Ben daha gençken bunu farklı bir şekilde anladım. Babamın hatalarını görürdüm. Karşılanması gereken duygusal ihtiyaçları olabileceğini ve hatalarının bu ihtiyaçlarla ilgili olabileceğini görmezdim. Şimdi bu duygusal ihtiyaçların sonuçları olduğunu anlasam da o zamanlar onu başka şeylerle yargıladım. Bunun duygusal ihtiyaçla ilgili olduğunu anlamadım, başka şeylerle ilgili olduğunu düşündüm. Evet, gerçekten asiydim. İşlerin benim istediğim gibi olması gerekiyordu. İstedğimden daha azını kabul etmem. “Ya beni seversin ya da nefret edersin.” Arası yoktu. Mesela aileme oraya buraya gidebilir miyim diye sormazdım. Ben buradayım ve bu saatte geleceğim diye haber vermek için arardım. Yani yapamayacağım bir şey yoktu. Onlara nazikçe

burada olduğumu ve yaptığım şeyi bildiriyordum. Ve şu saatte geri döneceğim. Gecenin bir yarısı örneğin. Ve o yaşta beni ne yaparken görmek isteyip istemeyecekleri umurumda olmazdı.” (K11-36K)

Sorunlu ergenlik yaşadığını söyleyen 3 katılımcı zorbalığa uğramak, depresiflik gibi sosyal ve psikolojik sorunlar yaşamıştır. K1 ergenliğinde gotikliğe ve büyücülüğe ilgi duymuştur. Okulda zorbalığa uğraması onu depresif bir hale sokmuş ve intihara meyilli hale getirmiştir. O bu durumu şu sözlerle anlatmıştır:

“Karanlık. Hahahahaha. Ben gotik şeylerle ilgileniyordum. Bunun ne olduğunu biliyor musun? Evet. Giysilerim koyu renkti, saçım çok uzundu. Çivili giysilerim vardı. O işlerle gerçekten ilgileniyordum. Harry Potter’dan dolayı büyüyü severdim. Haha. Gerçekten bunun içine girmiştım. Ama hmm... Ben de hayatın içinde kendimi bulmaya çalışıyordum. Dürüst olmak gerekirse çok intihara meyilliydim çünkü eğer... Birincisi, gençken zorbalığa uğradım. İkincisi, çünkü hayatta olmanın bir anlamı yokmuş gibi geliyordu. Sadece acı çekiyormuşsun gibi. Anlıyor musun? Evet bak. Tamam, okula gidiyorsun. Neden? Okumak için. Neden? Para kazanmak için. Neden? Bu... Kendine "Neden?" diye sorup duruyorsun ve sonunda bir avuç paran var ve öleceksin, her şey başka birine kalacak ve hiçbir şeyini yanına alamayacaksın. Yani sonunda ölmem gerekiyorsa beni şimdi öldür gibiydim. Yani benim burada ne işim var? Bir genç olarak çok depresiftim. Zamanımı çevrimiçi oyunlar ile doldururdum. Ne bileyim farklı sitelerde dizi izlemek. O kadardı. Normal değildim. Normal bir genç değildim. Ama evet, sorunlarım vardı, mutlu değildim.” (K1-28E)

K5 genç yaşta babasını kaybetmiştir. Ailedeki tek erkek olduğu için de babalık rolü ona kalmıştır. Genç yaşında böyle bir rolü üstlenmek zorunda olması onu olumsuz yönde etkilemiştir.

“Sorunlu çocuk derdim. Ama nasıl söyleyebilirim? Anlayışlı diyebilir misin? Güzel duygulara sahip. Belki de duygularıma göre hareket etmekten ve dışı vurmaktan korkuyordum. Çünkü temelde üç kız kardeş ve bir anne ile büyüdüm. Bu yüzden onlara karşı son derece koruyucu davrandım. Hep onları korumaya çalıştım. Ben olmasam sorunlarla karşılaşabileceklerini düşündüm. İyi bir çocuktum ama sorunluydum çünkü tabii ki belki de tüm bu yükü omuzlarımda taşıyamayacak kadar gençtim.” (K5-54E)

Ergenliklerinde kaybolduklarını ve arayış içinde olduklarını söyleyen katılımcıların bu arayışları onları farklı şeyler tecrübe etmeye ve farklı gruplara dahil olmaya itmiştir. K13 ergenliğindeki bu arayıştan şu şekilde bahsetmiştir:

“Kendimi kayıp olarak tanımlardım. Ebeveynlerim boşandığı için dünyanın paramparça olmasından dolayı kayıp. Bu benim için oldukça zor oldu ama yaklaşık 14 yaşında bu durumu kabullendim ve hayatımla barıştım gibi. Kendim için ilginç olan şeylerle ve ailemle, annemle ve kardeşlerimle birlikte ev yaşamıyla uğraşarak vaktimi geçirdim. Evimiz güzeldi, eğlence

doluydu, birlikte eğlendik ve seyahat ettik. Bu durumdan zevk aldım ama aynı zamanda hayatı keşfetmeye başladım. Ergenlik, biliyorsun, 14-15-16 yaşlarında olmak. Çok sayıda arkadaşım vardı, çok dışarı çıkıyordum ama dünya bana tam anlamıyla doyurucu gelmiyordu. Belki de bu şekilde ifade edebilirim. Gitmem gereken bir yönüm yoktu. Ayrıca, okul hiç ilgimi çekmiyordu, okula gitmek çok kötüydü benim için. Etrafımdaki sosyal baskıyla yaşamayı zor buluyordum. Bu yüzden çok okurdum, çok dışarı çıkardım, birkaç arkadaşım vardı, hayatla ne yapacağımı bilmiyordum. İşte mesele tam da buydu. Hiçbir fikrim yoktu.” (K13-47K)

K14 ergenliğinde bir rol model arayışında olduğunu şu şekilde ifade etmiştir:

“Kendimi arayış içinde biri olarak tanımlardım. Bir bakıma takip edebileceğim birini arıyordum sanırım. Bir nevi idolüm olacak birini arıyordum. Ergenlik döneminde genellikle ebeveynlerinizden başka rol modeller aramaya başlarsınız. Ve genellikle diğer erkekler. Ben de bunu yaptım. Rol model olarak aldığım kişiler değişti ama geriye dönüp baktığımda diyebilirim ki ben her zaman birilerinin beni yönlendirmesini, bana nasıl bir yetişkin, bir erkek olunması gerektiğini göstermesini isteyen biri idim. Özellikle ebeveynlerim olmayan biri. Farklı yaşam tarzlarına karşı oldukça açtım. Bir dönem reggae müziği, Bob Marley, Jamaika sahnesindeydim. Orada oldukça zaman geçirdim.” (K14-27E)

Normal bir ergenlik geçiren 8 katılımcıdan biri olan K4 ergenliğini şu şekilde tanımlamıştır:

“Sanırım biraz hassas bir gençtim. Spor yapmaktan çok edebiyat okumayı seviyordum. Ayrıca video oyunlarını da severdim. Ben dindar değildim ama dini edebiyatı ve kültürel edebiyatı gerçekten seviyordum. Bence bu eğitimsel arka plan, Müslüman olunca beni etkiledi.” (K4-33E)

K15 oldukça normal ve mutlu bir ergenlik dönemi geçirdiğini söylemiştir:

“Çok arkadaşım olduğunu söyleyemem ama yeterince arkadaşım vardı. Çok fazla spor yapıyorduk, binicilik gibi. Bunları çok seviyordum. Ve birçok sosyal temasım vardı. Bugünkü gibi Instagram ve Facebook gibi şeyler değil tabii. Sokakta buluşurduk ve birlikte çok oynardık. Yani... Sadece tatillerimde, büyükanneme ve teyzeme gittiğimde tek başıma kalırdım. Ama ebeveynlerimle birlikteyken, okuldan sonra öğleden sonra arkadaşlarımla buluşurduk her zaman. Ve birlikte çok eğlenirdik.” (K15-57K)

K18 sosyal anlamda güvensiz bir tecrübesi olmuş olsa da onun dışında normal bir ergenlik geçirmiştir:

“Ben daha çok kendimle meşguldüm. Çok okurdum, pek çok arkadaşım yoktu. Okulda başarılıydım. Çok iyi bir öğrenciydim. Ancak sosyal ilişkilerde her zaman oldukça güvensizdim.” (K18-47K)

3.1.2.1.2 Bağımlılık Durumu

Katılımcılara gençliklerinde uyuşturucu maddelere bağımlılık durumları sorulmuştur. Bu sorunun amacı, katılımcıların gençliklerinde eğer bağımlılık durumu varsa bu bağımlılığın din değiştirme süreciyle herhangi bir bağlantısının olup olmadığını ve eğer bağlantısı varsa bu bağlantının mahiyetini öğrenmektir. Batı kültüründe büyük bir yer tutan alkol ve uyuşturucu maddeler, hepsi bağımlılık derecesinde olmasa da 3 katılımcı dışında hepsi tarafından kullanılmış veya denenmiştir. Katılımcıların 4'ü ergenlik döneminde bağımlılık yaşamıştır. Bir rock grubunda bas gitarist olan K3 bağımlılık yapıcı maddeleri kapsamlı şekilde kullandığını ifade etmiştir:

“Var, çok. Ben 13 yaşından beri bir rock grubunda çalışıyordum. Bas gitaristim ben. Eee grup ilerlemeye başladı. Ünlenmeye başladı. Eee bununla birlikte işte hafta sonlarında 13, 14, 16 yaşlarımıza rağmen yani yetişkin bir hayat yaşıyorduk. İşte bol alkol, partiler vesaire. 18 yaşında özellikle biraz daha yani esrar kullanmaya başladım, birkaç kere kokain kullandım. Eee seviyordum ya. Seviyordum sanki düşünüyorum. O derece ki ben 2005-2006 arasındaki seneyi hatırlamıyorum. Komple hatırlamıyorum diyebilirim yani. Yani şöyle tabi ki rock grubuyla devam ediyordum. Baya büyüdü. İlerledi. İşte tam böyle Müslüman olmadan önceki sürecine girmeden bazı şeyler olmuştu ki iyice beni böyle çok böyle depresyon demeyeceğim ya yani biraz böyle umursamazlık mı? Umursamaz bir hale soktu beni. Her gün böyle iki litre bira içerdim. Aç karnına. Yemek belki hani elime ne gelirse böyle atıştırırdım. Bazen şarap, bira, esrar arada tükettirdim. Böyle yani o sene öyle gitti yani. Sadece iki tane hatıram var sanki. Haha.” (K3-36E)

K1 bağımlı olduğunu ancak uyuşturucu maddelere değil video oyunlarına bağımlı olduğunu söylemiştir:

“Bağımlıydım ama bu şeylere değil. Oyunlara bağımlıydım. On iki, on üç, on dört, on beş saati kolayca çevrimiçi oyun oynayarak geçirirdim. Bazen annem gelir bilgisayarı kapatmamı söylerdi. Tekrar açıp oynamaya devam edebilmek için uyumasını beklerdim. Bilmiyorum. Sanal bir hayat yaşıyordum ve bunu yapmasaydım başka bir şey yapamazdım gibi geliyor. Ona bağımlıydım. Oyunlara bağımlıydım. Evet.” (K1-28E)

Katılımcıların 9'u uyuşturucu maddeleri kullandığını ancak bağımlılık derecesine varmadığını ifade etmiştir. K4 alkole ilgisinin olduğunu ancak bu ilginin bağımlılık derecesine varmadığını söylemiştir: “*Alkole gerçekten ilgim vardı ve lisansa başladığımda çok mutlu oldum, alkol almaya başladım. Ama bu kadar. Bu sadece bir ilgi.*”. K13 de uyuşturucu maddeleri denediğini ancak bağımlılık

derecesine varmasını bu tür konulardaki korku ve temkinlerinin önlediğini söylemiştir:

“Hayır, alkol bağımlılığı değil ama herkes bunu yaptığı için her şeyi denedim. Ancak sanırım hiçbir zaman bir tehlike içinde olmadım çünkü macerayı severim ama aynı zamanda korkuyorum ve biliyordum. Yaşımızdaki birçok insanın her türlü uyuşturucuyu denediğini gördüm ve bazen bu anında negatif etkiler yarattı. Örneğin, okulumuzdan biri çok kötü bir bisiklet kazası geçirdi, kısaca yüzü kırıldı çünkü sarhoştı. Bu her zaman çok... Buna değmezdi. Ama burada herkesin yaptığı her şeyi yaptım. Alman gençlik kültürünü biliyor musunuz bilmiyorum ama çok kötü. Gerçekten çok, çok kötü.” (K13-47K)

K15 de ara sıra içki ve sigara içtiğini ancak bunun bağımlılığa varmadığını söylemiştir:

“Tabii, zaman zaman alkol içtim ama düzenli olarak değil. Yani düzenli alkol tüketen biri değildim. Sigaraya ya da alkol kullanımına pek bağımlı olmadım. Arada bir sigara içtim, zaman zaman alkol alırdım ama düzenli olarak değil.” (K15-57K)

K18 Alman toplumunun normal olan seviyede hatta bu seviyenin de biraz altında alkol kullandığını, uyuşturucu madde hiç kullanmadığını söylemiştir:

“Evet, vardı. Ama buna pek fazla düşkün değildim. Yani... Ara sıra sigara içtim ve bazen partilerde alkol alırdım. Ancak bu tür partilere çok sık gitmezdim. Bunun sebebi sadece sosyal çevreydi. Yani yalnızdım ve uyuşturucu hiçbir zaman, hayır. Yani, bu da sorunlu bir şey olarak tanımlamam gereken bir şey değil. Normal sadece. Hatta biraz normal olmayan biriydim çünkü bu tür şeylere çok düşkün değildim.” (K18-47K)

Katılımcıların 3’ü uyuşturucu maddeleri gençliklerinde kullandığını ancak Müslüman olmadan önce bıraktıklarını ifade etmiştir. K11 Müslüman üniversite eğitimine başlamadan önce hayatta edindiği tecrübeler sayesinde olgunlaştığını ve alkolün zararlı etkilerinin farkına varıp bırakma yoluna girdiğini söylemiştir.

“Uyuşturucu yok ama içtim. Muhtemelen... Gençken çok içtim. Ve özellikle de... Liseyi bitirdikten sonra üniversiteye hemen başlamadım. İngiltere’ye gittim. İngiltere’de bir yıl yaşadım. O zamanlar çok ama çok hızlı bir hayat yaşıyordum diyebilirim. Özellikle bir yıl açısından. Sonra Polonya’ya geri döndüm. Ve üniversiteye başladım. Ve o noktada yeteri kadar almıştım. Henüz Müslüman olmayı düşünmüyordum. Ama şimdiden bana zarar veriyormuş gibi hissettim. Sanırım yeterince eğlendim. Eğlenmek, bol bol alkol almak lisede başlıyor sonra üniversiteye gidiyorsunuz. Çoğu zaman insanlar yalnız yaşamaya başlar. Üniversite okumak için başka bir şehre taşınırlar. Ve sadece akışla giderler. Ama üniversiteye başlamak için İngiltere’den döndüğümde benim için zihniyetim çoktan değişti. Olgunlaştım yani kendi paramı kazanıyordum. Cidden okumaya gittim. Böylece alkol

içmenin ve bu tür bir yaşam tarzının zararlı etkisi olduğunu anladım. Yardımcı olmuyor. Sağlığıma zarar veriyor. Sonra ben de çok sağlık bilincine sahip bir hale geldim. Ve o yıllar özellikle lisans yılları yemek, spor, uyku saatlerine çok dikkat ederdim. Bu yüzden, iyi çalışmamın, sağlıklı olmamın ve içmemin artık mümkün olmadığı sonucuna vardım. Bu yüzden, yavaş yavaş azaltmaya başladım, ta ki muhtemelen Müslüman olmadan önceki yıl içtiğim her şeyi çok çok minimuma indirene kadar. Ama evet, kültürün bir parçasıydı.” (K11-36K)

Katılımcıların 3’ü uyuşturucu maddelerden uzak olduğunu belirtmiştir. K2 arkadaş çevresinin partilere gittiğini ve alkol kullandığını ancak kendisinin alkolden tiksindiğini söylemiştir:

“Arkadaşlarım, ben lisedeyken partilere giderler, içki içerler ve bunları yaparlar, hatta bazıları uyuşturucu bile kullanırlardı. Ama bunları hiç sevmedim ve alkolden hep tiksindim. Yani bunlar açısından çılgın bir ergen değildim. Ama üniversiteye gittikten sonra başka arkadaşlarım oldu, beni biraz kötü etkilediler. Haha. Ama çok aşırı bir şey yapmadım. Ben hiç öyle alkol içmedim. Çünkü sevmiyorum ve hiç sevmedim. Ve bazı partilere giderdim çünkü arkadaşlarımla hepsi oraya gidiyordu ama bundan hiç zevk almıyordum. Sadece sosyalleşmek için. Ama bunun dışında, oldukça normaldim, bilmem.” (K2-22E)

K14 Alman toplumunda ve özellikle de kendi doğup büyüdüğü yer gibi küçük yerleşim yerlerinde 13, 14 yaşlarında alkole başlamanın normal olduğunu söylemiştir. Kendisinin alkolden uzak olmasının sebebi de erken bir yaşta, 15 yaşında ihtida etmesidir:

“Evet, Almanya’da en azından benim geldiğim kuzey Almanya gibi yerlerde normaldir. 12.000 nüfuslu küçük bir kasabada büyüdüm. Bu gibi daha kırsal bölgelerde genellikle 12 veya 11 yaşlarında, çoğu zaman ebeveynlerle birlikte, alkol içmeye başlamak normaldir. Benim ebeveynlerim gerçekten alkol içmezler. Gerçekten çok az miktarda, belki yılda on kez gibi bir şey. Ama tüm arkadaşlarım içerdi. Onlar gerçekten erken yaşta, 13-14 yaşlarında başladılar. Partilere katılıp ilişkiler yaşadılar. Yani şüphesiz ki ayartmalar vardı ama şükürler olsun ki ben oldukça genç yaşta din değiştirdim. Bu da o zamanlardan itibaren bir engel oluşturdu ve gerçekten yardımcı oldu. Çünkü şükürler olsun ki bundan önce hiçbirini yapmadım. Sonrasında da yapmak istemedim. Tabii ki ayartmalar ayartmalardır. Bir de şunu eklemeliyim. Bazı şeyler, partiye gitmek veya bir kızla ilişki yaşamak gibi, aileler tarafından beklenir. Bu tür şeyleri yapmazsanız biraz garip biri olarak görülürsünüz. Ya da bilmiyorum ya garip ya da ezik veya bazı insanlar sizin homoseksüel olduğunuzu düşünebilir. Haha. Nasıl olur da bir genç erkek ilişki yaşamak istemez, işte böyle.” (K14-27E)

Katılımcıların bağımlılık yapıcı maddeleri kullanma oranı ve şeklinin din değiştirme süreciyle göze çarpan bir bağlantısının olmadığı ve normalden farklı bir seyir arz etmediği söylenebilir. Büyük çoğunluğu Batı kültürünün hâkim olduğu

toplumlarda yaşadığı için gençliklerinde herkesin yaptığı gibi belli oranda bu maddeleri kullanmışlardır.

3.1.2.2 Sosyal Durum

3.1.2.2.1 Ebeveynler ile İlişkiler

Katılımcılara çocukluklarında ebeveynleriyle ilişkilerinin nasıl olduğu sorulduğu gibi ergenlikteki ilişkileri de sorulmuştur. Katılımcıların 7'si ergenliklerinde ebeveynleriyle ilişkinin normal-iyi olduğunu, 2'si ebeveynleriyle ilişkilerinin zamanla olgunlaştığını, 5'i ergenliklerinde ebeveynleriyle ilişkilerinin sorunlu, inişli çıkışlı olduğunu ve 5'i ise ebeveynleriyle ilişkisinin uzak ve mesafeli olduğunu söylemiştir.

Ebeveynleriyle ilişkisi iyi olan katılımcılara örnek olarak K7, çocukluğunda çok iyi ve güvenilir olan ilişkilerinin aynı şekilde devam ettiğini söylemiştir. K15'in ebeveynleri çocukluğunda olduğu gibi ergenliğinde de onu desteklemiştir. Örneğin eğitimine ara verip Avrupa'yı dolaşma fikrine karşı çıkmışlar ancak Kanada ile gerçekleştirilecek bir değişim programını desteklemişlerdir. 57 yaşındaki K15 ebeveynleri hakkında şunları söylemiştir:

“Ebeveynlerimle her zaman çok iyi bir deneyim ve ilişkim oldu. Tabii bazen "Oh, her şeyden nefret ediyorum!" derdiniz. Haha. Çünkü odanızı toplamanız veya benzeri şeyler gibi yapmanız gereken işler olurdu. Ama bunlar yapılması gereken şeylerdi. Evet, ya da araba temizliği gibi. Bunlar sadece küçük ve normal şeylerdi bizim için. Ben de bu tür konuları kendi çocuklarımla sürekli tartışırdım. Ama sanırım benim çocuklarımla ebeveynlerimin benimle olan ilişkisi gibi iyi bir ilişkim oldu.” (K15-57K)

K5'in ergenlik yıllarındaki ilişkisi çocukluğunda olduğu gibi iyi bir ilişkidir. Ancak daha önce zikredildiği gibi ergenlik yıllarında babasını kaybetmesi sonucu ailedeki tek erkek olduğu için baba rolünü üstlenmiştir:

“Şey, evet, evet derdim, normal. Annemle büyüdüğümü göz önünde bulundurarak. Yani annem bir kadın. Ve ben tek erkektim. Her şeyi düzgün yönetemediğini söyleyebilirim. Onun yüzünden değil belki benim yüzümden. Evde babam olmadığı için kardeşim de yoktu. **(Ailede baba rolünü üstlenmiş gibisin.)** Evet biraz evet. Aslında kız kardeşlerim bana küçük baba anlamına gelen papino derlerdi. Belli bir dönem evet, nedenini bilmediğim için o rolü oynadım. Bunun benim rolüm olduğunu düşündüm. Ama yanlıştı.” (K5-54E)

Ebeveynleriyle ilişkisi zamanla olgunlaşanlardan olan K12 bu konuda şunları söylemiştir: *“Böylece daha rahat ve sakin bir hâl aldı. Yaşlandıkça ilişki olgunlaştı. Daha olgun bir hal aldı. Ebeveynlerim bana daha çok güvenmeye başladılar.”* K14’ün de ebeveynleri ile ilişkisi zamanla olgunlaşmıştır. K14 15 yaşında ihtida ettiğinde başta birçok sorun ve çatışma ortaya çıkmıştır. Ancak zamanla bu sorunlar çözülmüş ve ilişki daha iyi bir hale bürünmüştür.

Katılımcıların 5’i ergenliklerinde ebeveynleriyle ilişkilerinin sorunlu, inişli çıkışlı olduğunu söylemiştir. Örneğin K6 ergenliğinde her iki taraf içinde kafa karıştırıcı bir süreç yaşadığını söylemiştir:

“Evet. Bir noktada gerçekten korkunçtu. Onları ziyaret ediyordum, babamla konuşuyordum. Ama sanırım benimle nasıl konuşacaklarını ve ne yapacaklarını bilmiyorlardı. Biliyorsun ben ilk çocuğum. Bu yüzden sanırım hepimiz için oldukça kafa karıştırıcıydı.” (K6-30K)

K11 babasına, yolda karşılaşırsa selam vermeyecek kadar kızgın olduğunu söylemiştir:

“Yani, inişli çıkışlıydı. Babamla gerçekten kötüydü. Çok kötü. Yolda yanından geçsem selam bile vermezdim. Çok kızgındım. Ona çok çok çok kızgın. Annemle iyiydim ama onlara karşı çok saygısız olduğumu biliyorum. Yani iyi bir ilişki değildi. Annemle aram her zaman iyi olmuştur. Ama tekrardan, farklı durumlar ve farklı dönemlerde iyi. Yani annem oradaydı. Babama çok kızgındım.” (K11-36K)

Katılımcıların 5’inin ebeveynleriyle ilişkisi ise uzak ve mesafelidir. K3 boşanan ebeveynleriyle ilişkisini şu şekilde tanımlamıştır:

“Uzak, ilgisiz. Ama ilgisiz yani işte sevmiyorum, keşke babam şöyle olsa değil. Hani böyle bazen şey babası ilgilenmedi falan böyle üzüldü değil. Haha. Öyle bir derdim de yoktu benim. Babam çalışıyor. Olduğu kadar böyle benimle arkadaş olmaya çalışıyor. Annem de aynı. Gayet light bir şey yani. Çok böyle “Aaa onlardan örnek alayım” diye bir şeyim yoktu. Yani “Aaa babam annem” yok. Herkes kendi halinde.” (K3-36E)

K18’in ergenliğinde depresyon tarzı bir sıkıntısı olmuş ancak bunu ebeveynlerine söylememiştir. Çünkü ebeveynlerinin kendisini anlayamayacağını düşünmüştür:

“O zamanlar bir tür depresyon veya benzer bir şey yaşayıp yaşadığımı bilmiyorum. Ama onlara söylemezdim. Yani hep beni anlayamayacaklarını hissedirdim. Demek istediğim, eğer deneseydim belki anlayabilirlerdi. Ama bu sadece bir düşünceden ibaretti.” (K18-47K)

Bazı katılımcıların ergenliklerinde ebeveynleriyle ilişkileri, çocukluklarındaki ilişkileri ile aynı seyri izlemiştir. Bazı katılımcıların ebeveynleriyle ilişkileri zamanla olgunlaşmış ve stabil bir hal almıştır. Bazılarının ilişkisi ise çocukken iyiyken ergenlikte sorunlu bir hale evrilmiştir.

3.1.2.2 Toplum ile İlişki

Katılımcılara ergenlik döneminde toplumla nasıl bir ilişki içinde oldukları sorulmuştur. Genel manada katılımcıların ergenliklerinde toplumla olumlu yönde bir ilişkileri vardır. Katılımcıların 8'i toplumla ilişkisinin iyi olduğunu söylemiştir. K11 her zaman az sayıda ama yakın arkadaşlarının olduğunu söylemiştir:

“Genelde bir arkadaş grubum olurdu, az sayıda çok iyi arkadaşım. Ve bu noktada üniversiteye başladığımda, yani 19 veya 20 yaşlarındaydım, zaten bir nevi, artık etrafımın pek çok insanla çevrili olmasına ihtiyacım yoktu. Bilmiyorum şimdi kaç tane olduğunu söyleyemem ama belki üç iyi arkadaşım vardı. Ve bu benim için yeterliydi. Ve gidip insanlarla çevrili olmam gerektiğini hissetmedim. Çünkü kendi kendimle iyi hissetmeye başladım. Yani kaliteli arkadaşlardı. Çok kaliteli arkadaşlardı. Ama insanlarla iyi ilişkilerim olduğunu düşünüyorum. Liseyi bitirdikten sonra kendi başıma yaşamaya başladım. Ve kendi başına olmak çok iyi bir deneyimdi. Yurtdışında evinizden uzakta biraz olgunlaşmak ve nereden geldiğinizi ve kim olduğunuzu yavaş yavaş anlamaya başlamak. O dönemden beri insanlarla çok olumlu bir ilişkim olduğunu hissettim. Her zaman az sayıda arkadaş, iyi arkadaşlar. Tanıdığım ama yakın saymadığım birçok insan. Ama yine genel olarak çevre dostu ve kimseyle dramaya girmemek.” (K11-36K)

K15 gençliğinde sporla ilgilendiği için tanıdığı birçok kişi olduğunu söylemiştir:

“Toplumun bir parçasıydım. Spor kulüplerinde aktiftim ve kilisemizle beraber sosyal etkinliklere katılırdım. Evden ayrıldıktan sonra üniversiteye başladım ve kendi başıma yaşamaya başladım, ama hâlâ çok fazla iletişimim vardı. Çünkü çok fazla binicilik yapıyordum. Bir atın ihtiyaçları olduğu için her gün gitmeniz gerekiyor. Dolayısıyla, yıllar boyunca her gün orada olur veya o binicilik yaptığım yerde her zaman iletişim halindeydim örneğin. Ama eşimle tanıştığımızda her zaman çok dans eder, her zaman çevremizin bir parçası olurduk.” (K15-57K)

Katılımcıların 7'sinin toplumla ilişkisi normaldir. Örneğin K2, toplumun düşünce yapısını etkilediğini ancak onun dışında toplumla herhangi bir sorun olmadığını, arkadaşlarının olduğunu söylemiştir.

“Gençliğimde hep şöyle düşünürdüm: “Toplum çift kutuplu. Çok katı.” Ve internet yüzünden çok garip bir şekilde düşünüyordum. Ama temelde internetten bu tür LGBT ideolojisi ve bu tür şeylerle aşılındım. Ben de “Kadın

olmayan erkek olmayan insanlar var. Onlar başka bir şey.” Bunu kabul etmediği için Romanya'daki toplumun kötü olduğunu düşünüyordum. Ve evet, garip bir şekilde düşünüyordum. Ama bunların hepsi internet yüzünden oldu. Ama arkadaşlarım vardı ve toplumdan uzak değildim.” (K2-22E)

K13 ergenlik çağında kim olduğunu bulmaya çalışırken toplumda diğer insanları gözlemlemiş ve bazen onları taklit etmiştir:

“Evet, bir genç olarak, okuldan sonra sadece kendi yolumu bulmaya çalışıyordum. Yaşımın gerektirdiği şekilde nasıl biri olacağımı. Bunları yaparken, elbette diğer insanlara bakıyordum. Nasıl yaşadıklarını gözlemliyordum. Ve çoğu zaman sadece etrafımdakileri taklit ediyor, etrafımdakilerin yaptığını yapıyordum. Sadece keşfetmeye çalışıyordum. Daha sonra İslam hakkında bilgi edindiğimde, bu benim kendi yolculuğum ve bu hayatın başkalarının değil, benim sorumluluğumda olan bir yaşam olduğunu öğrendim. Bu, aslında ilk defa direksiyonu kendi ellerime aldığım zamandı.” (K13-47K)

Katılımcıların 4'ü toplumla sorunlu bir ilişkisi olduğunu söylemiştir. K1 zorbalığa uğramasının toplumla olumsuz bir ilişkiye sahip olmasına yol açtığını söylemiştir:

“Berbat. Hahahahaha. Çok kötü. Üzgündüm... Çünkü daha önce belirttiğim gibi küçükken zorbalığa uğradım. Yani bunun gerçekten haksızlık olduğunu hissettim. Bana zorbalık yapan insanlar... Sanki arkadaşlarım onlarla arkadaştı. Ve bunun ihanet olduğunu hissettim. Yani beni mutsuz eden kişiyle nasıl arkadaş olabilirsin? Kişi değil insanlar. Sadece bir değildi. Yani bu kalbime çok karanlık bir şey koydu. Umm ve ben asla toplum tarafından göz kulak olduğumu hissetmedim. Sanki insanlar hep bana karşıymış gibi hissettim. Ve benimle başka biri arasında seçim yapmak zorunda kalsalar, haksız olsa bile diğer kişinin tarafını tutarlardı. Bu yüzden haksızlığa uğramış gibi hissettim. Bu onlardan nefret etmemi sağladı. Onlardan gerçekten nefret etmemi. Hayatın bu karanlık tarafına böyle girdim. Çünkü düşman olduğumuzu hissettim. Yani bu beni bugüne kadar etkileyen bir şey. Brezilya'ya geri dönmek istemememin nedenlerinden biri de bu. Artık bunun bir kısmı iyileşmiş olsa da. Sanki kötü günlerimde beni istemediniz, şimdi size iyi günlerimi vermeyeceğim. Yani evet çok rahatsız oldum.” (K1-28E)

K3 toplumun bir parçası olmak istemediğini söylemiştir:

“Berbat. Berbat. Toplumun bir parçası olmak istemiyordum ben. Kardeşim tam tersi mesela o uslu böyle okuyan eee yüksek not alan bir çocuğu diyelim. Aramızda bir buçuk yaş var. O tipik böyle hafta sonlarında arkadaşlarıyla bara diskoteke giden, güzel giyinen, bakımlı bir çocuğu. Kendisi eşcinsel. Tam böyle işte Amerikan filmindeki çocuklar gibi. Öyle değildim ben. Ben tam şiddetli belki yani neredeyse böyle suça meyilli tiplerdendim.” (K3-36E)

Katılımcıların ergenlik döneminde toplumla ilişkileri genel olarak olumlu yöndedir. Sadece 4 katılımcı toplumla sorunlu bir ilişkisi olduğunu söylemiştir. Bu

bulgu, eski paradigmanın “din değiştiren insanlar sorunlu bir ergenlik donemi geerir” genel kanısının her zaman geçerli olmadığını gostermektedir.

3.1.2.3 Dinî Durum

Ergenlikteki dinî durumun din değiştirme surecini nasıl etkilediğini anlamak amacıyla katılımcılara ergenliklerinde dinî soruları olup olmadığı sorulmuştur. Sadece 2 katılımcı ergenliği sırasında dinî soruları olmadığını soylemiştir. Bunlardan biri olan K11 ergenliğinde dinî anlamda pek bir sorusunun olmadığını, o donemde manevi anlamda bir arayış içinde olmadığını soylemiştir. Bundan dolayı da kendisini uyanmış bir ruh olarak tanımlamaktadır:

“Kendimi ruhu uyanmış bir insan olarak goruyorum derim. Bu tur ilahi bir bağlantıya ihtiyacım yoktu. Ve bazen kilisede denerdim. Farklı donemlerim oldu. Kiliseye daha çok gider, ekstra ayinlere ve ekstra faaliyetlere katılırdım. Bazen çok uzakta olurum. Ama bu, yaratıcıyla ilahi ve ruhsal bağlantı ihtiyacı bir şey ve gunluk yaşam başka bir şeydi. Bağlantı yok gibiydi. Hayatımı nasıl istersem oyle yaşardım. Yani, ozel bir şey aramıyordum. Sanki bir noktada bu kilise ya da farklı gruplara katılmak gibi faaliyetler bu tur bir manevi duygu, bir tur tatmin almam için yeterli olurdu. Ama bazı insanların doğru yolu bulmak için kararlılıkla deneyen bir yolculuğu olduğunu bilirsiniz. Benim için durum boyle değildi.” (K11-36K)

Geri kalan 17 katılımcının hepsi ergenliklerinde dinî sorulara sahip olduğunu soylemiştir. Bu soruların mahiyeti değişkenlik gostermektedir. Bu katılımcıların soruları bilişsel, sosyal, duygusal ve mistik olmak üzere dort kategoride değerlendirilebilir. Katılımcıların 4’unun dinin sosyal boyutunda soruları olmuştur. Orneğin K3 o zamanlar dinin sosyal boyutuyla sorularının da otesinde sorunlarının olduğunu soylemiştir:

“Vardı evet şoyle. En çok şoyle diyeyim sosyal yapısından, sosyal seviyesinde dinlerin çok zararlı olduğunu duşunuyordum. Belki duşunuyorum da diyebilirim. Yani Musloman olduğum halde. Ne demek istiyorum bundan? Tarihe bakarsak en buyuk savaşlar bir dinden dolayı olmuştur veya dinle alakalı bir şey olmuştur. Mesela bilimin ilerlemesinde de bazen dinin çok ciddi bir engeller ortaya koyduğuna şahidiz. Ama dediğim gibi bu tamamen insanî yapısından kaynaklanan bir şey olabilir diye duşunuyorum.” ... “Hoşnutsuzluğum. Ozellikle insanların boyle dindar insanların gozu kapalı, gozu kor, sorgulamayan. Eee ozellikle boyle çok radikal ve kendisini kaptırmış bir davranış gorduğum zaman ben gerçekten yani insanın daha aşağı gidemeyeceğini duşunuyordum. Anneannem mesela o biraz daha koyden gelmişti. Okumamıştı. Okuyan birisi değildi sonuçta. Kuuk figurleri vardı. Meryem ana, İsa’nın figurleri. Alıdan yapılmış. Yani ben hatırlıyorum onlar çok boyle abes goruyordum. Bildiğin oyuncak yani. Hatta boyle biraz daha

zorlarsan belki onu kaldırsan aşağıda bir Made in China yazacak! Anlatabiliyor muyum? Ama o kadar böyle hürmet ederdi, o kadar böyle bir teslimiyeti vardı ki... Yani insan böyle olmaması lazım, insan rasyonel olması lazım diye düşünürdüm.” (K3-36E)

K4 ergenliğinde dinî anlamda kafasında oluşan sorunun lisans eğitimine başladığı teoloji fakültesindeki profesörlerin bile düşünüldüğü kadar dindar olmaması olduğunu söylemiştir:

“Hayır. Gençken bir sorum yoktu ama üniversitede teoloji fakültesine girdiğimde o kadar şok oldum ki o Hristiyan profesörler de dindar değil gibiydi. Çünkü bazı profesörler, Hristiyanlığın teslisine inanmıyorlardı. Bu aslında benim dinim hakkında düşünmem için iyi bir fırsattı.” (K4-33E)

Bazı katılımcılar mensup oldukları dinin esaslarına karşı bilişsel düzeyde şüphe duymuştur. Örneğin K1, Katolik mezhebinde Tanrı olmayan şeylere tapma derecesinde saygı göstermenin kafasında büyük bir soru işareti oluşturduğunu söylemiştir. Aynı zamanda dinî sorularını sorduğu kimseden tatmin edici cevaplar alamamıştır:

“Bana mantıklı gelmedi çünkü bir Katolik olarak Tanrı olmayan pek çok şeye tapmak zorundasın. İsa'ya taparsın, meleklerle taparsın, ölümlere taparsın, Meryem'e taparsın, Meryem'in soyuna taparsın. Sanki çok şey varmış gibi. Ve sonra ben “Buna gerçekten inanmıyorum, buna inanmıyorum.” Gibi hissediyordum. Bana mantıklı gelmiyor. Ama bunu sadece diğer herkes aynı şeyi yaptığı için yapıyordum. Yani bunu ciddiye almadım ve din benim için sadece bir şeydi... Tanrı'ya inandım, Tanrı'ya saygı duydum. Ama... O zamanlar inancımda hiçbir şekilde dürüst değildim. Ne zaman ki Protestan oldum, bu değişti. Tanrı hakkında Kitab-ı Mukaddes hakkında daha fazla bilgi edinmek istediğimi hissetmeye başladım. Ve benim bir sürü sorum vardı. Bazen Hristiyanlara nasıl cevap vereceklerini bilmedikleri bir şey sorarsan, sana uzun bir cevap verirler ve sonunda hiçbir şey anlamazsınız. Ama aptal görünmek istemediğin için her şeye "Hıhı" yaparsın. Ya da belki bu bir muamma, bilmememiz gerekiyor. Yani hayal kırıklığına uğramış hissettim. Bir şekilde. Ben şey gibi... Bana mantıklı gelmedi.” (K1-28E)

K13'ün hayatın anlamı hakkında soruları olmuştur. Dindar yetiştirilmediği için mensup olduğu ve hakkında sorularının olacağı bir din olmadığını ancak buna rağmen hep dünyanın, hayatın görünenele sınırlı olamayacağını düşündüğünü söylemiştir:

“Herhangi bir dinim olmadığı için şüphelenecek bir şeyim yoktu ama her zaman "bu olamaz" diye düşündüm, bu hisle büyüdüm. Bu dünya, müzik dinlemek, kitap okumak, okulu bitirmeye çalışmak ve çevremdekiler için önemli olan her şey aslında o kadar da önemli değil gibi geldi bana. Yani önemli tabii ki. Ben de aile istiyorum. Ben de ilişkiler istiyorum. Ben de mutlu

olmak istiyorum, herkes gibi. Ben de çok para istiyorum. Sürekli eğlenmek, seyahat etmek istiyorum ama sonuçta bunlar her şey değil. Ve bu benim için büyük bir soru işaretiydi.” (K13-47K)

K18’in gençliği boyunca bilişsel boyutta dinî soruları olmuştur. 13 yaşında Kitab-ı Mukaddes’i okumuş, onda aklına yatmayan şeylerle karşılaşmış ve bu soruları annesine sormuş ancak annesi sorularına cevap verememiştir. Bundan dolayı da Kitab-ı Mukaddes’i okumayı bırakmıştır. İlerleyen zamanlarda İsa Mesih hakkında soruları olmuştur:

“13 yaşındayken Kitab-ı Mukaddes’i okumak istediğimi hatırlıyorum. Sonra, peygamberlerin hikayeleri gibi bölümler geldi, burada çok şiddet vardı. Kadınlara yönelik şiddet ve benzeri şeyler. Ve bunun hakkında anneme sordum. O bana bir şey söyleyemedi. Sonra Kitab-ı Mukaddes’i okumayı bıraktım. Ve bu çözülmeyen bir şeydi. Daha sonra İsa’nın ölümüyle de sorunlarım oldu. O’nun acı çekmesi gerektiği gerçeği. Bizi kurtarmak için böyle bir şey olduğunu söylediler. Neden diye sordum. Bana zalimce geldi. Bu da ben 12 veya 13 yaşındayken oldu. Ama o zaman derinlemesine araştırmadım. Ve sanırım her zaman şüphelerim vardı. Ama Hristiyanlıkta size şüphelerin inanca ait olduğu söylenir. Yani bu normal bir şeydir. Ve şüpheler inananların işaretidir. Ben her zaman "Tamam, bu benim yaşadığım bir sorun. Hristiyanlıkla bir problemim yok." diye düşündüm o zamanlar.” (K18-47K)

K18’in bilişsel anlamda soruları olsa da dinî ortamlar ona sosyal anlamda tatmin olmasını sağlayacak olumlu imkanlar sağlamıştır. Bundan dolayı da dinin sosyal boyutuyla sorunu yoktur:

“O düzeyde evet. Bazı şeyleri anlayamıyordum. Ama sosyal düzeyde o zamanlar çok iyi bir gençlik grubum vardı. Bu benim için çok önemliydi çünkü okuldaki arkadaşlık biraz zordu benim için. Ayrıca dindar olduğum gerçeği yüzünden de. Çünkü çoğu insan, hatta o zamanlar bile, dini bir duyguya sahip değillerdi. Okulda Katolik olan iyi bir arkadaşım vardı. Ama sonra bu gençlik grubum oldu. Orada birçok arkadaşım vardı. Ve bu benim için gerçekten önemli bir faktördü. Yani sosyal düzeyde memnundum, bir sorun yoktu. Bu toplantılarda, tatillerde ve benzeri etkinliklerde çok güzel insanlar tanıdım. Ama entelektüel düzeyde bir sorun vardı.” (K18-47K)

Katılımcıların biri mistik sorulara sahip olmuştur. Birisi de bazı duygusal tecrübeler sonucunda dini ciddi düşünmeye başlamıştır. K9’un 17 yaşındayken bir arkadaşının ölümü zihninde dinî sorular doğurmuştur. Bu duygusal deneyim, dini ciddi anlamda düşünmesine yol açmıştır:

“Gençken yoktu. 17 yaşına kadar hiçbir sorum yoktu. Çocuk olduğum zamandan yaklaşık 17 yaşına kadar. Arkadaşım öldükten sonra onun nerede olduğuna, ne yaptığına ve ona nasıl yardım edebileceğime dair büyük

sorularım oldu. Bundan sonra dini bulmaya çalıştım. Sanki bu olandan sonra uyandım. Bunun için farklı dinlere gittim. Farklı şeylere gittim...” (K9-42K)

Katılımcıların 2’si hariç hepsinin ergenlik döneminde kafasına takılmış dinî soruları vardır. Mevcut anlam sistemine herhangi bir baskı olmadan değişim olmayacağı düşünülünce bu durum normaldir. Ergenlik döneminden itibaren kafasına dinî sorular takılan katılımcılardan bazıları bu soruları cevaplamak amacıyla arayışa girmiş ve din değiştirme süreci başlamıştır. Böylece diğer katılımcılara kıyasla daha erken yaşta din değiştirmişlerdir. Diğer bazı katılımcılar bu soruları bastırmış. Daha sonra başka bir vesileyle tekrar ortaya çıkana kadar sorular gömülü kalmış. Bu katılımcılar da birinci gruptaki katılımcılardan daha geç din değiştirmişlerdir.

3.2 İslam’a Geçiş Süreci

Çocukluk ve ergenlik dönemlerinden sonra İslam’a geçiş sürecine gelmektedir. Çoğunlukla ergenlikte kafaya takılan sorular belli bir süre sonra sorgulama ve arayışa dönüşüp din değiştirme sürecini başlatmaktadır. Bu sorgulama ve arayış ergenlikten kısa süre sonra gerçekleşebileceği gibi geç yaşta da gerçekleşebilir. Katılımcıların din değiştirme sürecini detaylı bir şekilde anlayabilmek için öncelikle tecrübe edilen memnuniyetsizlikler, dinî arayışlar ve İslam’a geçiş öncesi İslam algısı; İslam’a geçiş öncesi hazırlık süreci başlığı altında sorgulanmıştır. Daha sonra Müslüman olma vesileleri, motifleri, İslam’a çeken faktörler ve din değiştirme yaşıyla din değiştirme kararının ne kadar sürede verildiği sorgulanmıştır.

3.2.1 İslam’a Geçiş Öncesi Hazırlık Süreci

3.2.1.1 Tecrübe Edilen Memnuniyetsizlikler,

Tatminsizlikler

Din değiştirme çalışmalarında yeni paradigmanın öncüsü olan Lofland ve Stark (1965) öncü çalışmalarında din değiştirme sürecinin birinci adımını bir tür kriz yaşamak olarak belirlemişlerdir. Aslında bu öncü çalışmadan önce de araştırılan veya belki de erken tarihli din değiştirme çalışmalarının ayrılmaz parçası olduğu söylenebilecek bu kriz olgusu, sonraki çalışmalarda da araştırılmaya devam etmiştir. Örneğin Köse (2019) katılımcılarının 42’sinin (%60) ihtida öncesi travmatik olarak

nitelendirilebilecek hadiseler yaşadığını söylemiştir. Katılımcıların 13'ü (%19) ya boşanmış ya da ayrılıkla sonuçlanan bir ilişki yaşamış, 9'u (%13) 16 yaşından önce anne veya babasını kaybetmiş, 5'i (%7) ciddi bir hastalığa maruz kalmış, 1'i de (%1,4) uzun süren bir hapisane devresi geçirmiştir. Bunun yanında Köse, katılımcıların %47'sinde entelektüel arayışın izlerinin mevcut olduğunu söyler (Köse 2019, 126). Diğer bir örnek olarak; Al-Qwidi'nin (2002) çalışmasındaki 37 katılımcıdan 23'ü duygusal sorun, 11'i hem duygusal hem bilişsel, 3'ü de dinî sorun yaşamıştır. Bowen (2009) da 13 katılımcısından 2'si hariç hepsinin din değiştirme öncesi dönemde bir tür sıkıntı yaşadığını belirtmiştir.

Bu çalışmada da katılımcılara din değiştirme öncesinde herhangi bir memnuniyetsizlikleri, tatminsizlikleri olup olmadığı sorulmuştur. 2 katılımcı dışında bütün katılımcılar farklı niteliklerde tatminsizlik, memnuniyetsizlik yaşadığını anlatmıştır. 13 katılımcı dinî anlamda tatminsizlik yaşamıştır. Din değiştirme öncesi dönemde İslam'dan önceki dinleri ile ilgili tatminsizlikleri olmuştur. Örneğin K2 Hristiyanlıktaki bazı ritüeller, kilise kurumunun din üzerindeki etkisi ve Hristiyanlığın pratik boyutunun açık olmaması dolayısıyla tatminsizlik yaşadığını bildirmiştir:

“Sanırım en büyük şeylerden biri kilisedeydi. Hristiyanlıkta günahlarınızı rahibe itiraf etmeniz gereken bir ritüel var ve sizi affedip affetmeyeceğine o karar verir. Ve her zaman "Bu doğru değil çünkü o da benim gibi bir adam" diye düşünüyordum. Ayrıca Ortodoks Hristiyanlıkta kilisede biraz şarap içmeniz gerekir. Ve her zaman alkolden tiksindim, bu yüzden bundan hiç hoşlanmadım. İşte bu yüzden kiliseye gitmeyi de bıraktım çünkü tüm bunlar beni kilisede çok rahatsız ediyordu. Ayrıca rahip, bir keresinde ona günahlarımı söyledim ve kabul etmedi. 'Kabul edilemez' dedi. Bu, henüz on dört ya da on beş gibi genç olduğum zamanlardı. Ondan sonra bir daha kiliseye gitmedim. Çünkü nasıl uygulayacağımı bilmiyordum ve insanlara sorsam da bana cevap vermiyorlardı. Hristiyanlıkta birine nasıl ibadet etmelisin diye sorarsan hepsi başka bir şey söyler. Genel bir kural yok ya da ibadet etmek için zaman yok, sadece yatmadan önce diyorlar. Haha. Böyle bir şey. Evet, pratik yapmak istedim ama sorduğum tüm insanlardan cevap alamayınca pratik yapamayacağımı hissettim.” (K2-22E)

K11 de İslam'dan önce mensup olduğu Hristiyanlıkta onu en çok rahatsız eden şeyin günah çıkarma uygulaması olduğunu söylemiştir.

“İslam hakkında okumaya başlamanın bana inanç sisteminin basit olabileceği ve belirsiz ve kafa karıştırıcı olmayabileceği konusunda bir fikir verdiğini düşünüyorum. İslam hakkında okumaya başladığımda, benim

akidem olması gereken şeyin aslında çok kafa karıştırıcı ve çok belirsiz ve karmaşık olduğunu fark etmeye başladım. Ve sonra evet, sanki bir metre gibiydi. İslam hakkında okuyordum ve sahip olduklarıma bakıyordum. Ve sonra yine tabii ki Polonya'daki birçok insan arasındaki memnuniyetsizliğin büyük kısmının giderek daha da yaygınlaşan sebebi yozlaşma, taciz, çocuk istismarı, bitmeyen bir şekilde taciz, para sorunları, fuhuş içeren rahipler ve kilise kurumudur. Yani, bu her zaman bir yerlerde var olan bir acıydı. Hristiyanlığı uygularken beni gerçekten rahatsız eden şeylerden birinin günah çıkartma olduğunu hatırlıyorum. Rahibe geldiğin ve ona günahlarını anlattığın uygulama. Bu bana her zaman çok fazla strese, rahatsızlığa ve utanca mal olan bir şeydi. Ve bu, İslam'da Tanrı'nın sizi gördüğünü duyduğumda bana "Çok açık." dedirtti. Duymadığınız zaman farkına varamıyorsunuz. Allah seni görüyor ve ne yaptığını biliyor. Ve gidip utanmana ve günahlarını paylaşmana gerek yok. Aslında tam tersi, bunun hakkında konuşmak bile iyi değil. Gerçekten bu bana taze bir nefes verdi. Evet dedim, bu gerçekten doğru. Çünkü bu korkunç. Kendinizi içine soktuğunuz ve günahlarınızı daha iyi olmayan bir kişiye anlattığınız korkunç bir durum. O da senin gibi günahkâr. Ve birileri günahlarınızın bağışlanıp bağışlanmadığına karar verir. Ve sonra aslında öğrenmeye başlarsın. Çünkü şimdi hatırlamıyorum ama dualardan birinde "Artık günah hatırlamıyorum ama pişmanım ve bir daha yapmamaya niyet ettim." diye bir ifade geçiyor. Sonra daha çok günahın olduğunu bile bile bunu söylemeye başlarsın ama gerçeği bir büyüğüne söylemeye çekinirsin. Yani aslında ikiyüzlülüğü öğrenirsin. Yani, beni en çok rahatsız eden şeylerden günah çıkartma ve açık akide olduğunu düşünüyorum. İnsanı hayrete düşüren bir şey. Ama öncelikle çok kişisel ve duygusal bir düzeyde bunun günah çıkarma olduğunu söyleyebilirim. İslam hakkında okumaya başladığımda akide geldi. Ve her şeyin çok daha basit bir yolu olabileceğini gördüğümde." (K11-36K)

K14 kendisi için teslis inancının temel bir mesele olduğunu söylemiştir.

Müslüman olmadan önce teslise inanmayı bırakmıştır. Kilisede ibadetler sırasında da teslis inancının ikrar edildiği kısımları kasıtlı olarak atlamıştır.

"Teslis temel bir şeydi. Anlamadığım ve... Çünkü kimse bana ne olduğunu söyleyemedi. Kendimi bu kavramdan gerçekten uzaklaştırdım. Ve Hristiyan olup, özellikle Protestan Hristiyan olup buna inanmamak kolay değildir. Ve Pazar günleri kilisede olduğumu hatırlıyorum, bu "Konfirmation" bitiminden üç ay önce, bilmiyorum, teslise inanmamaya karar verdiğim bir zaman vardı. Ve ben eyleminde olabildiğince tutarlı olmaya çalışsan biriydim. Kilisede bazı dualar var. Şarkılar söylersin falan. Dini şarkılar. Bir de şahadet var, kilisede söylediğin Protestan şahadet. Ve ben bu duada teslis ya da İsa'nın Tanrı'nın oğlu olmasıyla ilgili her bölümü atladım. Söylemedim. Son üç ayda yaklaşık olarak. Ve ben gerçekten tutarlı olmaya çalışsan ve olabildiğince katı olmaya çalışsan biriydim. Ve örneğin, konfirmasyon ibadetinde diz çökmemiz gerekir, böylece papaz size dua eder ve elini başınızın üzerine koyar. Ben de papaza sordum "Kimin önünde diz çöküyoruz? Senin önünde mi yoksa Tanrı'nın önünde mi?" Ve bana "Sadece kafana ulaşabilmem için" dedi. Haha. Yani, bu cevap beni hiç tatmin etmedi. Ama Protestan şahadetini söyleyemedim. İsa'nın Tanrı'nın oğlu olduğu şarkıları söyleyemedim. Yapamadım. Yapmayı bıraktım. Ben o zamanlar Müslüman değildim. Bir yıl

sonra Müslüman oldum. Ve benim o sıralarda İslam'a dair herhangi bir bilğim ve ilgim de yoktu. Sadece inanmadım. Bu yüzden tutarlı olmaya çalışıyorum.” (K14-27E)

2 katılımcı ilişkiler konusunda memnuniyetsizlik yaşamıştır. K12, kendi benliği ile olan ilişkisinin partneri ile olan ilişkisini olumsuz etkilediğini söylemiştir. K12'nin önce eşi Müslüman olmuştur. Bunun üzerine eşinin girdiği dini araştırmaya başlayan K12 de sonunda Müslüman olmuştur. K12 bu konuda şunları söylemiştir:

“Nereden başlayayım? Bu karmaşık meseleleri birkaç cümlede açıklamak zor. Ama kendimle olan çok güvensiz ilişkimin diğer insanları, özellikle de partnerleri etkilediğini söyleyebilirim. Yani, özellikle partnerimle çatışmalara yol açıyordu. Bu yüzden huzur bulamadım.” (K12-35E)

K16 din değiştirme öncesi dönemde sahip olduğu memnuniyetsizlikleri dine bağlamadığını söylemiştir. Din değiştirme öncesi aradığı şey, istikrar ve sevgidir. Ayrıca bu ihtiyacı bir insanda cisimleşmiş şekilde aramıştır.

“O zamanlar bir memnuniyetsizlik veya belki bir arayış vardı ve bir yalnızlık, ama o zamanlar bu şeyleri dini sorularla bağdaştırmıyordum. ... Ben her zaman, evet, bir kişide stabilite arıyordum sanırım. Stabilite, çünkü bunu bulamamıştım. Ve sevgi. Evet, bu, gerçekten, kendimi o zamanlarda düşündüğümde, çok ihtiyaç duyduğumu hissettiğim bir şeydi. Kendime veremediğim stabilite ve sevgiye çok ihtiyacım vardı.” (K16-41K)

Katılımcılardan 2'si kaybolmuşluk hissine kapılmış, gideceği yönü bilememiş ve boşluk içine düşmüştür. Bunlardan birisi olan K13 yaşadığını şu sözlerle anlatmıştır:

“Hiçbir şey tatmin edici değildi. Hiçbir şey ama hiçbir şey. Mutlu olmaya çalıştığım her şey ya beni sadece birkaç saat ya da saniye mutlu hissettiriyor ve sonra hayat başlıyor. Uyuşturucu maddeleri denersen aslında her şey çok çok iç karartıcı. Uyanırsın ve sonra başın ağrır ya da her yerin ağrır ya da içinde bir boşluk hissedersin. Aslında çok çok kötü, artık bunu yapmak istemiyorsun. Aslında, artık bunu yapmak istemiyorsun, bu gerçekten korkunç. İlişkiler, ilişkilerden çok ama çok korkardım. Arkadaşlık konusunda çok iyidim ama bir erkekle ilişki kurmaktan çok çok korkuyordum. Ailemden öğrendiklerimden dolayı. Duyusal olarak çok bağlı olmanın veya birine kalbini vermenin ve sonra yüz üstü bırakılmanın sonuçlarını biliyordum. Yani bu çok korkunç. Bu yüzden hiç denemedim. Benim için çok çok korkutucuydu. Yani evet, aslında hiçbir şey tatmin edici değildi. Demek istediğim, depresyonda değildim. Kendime depresif demiyordum. Ama macerayı severim, seyahat etmeyi severim, dışarı çıkmayı severim. Aslında hiçbir şey uzun sürmeyecek, uzun sürmeyecek.” (K13-47K)

Mevcut çalışmada önceki çalışmalarda elde edilen bulgularla aynı yönde olacak şekilde iki katılımcı hariç bütün katılımcılar, bir şekilde memnuniyetsizlik

yaşamıştır. Hayatın her alanında herhangi bir değişimin gerçekleşmesi için mevcut duruma karşı bir saldırının gerçekleşmesi gerektiği düşünülünce bu bulgu sağduyuya uygun düşmektedir. Paloutzian'ın (2005) da dediği gibi, anlam sisteminde bir değişimin başlaması için anlam sisteminin bir veya birden çok ögesine karşı bir baskı uygulanması gerekir. Anlam sisteminde değişim mevcut durum korunduğu sürece gerçekleşmez. Anlam sisteminde değişimin gerçekleşmesi için anlam sistemine karşı bir baskı, zorlama uygulanması gerekir.

3.2.1.2 Dinî Arayışlar

Katılımcılara memnuniyetsizliklerini, tatminsizliklerini ve dinî sorularını çözmek için ne yaptıkları sorulmuştur. Katılımcılardan 5'inin bu konuda herhangi tasnif yapılabilecek bir deneyimi olmamıştır. Yani tatminsizliklerini ve sorularını çözmek için bir arayışa girmemişlerdir. Katılımcıların 6'sı çözüm arayışlarında başka din ve grupları denemiş, 4'ü çözüm arayışında kendileri araştırma yapmış, 3'ü ise sorunlarının ve tatminsizliklerinin üstünü örtmüştür.

Başka din ve grupları deneyen katılımcılardan biri olan K14 Rastafari² hareketini denemiştir:

“Pekâlâ bir denemem oldu... Belli bir Hıristiyanlık biçimi var. Bu reggae ile bağlantılı olan Bob Marley, Rastafari hareketi. Belirli bir Hıristiyanlık türüdür. Kendi teslislerine sahipler. 1974'te ölen Etiyopya'nın son kralı I. Haile Selassie. O, Tanrı'nın yeryüzündeki tezahürüdür. Teslisin bu kısmı. Bunu denedim. Çünkü ben Protestan olmak istemiyordum ama onda da aynı sorunlar var.” (K14-27E)

K3, derinlemesine olmasa da eski dini Katolikliği ve Satanizmi denemiştir:

“Evet. Yani tam böyle girip böyle mensup olayım diye değil. Sadece bir üstünden geçtim diyelim. Dediğim gibi satanizmi denedim. Sonra biraz kendi dinimi yani Katolikliği bir yaşayayım dedim. Olmadı. Yahudiliği araştırmıştım. Yahudi olamıyordum. Annem Yahudi değil. Haha. Ama o kadar yani çok böyle detaya girmedim. Çünkü sonuçta hani dediğim gibi yani kâh bu din kâh bu diye değil yani. Diyebilirim.” (K3-36E)

K1 çocukluk dini Katoliklikten Protestanlığa geçmiştir. Aynı sırada DeMolay isimli, masonluğun 12-21 yaş arasındaki gençler için olan örgütlenmesine katılmıştır.

² Rastafari hareketi 1930'larda Jamaika'da ortaya çıkmış Hristiyanlık temelli bir dindir. İnandıkları tanrının adı Jah'dır. Etiyopya İmparatoru Haile Selassie'nin Tanrının enkarnasyonu olduğuna inanırlar. Genellikle saçlarını rasta şeklinde örmeleri, esrar kullanımları ve müzikleri ile tanınırlar. Rastafari dinine mensup en ünlü müzisyen Bob Marley'dir.

Daha sonra Protestan kilisesindekiler ona buraya gitmeyi bırakmasını çünkü bunun şeytandan bir şey olduğunu söylemiştir. Ancak K1 ikisi arasında DeMolay'i seçmiştir. K9 Ortodoks ve Katolik kiliselerine gitmiştir. Bunlardan sonra Yehova Şahitlerine gitmiştir. Onun dışında ayinlerinde glossolalia³ uygulaması görülen bir gruba da birkaç defa gitmiştir.

Çözüm arayışında kendileri araştırma yapanlardan olan K2 internetten araştırma yapmıştır. K4 teoloji fakültesindeki Hristiyan profesörlerin de aslında dindar olmadığını görmesi üzerine kütüphanede araştırma yapmıştır. Zaten K4'ün İslam'a geçmesinde vesile olan Tanrı hakkında okuduğu bir kitap ve o kitabın yazarıdır.⁴ K7 internet üzerinde bir Müslümanla tanışmıştır. Bu Müslüman K7'nin Hristiyan olduğunu öğrenince *"Yani İsa'nın Tanrı olduğuna inanıyorsun?"* diye sormuştur. K7 de *"Hayır, İsa'nın Tanrı olduğuna inanmıyorum. İsa'nın Tanrı'nın oğlu olduğuna inanıyorum."* demiştir. Müslüman da bunun üzerine *"Sen dinini bilmiyorsun"* demiştir. Bu diyalog, K7'nin dinî anlamda derin bir araştırma sürecine girmesine yol açmıştır.

Katılımcıların 3'ü sorunlarının ve tatminsizliklerinin üstünü örtmüştür. Bunlardan biri olan K12 bu konuda şunları söylemiştir: *"Onları bir kenara ittim. Alkol alıyordum ve farklı medya türleri kullanıyordum. Ve aslında beslenmeme dikkat etmedim. Yani gerçek çözümler aramak yerine telafi ettim."* K13 toplumda herkesin yaptığı gibi günlük zevklerle temel sorunlarının üstünü örttüğünü söylemiştir:

"Evet, herkesin yaptığını. Bisiklete bin, yeni bir arkadaş bul, parti yap. Demek istediğim, o yaşta kimsenin gerçekten endişesi yoktu. Bir iş bulman, biraz para kazanman gerektiğini biliyorsun ama ben kariyer yapmaya pek hevesli değildim. Asla bu tür tatminler aramıyorum. Bir ev kurmak, avukat olmak. Ben değildim. Benim bu anlamda başarılı olmadığımı nasıl söylerim? Hayatın küçük zevkleriyle ilgili gibiydim. Ve bunlar tatmin edici değil. Neden avukat ya da onun gibi bir şey olmaya, kafamda olmayan bir kariyere sahip olmaya çalışayım. Ben bir tür hayalperestim. Evet bir gün çözeceğim falan diye düşünüyordum." (K13-47K)

³ Glossolalia, dinî vecd haline giren kişinin daha önce öğrenmediği, anlaşılması zor ve dünyada var olan dillerden farklı olan söz ve ifadelerle konuşmasıdır. (Horozcu, 2009)

⁴ Khawla Kaori'nin "Tanrı'ya Kısa Bir Giriş" (A Breif Introduction to God) isimli kitabı.

3.2.1.3 İslam'a Geçiş Öncesi İslam Algısı

Al-Qwidi (2002) katılımcılarının hepsinin İslam algısının yakın olduğunu söylemiştir. Katılımcılarının algısı, İslam'ın olumsuz çağrışımları olan bir "Asya meselesi" olduğudur. Köse'nin (2019) katılımcılarının %41'i kesin ve net negatif bir imaja sahiptirler. %37'sinde müspet veya menfi net bir imaj oluşmamıştır, %12'si İslam'ı müspet veya menfi başka bir şeyle özdeşleştirmişlerdir. Geriye kalan %10'un ise nötr bir imajı vardır. Koreli mühtediler ile çalışma yapan Mehmedoğlu ve Kim'in (2001) katılımcılarının 15'i (%55,5) olumsuz, 1'i (%3,7) olumlu, 7'si (%25,9) nötr bir algıya sahiptir ve 4'ü (%14,8) bu konuda bilgisiz olduğunu belirtmiştir.

Mevcut çalışmada katılımcılara İslam'a geçmeden önceki İslam ve Müslümanlar hakkındaki algıları sorulmuştur. Katılımcıların 8'i İslam'ı tanımadan önce olumsuz bir algıya sahip olduğunu, 10'u nötr bir İslam algısına sahip olduğunu bildirmiştir. Sadece bir katılımcı olumlu bir bakış açısının varlığından bahsetmiştir. Olumsuz algılarının içeriği genelde terör, kadınları baskılamak ve barbarlıktan oluşmaktadır. K2 medya ve çevresindeki insanlar sebebiyle kötü bir algıya sahip olduğunu şu sözlerle dile getirmiştir:

"Hahaha. Evet. Yani Avrupa'daki medya yüzünden çok iyi bir imajım yoktu. Hmm, İslam'ın kendisi hakkında değil, insanlar, Müslüman insanlar hakkında. Medyada tasvir edildiği gibi olduklarını düşündüm. Ayrıca ailemden biri, çok seyahat ederdi ve yaptığı iş nedeniyle birçok Müslüman ülkeyi gezdi. Bir şeyler satıyordu. Ayrıca bu ülkeler ve insanlar hakkında kötü konuşurdu. Bu yüzden ona inandım çünkü orada hiç bulunmadım. Ama aynı zamanda dinle ilgili olarak, medyada yer alan sadece terörizm, sadece kötülük söylemlerine de inanmadım. Çünkü böyle bir dinin, sadece terörle ilgili olan bir dinin var olamayacağını düşündüm." (K2-22E)

K12, algısının tipik bir algı olduğunu ifade etmiştir: "*Çok tipik. Teröristler ve kadın baskılayıcılar. Yani bulabileceğiniz tüm klişeler.*" K3 de algısının tamamıyla terör olduğunu söylemiştir:

"Terör. Komple terör. Ama mutlaka bir neden vardır diye düşünüyordum. Bunlar böyle yapıyorsa bir neden vardır. Biz Belçika'ya gittik. Babam, kardeşim ile ben. Belçika'dan Fransa'ya veya Fransa'dan Belçika'ya giderken otobüs bir mola verdi. Orada birkaç Müslüman namaz kılmak için böyle bir şey sermiş, namaz kılmaya başladılar. Yanında bir tane şey vardı çanta vardı. Babam biraz tedirgin oldu. Hadi buradan gidelim bir şey patlatacaklar diye. Biz otobüse geçtik. Tabi ki bir şey olmadı. Ama öyle yani. Hahaha." (K3-36E)

K14 de toplumun geneli tarafından sahip olunan genel algıya sahip olduğunu söylemiştir:

"Sanırım, burada insanların İslam ve Müslümanlar hakkında sahip olduğu olağan algıya sahiptim. Aptal insanlar, şiddet yanlısı insanlar. Kadınlardan nefret ediyorlar. Onlar katıdır. Onlar tehlikelidir. Ve insanları Müslüman olmaları için manipüle etmek istiyorlar. Bunu düşünüyordum. Evet. Onlar çöl insanlarıdır. Haha. Evet, bu benim İslam ve Müslümanlar hakkındaki imajımdı." (K14-27E)

Olumlu bir algıya sahip tek katılımcı olan K5 işi dolayısıyla orta doğulu müşterilerle sıklıkla çalıştığını ve dinin bu insanların hayatlarının önemli bir parçası olmasından etkilendiğini söylemiştir:

"Ben her zaman çok etkilenmişimdir. Çünkü sana söylediğim gibi, uzun yıllar orta doğulu müşterilerle çalıştım. Ve dinin hayatlarının önemli, baskın bir parçası olmasından çok etkilendim. Bu nedenle, her zaman onunla ilgilendim. Ve her şey aşağı yukarı Suudi Arabistanlı bir arkadaşımın konuşmalarıyla başladı. Bazı sorular sormaya başladım. Bana cevap vermeye başladı." (K5-54E)

Nötr bir İslam algısı olan 10 katılımcı, genel manada o zamanlar İslam ve Müslümanlar hakkında yeterli bilgileri olmadığını ve bundan dolayı ne olumlu ne de olumsuz bir algıya sahip olmadıklarını söylemiştir. Örneğin K13 o zamanlar bu konuda yeterli bilgisinin olmadığını, bundan dolayı da belli bir algısının olmadığını söylemiştir:

"Çok basit. Bence bilgim yoktu. Kelime dağarcığım bile. Sanırım İslam kelimesini biliyordum ve çağrışımlarım İslam, Müslümanlar, Kuran gibiydi ve bu kadar. Belki 22, 20 yaşında bana "İslam nedir?" diye sorsaydın; din, katı, büyük derdim. Bu kadar, başka bir şey değil. Ve belki "Allah" kelimesi, belki. Bilmiyorum. Ve aslında hiçbir şey bilmiyordum. Evet, bu belki büyük bir din, güçlü ama o kadar." (K13-47K)

K12 de İslam hakkında ne iyi ne kötü herhangi bir algısının olmadığını söylemiştir:

"Gençken İslam'ı biliyordum ama hakkında hiçbir fikrim yoktu. Medyada çok şey vardı. Ve bunlar olumlu şeyler değildi. Ama nedense, İslam hakkında kötü bir izlenimim de olmadı. 2013'ten itibaren ara sıra İslam'la bağlantım oldu. Özellikle Müslüman olan arkadaşlar. Yani, pratik yapan Müslüman değillerdi ama yine de bir şekilde karşılaşmış oldum." (K12-35E)

K18, İslam'ı Türklerin ve Arapların dini olarak bildiğini ve bunun dışında olumsuz bir algısının olmadığını söylemiştir. K19 da Katolik bir ülkede büyüdüğünü,

çocukken hiç Müslüman bir insan görmediğini ve bundan dolayı Müslümanlar hakkında hiçbir bilgi ve algısının olmadığını söylemiştir.

Katılımcıların Müslüman olmadan önceki İslam algıları, eğer belli bir seviyede aşinalıkları var veya İslam'ı medyanın yansıttığı şekliyle kabul ettilerse olumsuz eğer yeterli bilgi sahibi değil ve yeteri kadar maruz kalmamışlarsa nötrdür. Bunun tek istisnası olan K5 olumlu bir algıya sahiptir. Bunun sebebi de Müslüman insanlarla çalışması yani Müslümanlarla birebir iletişime geçip nasıl insanlar olduklarına şahit olmasıdır. Önceki çalışmaların bulguları da bu yöndedir.

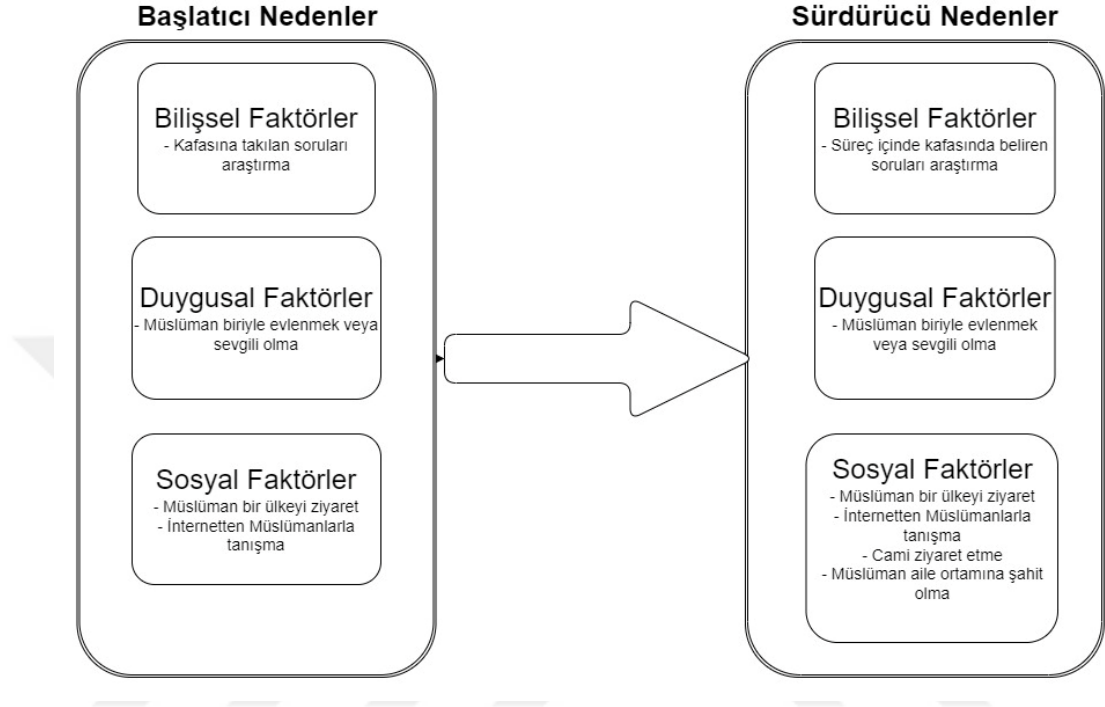
3.2.2 Müslüman Olma

3.2.2.1 Müslüman Olma Vesileleri ve Din Değişirme

Motifleri

Katılımcıların Müslüman olma süreci ve bu süreçte etkili olan faktörler, vesileler incelendiği zaman Müslüman olma sürecini bir bütün halinde düşünmektense sürecin başlaması ve devam etmesi olmak üzere iki parçalı bir süreç şeklinde düşünmek daha uygun gözükmektedir. Çünkü süreci başlatan nedenler ile sürecin devam etmesini sağlayan nedenlerin birbirinden farklı olabileceği görülmüştür. Örneğin; eşi İslam'ı araştırdığı ve araştırması sonunda Müslüman olduğu için, yani duygusal ve sosyal faktörlerin etkisiyle, kendisi de İslam'ı araştırmaya başlayan bir kişinin bu süreci devam ettirmesinde araştırması sırasında uzun süredir kafasını kurcalayan sorularına cevap bulması gibi bilişsel faktörler etkili olabilmektedir. Bundan dolayı Müslüman olmakta etkili faktörler başlatıcı ve sürdürücü nedenler olmak üzere iki başlık altında değerlendirilecektir. Bunun yanında aynı anda birden fazla faktörün etkili olduğu da görülebilmektedir. Hatta neredeyse bütün katılımcılar için hem sürecin başlamasında hem de devam ettirilmesinde birden fazla faktör etkili olmuştur. Örneğin bir kişinin İslam'a olan ilgisinin devam etmesinde hem Müslüman kişilerle temas halinde olup onlardan etkilenmek gibi sosyal ve İslam üzerine araştırma yapmak gibi bilişsel faktörler aynı anda etkili olabilir. Bütün bunlardan dolayı bir kişinin din değiştirme nedenini tek bir faktöre indirgemek veya dakik bir şekilde din değiştirmenin arkasında ne yattığını

söylemek mümkün değildir. Aynı anda birden fazla faktör etkili olabilmektedir ve bu faktörler dinamik bir niteliğe sahip olduğu için süreç dahilinde değişebilmektedir.

Tablo 7 Katılımcıların Din Değişirme Süreci Modeli

Başlatıcı Nedenler

Katılımcıların 6'sı için Müslüman olma sürecini başlatan bilişsel faktörlerdir. Bu katılımcılardan biri olan K7 internette tanıştığı bir Müslüman vesilesiyle kendi dini olan Hristiyanlığı sorgulayıp daha derinlemesine araştırma yapmaya başlamıştır. Kendisi internet üzerinden gerçekleşen bu konuşmayı şu sözlerle anlatmıştır:

“Bana "Hristiyan mısın?" diye sordu. "Evet öyleyim." dedim. Sonra da "Demek İsa'nın Tanrı olduğuna inanıyorsun" dedi. Ben de "Hayır, İsa'nın Tanrı olduğuna inanmıyorum. İsa'nın Tanrı'nın oğlu olduğuna inanıyorum." O da bana, "Sen dinini bilmiyorsun" dedi. Ve ben de "Ne? Ne demek dinimi bilmiyorum?" dedim. Bu, benim için Google'ı açmam ve dinimin daha derinlerine inmem için bir sebepti. Nasıl oluyor da benim dinimden olmayan biri bana dinimi bilmediğimi söylüyor? Ve aramaya başladım. Ve gerçekten inandıklarını anladım, Hristiyanlar İsa'nın Tanrı'nın oğlu ama aynı zamanda Tanrı olduğuna inandıklarını anladım. Ve bu benim için bir şoktu çünkü dediğim gibi Hristiyan olduğumu söylesem de kalbimde başka bir şeye inanıyordum ama sonra anladım.” (K7-27K)

K7 bu konuşma üzerine yaptığı araştırma sonucu İsa'nın Tanrı olduğuna inanmadığının farkına varmıştır. Onun için İsa, Tanrı'ya çok yakın ve Tanrı tarafından kutsanmış birisidir ama Tanrı değildir. Bundan sonra K7 hem Hristiyanlık hem de İslam'a daha çok ilgi duymaya ve daha çok araştırma yapmaya başlamıştır.

Katılımcıların 11'i için Müslüman olma sürecini başlatan duygusal faktörlerdir. Örneğin K3, gençliğinde 13 yaşından itibaren bir rock grubunda bas gitar çalmıştır. Daha sonra üniversiteye konservatuara girmiştir. Burada bir kızla tanışmış, sevgili olmuş ve beraber yaşamaya başlamışlardır. Bir buçuk yıl boyunca beraber yaşadktan sonra sevgilisi ona *“Ben falan kişiye aşık oldum. Yani başka kişiye aşık oldum. Seninle ve onunla takılmak istiyorum. Kabul etmeni istiyorum.”* demiştir. Bunu K3 kabul etmeyince henüz karşılıklı olarak son nokta koyulmasa da ilişki sonlanmıştır. Bu yaşananlardan sonra K3 bir gece evde tek başınayken internette bir sosyal medya platformu üzerinden beş Türk ile tanışmıştır. Bu beş kişi içinden bir kız ile samimi olmuştur. Daha sonra webcam ile görüşmelerine görüntülü devam etmişlerdir. Müslüman olan ama dindar olmayan bu kız ile K3 arasında din hakkında da konuşmalar geçmiştir.

Zamanla daha samimi olmaya ve birbirlerinden hoşlanmaya başladıklarında K3, *“Türkiye'ye geleceğim. Belki hani birlikte oluruz. Belki evleniriz. Neyse yani sevgili oluruz bilemem.”* demiştir. Kız da *“Eğer sen benimle evlenmek istiyorsan, benimle birlikte olmak istiyorsan Müslüman olman lazım. Yoksa babam asla kabul etmez.”* Diye cevap vermiştir. Bu durum K3'ün İslam'ı araştırmaya başlamasına sebep olmuştur. Meksika'daki İslâmî toplulukları araştırıp onlardan yardım almaya karar vermiştir.

Müslüman olma sürecinin başlamasında duygusal faktörlerin etkili olduğu katılımcılardan bir diğeri K9'dur. K9 zor bir ilişki yaşamış ve bu ilişkiyi bitirmek istemiştir. İlişki bittikten sonra yaşadığı kötü ruh halinden kurtulmak için İstanbul'a gelmek aklına gelmiştir. İstanbul'a gelince de İslam'la tanışmış ve Müslüman olma süreci başlamıştır:

“Evet, çok zor bir ilişkim vardı. Bu ilişkinin çok zor olduğunu anladım ve onu bitirmek istedim. Ve bunu bitirmeye çalıştığımda çok derin psikolojik ve duygusal bir çukura geliyordum. Ve dışarı çıkamıyordum. Bu

benim için çok zordu. Böylece bu ilişkiyi bitirdim. Başka bir ülkedeydim. Ukrayna'ya geri geldim. Oturup bundan nasıl çıkabilirim diye düşündüm. Ve ne zaman İstanbul'a gelsem iyi hissettiğimi hatırladım. Böylece bilet aldım ve buraya geldim.” (K9-42K)

Katılımcıların 11'i için Müslüman olma sürecini başlatan sosyal faktörlerdir. Örneğin K8, okuldayken kendisini sohbet ortamına davet edip İslam'ı anlatan insanlardan etkilenip Müslüman olma sürecine girmiştir:

“Ta ki Türk arkadaşlar vardı. Onlar böyle sohbet ortamları yapıyorlardı ve bizi davet ediyorlardı. “Geliniz, dinleyiniz. Sizden hiçbir şey istemiyoruz sadece dinlemenizi istiyoruz.” Yani bir nevi davetçilerdi onlar. Biz oraya gitmeye başladık. Orda çok merak sardı yani bu nasıl bir din, nasıl bir şey? Yani çok farklı insanlar oysa hiç korkulacak bir şey yok. Böyle gözü aydın, beyinleri aydın insanlardı. Onlara gitmeye başladık. Sonra o süre zarfının içerisinde ben çalışıyordum zaten. Orda şey yapıyordum mesela yemek molasında herkes yemeğe giderdi ben de camiye giderdim, otururdum. Sadece otururdum çünkü ibadet nedir bilmiyordum ki daha. Çünkü insanlar, onlar aslında en doğru davete başlamışlar. Bunlar hemen namaz kıl, oruç tut, bunu şunu yap demediler. Bunlar önce Allah'ı sevdirdiler. Yani Allah'ı nasıl kendine yakın hissedersini öğrettiler bize. O yüzden camiye giderken hiçbir şey bilmiyordum sadece oturuyordum, o ortam bana çok huzur verirdi. Öyle öyle sanırım başka bir seçenek bırakmadı Allahu Teala bana.” (K8-42K)

K6 arkadaşlarıyla turistik amaçla Fas'a gitmiştir. Burada karşılaştığı Müslümanlar aracılığıyla İslam'la tanışmıştır. Kendi ifadesiyle Faslı Müslümanların çok bir şeye sahip olmasalar da kalpleri avuçları içindeymiş gibi davranışları onu etkilemiştir. Kendisi bu konuda şunları söylemiştir:

“Sonra arkadaşlarımla Fas'a seyahat ettim. Hep yalnız seyahat ederdim. Sanat projeleri yapmak için farklı yerlere. Sonra bir akşam arkadaşlarım beni görmeye geldiler ve “Tamam. Seninle gitmek istiyoruz. Ucuz bir yer bulalım. Ve dördümüz gidelim.” dediler. Çocukluk arkadaşım ve iki üniversite arkadaşım. Böylece oraya birlikte gittik. Ve evet, çok geçmeden Müslüman oldum ve şahadetimi söyledim.” (K6-30K)

Müslüman olma sürecinin başlamasında sosyal faktörlerin etkili olduğu bir diğer katılımcı K14'tür. Protestan bir ailenin çocuğu olarak yetişen K14, 14 yaşında Protestan kilisesinde iki yıllık bir eğitim almıştır. Ancak bu eğitimden tatmin olmamış ve eğitimin sonunda agnostik olmuştur. Bu eğitimin bitişinden bir süre sonra K14 internet üzerinden oynadığı bir oyun aracılığıyla birisiyle tanışmıştır. Aynı oyunu oynadıkları ve aynı müzik zevkine sahip oldukları için sohbet etmeye başlamışlardır.

“Başlangıçta müzik hakkında konuştuk ve bazen müzisyenlerin veya şarkıcıların iletmeye çalıştıkları mesajlar hakkında da konuştuk. Benim dinlediğim şeylerin çoğu genellikle "İyi bir insan ol. Adil bir insan ol. Dost canlısı bir insan ol. İhanet etme." gibi genel ahlaki değerler üzerineydi. Ayrıca kendilerine has bir Hıristiyanlığı olan bu insanlarla konuştum. Yani onlar din hakkında konuştular. Tanrı'dan bahsettiler. Diğer insanlara ve Tanrı'ya dürüst olmaktan bahsettiler. Ve bu, sahip oldukları bir tür araç veya ortak tema, paylaştığımız ortak bir konuydu. Sonra o, dinin kendisi hakkında, Tanrı'nın kendisi hakkında konuşmak için kullandı bu konuyu. Gerçekten zamanını ayırdı. Benimle konuşmak için çok saat harcadı.” (K14-27E)

K14 tanıştığı bu kişiyi rol model almıştır. Tanıştığı kişi de konuşmaları sırasında K14'e İslami terimler kullanmadan İslami inanç ve değerleri açıklamıştır. Böylece K14 Müslüman olma sürecine girmiştir. Bir süre sonra konuştuğu kişinin Müslüman olduğunu öğrenince sorgulama ve araştırmaları İslam üzerine yoğunlaşmıştır. Sürecin sonunda da Müslüman olmuştur.

Sürdürücü Nedenler

Müslüman olma sürecinde sürdürücü nedenlere geldiği zaman bazı katılımcılar için başlatıcı faktörlerle sürdürücü faktörler aynıyken bazı katılımcılar için sürdürücü faktörler başlatıcı faktörlerden farklıdır. Bazıları için de birden fazla sürdürücü faktör geçerlidir. Katılımcıların 15'i için Müslüman olma sürecini sürdüren bilişsel faktörlerdir. Bu katılımcıların çoğu için başlatıcı faktör bilişsel olmasa da zamanla süreç bilişsel bir kimliğe bürünmüştür.

Örneğin Müslüman olma sürecini bilişsel faktörlerin başlattığı K7 için sürdürücü neden olarak yine bilişsel faktörler etkili olmuştur. Kendisine internet üzerinden tanıştığı bir Müslüman tarafından yöneltilen sorularla Hristiyanlık ve İslam üzerine derinlemesine araştırma yapmaya başlayan K7 daha sonra İslam'a olan ilgisi artınca üniversitede tanıştığı iki Suriyeliden kendisini camiye götürmelerini istemiştir. Camiye gittiğinde K7, davet yapan bir Müslümanla konuşmuştur ve bu kişi kendisine “bir Hristiyan olarak Hristiyanlıkta endişelenmesi gereken noktalar hakkında ipuçları vermiştir.”

“Kitab-ı Mukaddes'i vardı. Bana “Hristiyan kadınların örtünmesi gerektiğini biliyor musun?” dedi. Bunu bilmiyordum. Bundan önce Kitab-ı Mukaddes'i hiç tam olarak okumadığımı söyleyebilirim. Bazı bölümleri okudum. Ama hiçbir zaman tam okumadım. Bu yüzden bana anlattıkları benim için sürpriz oldu. “İçkinin haram olduğunu biliyor musun?” dedi. Veya “İsa'nın sünnetli olduğunu biliyor musun? Ve bunu sadece Müslümanlar ve

Yahudiler olarak biz yapıyoruz. Ama Hristiyanlar bunu dinin ana karakterlerinden biri olduğu halde yapmıyorlar.” Ve benzeri. Bu yüzden beni daha da düşündüren birçok şeye işaret etti. Bunun üzerine eve döndüm, Kitab-ı Mukaddes’imi aldım ve "Bana gerçek Kitab-ı Mukaddes'i mi gösterdi yoksa bu senin gerçek olmadığını bildiğin bir şey mi?" diyerek baktım. Birçok pasaj, birçok bölüm buldum ve dediği gibiydi.” (K7-27K)

Daha sonra K7 kafasında oluşan soru işaretlerini kilisede papaza da sormuştur. Örneğin, Kitab-ı Mukaddes’te alkolün ve domuz etinin yasak olduğu ve kadınların örtünmesi gerektiği yazıyorken neden Hristiyanlar tam tersini yapıyor? Ancak tatmin edici cevaplar alamamıştır. K7, 1,5 yıl süren araştırmalarının ardından bir gün kendisiyle yaptığı bir konuşma sonunda zamanın geldiğine, daha fazla ertelemeye gerek olmadığına karar vermiş ve tek başına şahadet getirip Müslüman olmuştur:

“Dediğim gibi bu kararı biraz erteliyordum. Zaten Müslümanlar gibi namaz kılıyor olmama, İslam’ın doğru olduğuna zaten inanıyor olmama ve Hristiyanlıktan zaten tamamen ümidimi kesmiş olmama rağmen. Haha. Ama korktuğum için erteliyordum. Ve hala sormam gereken soruları buluyordum ki ondan önce cevaplarını bulmam gerekti. Çünkü ya hazır olmadığım bir şeyin farkına varırsam? Yani, hala bu sorularım vardı ve gidip onlara soruyordum. Sonra yine yeni bir soru geliyor, gidip soruyorum. Hatırlıyorum bir ara sabah uyanmıştım, yeni uyanmıştım. Ve kendimle sohbet ettim. Kendi kendime "Tamam. Bak! Tanrı'ya ihtiyacın var. Haha. Ve temelde kesinlikle ikisi arasında (İslam ve Hristiyanlık) kalamazsın. Değil mi? Gelip ibadet edeceğin bir yere ihtiyacın var. Ve bunun kilise olmayacağını zaten biliyorsun. Haha. Sırada ne var? Kaç tane daha soru bulacaksın? Temel olarak her şey için zaten cevaba sahipsin. Peki neden? Neden erteliyorsun?” Ve sadece “Halas” dedim. “Zaman geldi.” Ben de şahadetimi söyledim. Google’da açtım ve şahadetimi söyledim. **(Kendi başına mı?)** Evet, tek başıma. Sonra arkadaşlarımı aradım ve “Ben yaptım. Sadece senin bilgin için.” Hiç bu kadar mutlu olmamıştım tabi ki elhamdülillah.” (K7-27K)

Başlatıcı neden bilişsel olmayıp sürdürücü nedenin bilişsel olduğu katılımcılara K11 örnek verilebilir. Polonyalı olan K11, bir süre İngiltere’de yaşamıştır. İngiltere’de yaşadığı sırada Hint kökenli bir Müslüman’la tanışmış ve birbirlerini sevmişlerdir. Uzun süren ilişkilerinde belli bir noktada K11 partnerinin dini olan İslam’ı tanıması gerektiğini düşünmüştür:

“Ve bunun hakkında okumaya başladım. Müslüman olmak için değil. Yani, belki de çocuklarım daha sonra Müslüman olursa diye bir bakmalıyım. O zaman ne olduğunu bilmeliyim. Değil mi? Onunla evlenirsem Müslüman bir ailenin parçası olacağım. Yani, neyin içine girdiğimi bilmeliyim. Yani, sadece genel bilgi nedenleriyle. Çünkü bir ailenin parçası olacağımı düşündüm.” (K11-36K)

K11 bu araştırma sürecinde birçok kitap okumuştur. Okuduğu kitaplardan edindiği bilgiler karşısında şok geçirmiştir. Çünkü ya doğru bildiği şeylerin tamamen yanlış olduğunu veya hiç bilmediği yeni şeyler öğrenmiştir. Bu süreçte İslam kendisine basit ve güzel görünmeye başlamıştır:

“Şok geçirmiş gibiydim. Önce inançlar üzerine yazılanları okumaya başladım. Müslümanların aslında tek tanrıya inandıklarını ilk defa duyuyordum. Daha önce çöldeki bu at ya da deve binicisi olduğunu düşünüyordum. Hz. Muhammed'i Allah'la karıştırıyordum. Böylece bütün peygamberlerin var olduğunu, İsa'nın bir insan olduğunu ve Meryem'in bir insan annesi olduğunu okumaya başladım. Sanki biri beni manipüle ediyormuş gibi düşündüm. Sadece çok güzel ve çok basit görünüyordu. Ben de kendi kendime “İnsanların beynini böyle yıkıyorlar. Bunun çok güzel olduğunu düşüneneğim ve sonra kendimi bir yerlerde bomba olarak patlatacağım falan.” Yani, birinin zihnimi oynadığı korkusuyla karışık bir şaşkınlık gibiydi.” (K11-36K)

K11 üniversitede en başta bir sene boyunca yönetim çalışmaları bölümünde okumuştur. Ancak bir sene sonunda bu bölümün bir anlamda kendisini tatmin etmediğini fark etmiştir. Bunun üzerine hem zaten İslam’a ilgi duyduğu için hem de ikinci bir yabancı dil olarak tamamen farklı bir şey denemek istediği için orta doğu çalışmaları bölümüne girmiştir. Aynı anda iki lisans eğitime devam etmiştir. Orta doğu çalışmaları eğitiminde bir sene sonra içinde bir dürtü hissetmiştir. Bu dürtüden dolayı kendi deyimiyle uyuyamadığı zamanlar olmuştur: “*Yani, gelip gidiyordu, geliyordu ve gidiyordu. Bunları, belki de geçen yıl, özellikle din değiştirmeden önceki yıl yaşadığımı hatırlıyorum. Geceleri uyuyamadığım zamanlar olurdu.*” Bir şey sanki içinde “*la ilahe illallah*” diyordur. Bu dürtüden dolayı bir şey yapması gerektiğini düşünmüş ve sonunda kendi deyimiyle zorlu bir zamanda, iki bölümün de sınav zamanında şهادetini getirip Müslüman olmuştur. Müslüman olduktan sonra K11 İslam hakkında araştırma yapmaya devam etmiş ve gittikçe daha fazla bilgi edinmiştir. Bu edindiği bilgiler sonunda beraber olduğu kişinin aslında dininden bîhaber olduğunu anlamıştır. Ve bu farkındalık sonucu ilişki sonlandırmıştır:

“Bundan sonra, gittikçe daha fazla bilgi edinmeye başladıktan ve sonunda Müslüman olduktan sonra, beraber olduğum adamın gerçekten boş olduğunu anlamaya başladım. Ve dinini bilmiyor, dininden dolayı bir bakıma utanıyor. Ve en önemlisi, artık bilmeye niyetinin olmamasıydı. Ültimatım koydum “Ya ikimiz de çalışırız ve birlikte nasıl daha iyi insan olunacağımızı, nasıl daha iyi Müslüman olunacağımızı öğreniriz ya da ayrı yollara gideriz.” O zaman farklı ülkelerde ayrıldık. Yani ilişki bir yıl daha devam ediyordu. Ve namazımı düzenli olarak kılmaya başladıktan sonra. ... Temel şeyleri

oturduğumda daha çok inandım, daha çok bilgi sahibi oldum ve “Yani artık yeter” dedim kendi kendime. Haha. Ben de "Ayrıldığımız yer burası" dedim. “Sen kendi yoluna, ben kendi yoluma.” (K11-36K)

Görüldüğü üzere K11 en başta beraber olduğu kişinin dini olduğu için ve ileride evlenip çocuk sahibi olursa çocuklarının hangi din ve vizyon üzere yetiştirileceğini anlamak için İslam üzerine araştırma yapmaya başlamıştır. Ancak bu İslam’ı araştırma süreci ilerledikçe bilişsel niteliğin de gittikçe daha belirginleştiği görülür. Süreç içinde yeni kitaplar okudukça, yeni şeyler öğrendikçe İslam’ın esasları ona daha mantıklı gelmeye başlamış ve araştırmasında gittikçe derinleşmiştir. K11 daha sonra ikinci bir lisans bölümü olarak Orta Doğu Çalışmaları bölümüne girmiş, İslam ve Arapça üzerine dersler almaya başlamıştır. Sonunda Müslüman olduğunda da beraber olduğu kişinin gerçek bir dindar olmadığını anlamış ve ondan ayrılmıştır. K11 beraber olduğu kişiyle ilişkisi başlamadan önce dinî anlamda çok bir sorununun veya sorununun olmadığını, ergenlikte dinî durum başlığında alıntılı olduğu üzere, kendisi ifade etmiştir. Kendisini ruhu uyanmış birisi olarak tanımlamaktadır. Yani K11 için başlatıcı neden olarak bilişsel değil de duygusal faktörlerin etkili olduğu ancak sürdürücü neden olarak ise bilişsel faktörlerin etkili olduğu söylenebilir.

Katılımcıların 6’sı için Müslüman olma sürecini sürdüren duygusal faktörlerdir. Sürdürücü neden olarak duygusal faktörler genelde Müslüman biriyle ilişki içinde olduğu için İslam’la tanışan kişilerde etkili olmaktadır. Bu katılımcılara K3 örnek verilebilir. K3 yukarıda değinildiği gibi internet üzerinden Müslüman Türk bir kız ile tanışmıştır. K3, kıza Türkiye’ye geleceğini böylece beraber yaşayabileceklerini ve belki evlenebileceklerini söylemiştir. Kız da eğer Müslüman olmazsa babasının bunu asla kabul etmeyeceğini söylemiştir. Bunun üzerine K3 de İslam’a nasıl geçebileceğini araştırmaya başlamıştır. Dikkat çekici olan K3’ün İslam’a geçme sürecinde bariz bir bilişsel süreç yaşamamış olmasıdır. Kızın söylediği şey üzerine K3, İslam’a geçmeden önce İslam hakkında derinlemesine araştırma yapmak yerine direkt İslam’a nasıl geçebileceğini araştırmıştır. Aynı zamanda K3, İslam’a geçme sürecinde mistik olaylar yaşamış ve bu olaylar sürece dikkat çekici oranda katkıda bulunmuştur. K3, İslam’a geçiş sürecinin başında ilk mistik deneyimini yaşamıştır. Bir gece yarısı İslam hakkında ne bildiğini kendine sormuş ve Tanrı’ya Allah dediklerini ve doğuya doğru ibadet ettiklerini hatırlamıştır.

Bunun üzerine doğruya doğru secde edip şöyle dua etmiştir: “*Allah, sana inanmak istiyorum. Eğer gerçeksen yani bana bir yol göster. Ben Türkiye’ye gitmek istiyorum. Türkiye’de yaşamak istiyorum. Türkiye’de böyle hayatımı devam ettirmek istiyorum’ dedim. ‘Sen gerçek değilsen aptal gibi secde ediyorum’ diye kendi kendime söyledim.*” Secdeden kalktığı anda Türk kızdan şöyle bir mesaj gelmiştir: “*Seni özledim, seni özledim, seni özledim. Göreceksin, sen buraya geleceksin ve burada yaşayacaksın.*” Bu durum K3’e çok tuhaf gelmiş ve onu oldukça etkilemiştir.

Bu akşamın sabahında K3, internette “İslam Meksika’da” diye arama yapmıştır. Bu arama üzerine karşısına çıkan sitedeki e-posta adresine e-posta gönderip Müslüman olmak istediğini söylemiş ve ne yapması gerektiğini sormuştur. İletişime geçtiği kişiler daha sonra kendisini aramış ve bir buluşma ayarlamışlardır. K3 ilk başta Müslüman bir adamla buluşmuştur. Bu buluşmadan sonra buluştuğu kişi kendisini evlerine davet etmiştir. K3 bu eve gitmiş ve burada bir grup Müslüman kendisini karşılamıştır. Burada İslam hakkında genel bir sohbet yapmışlardır. Beraber namaz kıldıktan sonra K3 bu mecliste şehadet getirip Müslüman olmuştur. Şehadet getirdikten sonra K3 mistik tecrübeler yaşamaya devam etmiştir. Kendi deyimiyle yakın olarak algıladığı deneyimi Müslüman olmasına yardımcı olan grupla beraber gittiği medresede yaşamıştır. Deneyimi şu şekilde anlatmıştır:

“Bana bir tespih verdiler. O tespihle estağfirullah, estağfirullah çekmek için vermişler. Ben odama çekildim. Ve odamda estağfirullah, estağfirullah çekiyorum. Ve içimden böyle “Vay be” dedim “ya rabbim eskiden çok kötü bir insandım ya.” Hani dedim ya bu din düşmanı olduğum zamanlar falan. Her şey aklıma geldi. “Ya berbat bir kişiydim, vesaire vesaire” diyorum. Vee gerçek bir pişmanlık yaşadım o zaman. Dedim ki “Ya rabbim sen beni nasıl affedeceksin?” dedim. O anda işte o A’nın oğlu odaya giriyor. Tabi dediğim gibi hepsini böyle sessizce söylüyordum. Kendi kendime söylüyordum. Adam karşıma oturuyor ve diyor ki “Vay be ... sen çok nasıplısın. Çünkü yeni Müslümanların eski günahları affediliyor” dedi. O zaman diyebilirim böyle bir yakın, certainty yani almıştım. Tamam bu böyledir, böyle. Bu vardır. Yani Tanrı bu dedim.” (K3-36E)

K3 kendi Müslüman olma sürecini değerlendirirken sebeplerin onu buraya getirdiğini ve Allah’ın kendisini seçtiğini söylemiştir. Yani sürdürücü ve başlatıcı nedenleri harici güçlere ve sebeplere atfetmiştir. Ayrıca en başta kendisini İslam’a yönlendiren âmilin sevdiği kız olduğunu da ifade etmiştir:

“Beni çeken bir şey yoktu. Dediğim gibi şu anda sanki Mevla beni seçti şey verdi. Yoksa benim aklım olsaydı belki bu kadar yük, bu kadar sorumluluk taşımak istemezdim. Çünkü kesinlikle böyle bir örnek insan değilim. Örnek insan da olmak istemezdim. Çok kirli demeyeceğim ama çok böyle liberal bir ortamdaki geldiğim için, halen böyle sorgulamayı sevdiğim için İslam benim için zor olurdu... Karar vermedim. Ben karar vermedim yani dediğim gibi yani sonuçta sebepler oraya kadar beni götürdü. Kız olsun diye derken şimdi buradayım yani. Hoca olduk yani. Eee sebepler beni götürdü.” (K3-36E)

Katılımcıların 6’sı için Müslüman olma sürecini sürdüren sosyal faktörlerdir. Sosyal faktörler genelde yalnız başına değil de diğer faktörlerle beraber bireyin Müslüman olma sürecinde etkili olmaktadır. Bu da Müslüman bir ülkeye gitmek, Müslümanlarla tanışıp iletişim halinde olmak veya Müslümanların İslâmî ibadet ve uygulamalarına şahit olup katılmak şeklinde gerçekleşebilmektedir. Örneğin K2 üniversitedeyken İslam’ı araştırdığı sıralarda öğrenci yurdunda Müslümanlarla tanışmıştır. Burada arkadaş olduğu bir Müslümanla beraber camiye gitmiş ve ilk namazını kılmıştır. Daha sonra karantina döneminde öğrenci yurdundan evine geçtiği zaman çevresinde hiç Müslüman olmadığı için ibadet etmek için motivasyon hissetmediğini ifade etmiştir:

“Ben de bu camide bir Türk imam ile Kur'an dersi yapmaya başladım. Ve ben sadece bunları yapıyordum. Ondan sonra Corona gelince eve taşınmak zorunda kaldım çünkü Bükreş'te tüm öğrenci yurtları kapandı. Yani benim memleketimde cami yok, Müslüman yok. Ve o zamanlar biraz zordu. Çünkü evimde yalnızdım ve herhangi bir şey hissetmiyordum... Sanki ibadet etme ihtiyacı hissetmiyordum ya da... Nasıl söyleyeceğimi bilmiyorum. Çünkü bana yardım edecek, bana öğretecek kimse yoktu. **(Sanki motivasyon yokmuş gibi.)** Evet, motivasyon yok. İbadet etmek için hiçbir motivasyon hissetmedim ve Covid döneminde İslam'dan biraz uzaklaştım. Ama ondan sonra Bükreş'e geri döndüm. Ve tekrar camiye gitmeye başladım.” (K2-22E)

Sosyal faktörlere diğer bir örnek K7 verilebilir. K7, Türk bir erkekle tanışmış ve bir süre onunla çıkmıştır. Bu Türk erkek arkadaşı sayesinde birçok şey öğrendiğini söylemiştir. Aynı zamanda K7 İslam’ı araştırma sürecinde Türkiye ve Azerbaycan’ı ziyaret etmiştir. Türkiye’de erkek arkadaşının ailesiyle tanışmış ve Türk-Müslüman aile yapısından etkilenmiştir:

“Ayrıca Azerbaycan ve Türkiye'yi de ziyaret ettim. Böylece topluluğu gördüm. Topluluk gördüm, insanları sevdim. Büyük fark gördüm. Bir de Türk erkek arkadaşım vardı, bana ailesini gösterdi. Ve benim ülkemdeki ve sizin ülkenizdeki ailelerde büyük fark gördüm. Hepinizin arasında gerçek bir bağ gördüm. Her şeyden önce aile derken büyük bir grup insansınız. Ve sadece

erkek ve kız kardeşler, anne ve baba, büyükanne ve büyükbaba ile değil. Aynı zamanda amcalarımız, teyzeleriniz, büyük büyükbabalarınızla da iyi ilişkileriniz var. Aile sizin için gerçekten büyük bir şey ifade ediyor. Ve tabii ki, bu harika. Bunu görmek harika ve bu sizi etkiliyor. Ve “Vay canına! Keşke benim ailem de bu kadar büyük olsa. Keşke ailem de bu kadar yakın olsa. Herhangi bir sebep olmaksızın birbirimizi ziyaret etmek. Sadece kutlamalarda değil. Ama tıpkı bildiğin gibi, her gün. Çünkü biz bir aileyiz ve bu çok büyük bir şey.” dedim. Yani bu da beni çok etkiledi. Ne kadar nazik ne kadar iyi insanlar olduğunuzu, ailelerinize, dedelerinize, büyüklerinize nasıl davrandığınızı görmek. Vay canına, bu çok büyük bir şeydi.” (K7-27K)

Katılımcıların din değiştirme motiflerinden hangisine dahil olduğu da incelenmiştir. Lofland ve Skonovd'un (1981) din değiştirme motifleri teorisi, öne sürüldüğü tarihten sonra yapılan neredeyse her din değiştirme araştırmasında kullanılan bir teori olagelmıştır. Mevcut çalışmada da katılımcılarla yapılan mülakatlar incelenerek din değiştirme motifleri katılımcılara uygulanmıştır. Bu işlem sonucunda 15 katılımcı duygusal, 14 katılımcı entelektüel ve 2 katılımcı mistik motife uygun düşmektedir. Deneysel, yeniden uyanış ve cebrî motiflere rastlanmamıştır.

Motifler	Toplam (19)	Erkek (8)	Kadın (11)
Duygusal	15	6	9
Entelektüel	14	7	7
Mistik	2	1	1

Tablo 8 Katılımcıların Din Değiştirme Motifleri

Öncelikle belirtmek gerekir ki Ali Köse'nin çalışmasında olduğu gibi katılımcılar sadece bir motifle sınırlandırılmamıştır. Çünkü katılımcıların büyük çoğunluğu için iki motifin özellikleri aynı anda geçerlidir ve bu özellikler göz ardı edilemeyecek şekilde belirgindir.

Kadın katılımcıların 5'i İslam'a geçmeden önce Müslüman bir erkekle evlenmiş veya sevgili olmuştur. Bu durum bu katılımcıların Müslüman olma sürecinde etkili bir faktör olmuştur. Özellikle İslam'ı araştırmaya başlamalarının sebebi Müslüman olan eşleri, sevgilileri olmuştur. Erkek katılımcılardan birisi (K12-35E) için de bu durumun tersi geçerlidir. K12'nin eşi kendisinden önce Müslüman olmuştur. K12'nin İslam'ı araştırmaya başlamasında bu durum önemli bir rol oynamıştır.

Örneğin hem duygusal hem de entelektüel motifin geçerli olduğu K18, üniversitede ileride evleneceği kişiyle tanışmıştır. Tanıştığı ve sevgilisi olan bu kişi Müslümandır. K18 İslam'la eşi sayesinde tanıştığını, eğer böyle bir durum olmasaydı İslam'la karşılaşip mensup olabileceği bir seçenek olarak değerlendirmeyeceğini ifade etmiştir. Kendisine din değiştirmeden önceki iki sene içinde bir arayış içinde olup olmadığı sorulduğunda şu şekilde cevap vermiştir:

“Hayır, aslında değil. Çünkü eşim yüzünden İslam ile karşı karşıya kaldım gibi hissettim. Çünkü o Müslümandı ve onun inandığı şeyleri bilmek istedim. Sonra fark ettim "Tamam, bunun hakkında bir pozisyon almam gerekiyor." Ve bu yüzden okumaya başladım. Berlin'e taşındık. Diğer insanlarla tanışmaya başladık. O zamanlar din değiştiren çok az insan vardı ama Berlin'de birkaç kişi vardı. Ve ihtida etmiş diğer kadınlarla konuştum. Şöyle hissettim: "Tamam, birisi gelip peygamber olduğunu söyledi. Bu doğru mu değil mi? Benim karar vermem gerekiyor." Ve bu yüzden araştırmaya başladım. Eğer bu soruyu bana eşimle tanışmadan önce sorsaydınız, böyle bir şey düşünmezdim bile. Bu sadece eşimle tanıştığında acil hale geldi. Çünkü o zaman gerçek bir temas oldu. Ve çok ciddi bir şeydi. Yani evleneceğiniz biri var. Önce bu durumun pratik olarak mümkün olup olmadığına karar vermeniz gerekiyor. Hristiyan olarak kalsaydım ya da kalmasaydım. Ve işte ondan sonra benim için netleşti ki bu cevaplama gereken bir soru.” (K18-47K)

Ancak sonrasında K18'in din değiştirme süreci entelektüel bir karakter sergilemektedir. K18 İslam Teolojisi alanında doktora yapmış ve akademisyen olarak çalışmıştır.

Elde edilen bulgular önceki din değiştirme çalışmalarıyla büyük oranda benzerdir. Köse'nin (2019) katılımcılarının 50'si (%71) entelektüel, 46'sı (%66) duygusal, 42'si (%66) deneysel ve 10'u (%14) mistik motife dahildir. Park'ın (2013) 49 Koreli mühtedinin katılımıyla gerçekleştirdiği çalışmasında 39 kişi (%80) entelektüel motife, 33 kişi (%67) deneysel motife, 32 kişi (%65) duygusal motife ve 2 kişi (%4) mistik motife dahildir. Mehmedoğlu ve Kim'in (2001) 27 Koreli mühtedi ile gerçekleştirdiği çalışmada katılımcıların 19'u (%70,3) entelektüel, 3'ü (%11,1) mistik, 7'si (%25,9) deneysel, 9'u (%33,3) duygusal motife dahildir.

Snook vd. (2021), din değiştirme motiflerini İslam'a geçen 73 Amerikalı birey ile gerçekleştirdiği çalışmasıyla araştırmıştır. Katılımcıların 43'ü (%59) entelektüel motife, 10 kişi (%14) duygusal motife, 8 kişi (%11) mistik ve 3 kişi (%4) deneysel motife dahildir. 5 katılımcının (%7) deneyimi, hiçbir motife dahil edilememiştir. Mevcut çalışmada da diğer çalışmalarda görüldüğü gibi ilk sırada

entelektüel ve duygusal motif yer almaktadır. Bu durum aynı zamanda Snook vd. (2021) ifade ettiği gibi farklı zamanlarda ve bağlamlarda yapılmış olmasına rağmen ihtida çalışmalarında hep entelektüel motifin birinci sırada görülmesiyle örtüşmektedir. Mevcut çalışmada entelektüel motif birinci sırada olmasa da sadece bir farkla ikinci sırada yer almaktadır.

3.2.2.2 İslam'a Çeken ve İslam'da Tutan Faktörler

İnsanları İslam'a geçmeye sevk eden en önemli etkenlerden bir tanesi de şüphesiz İslam'da onların dikkatini ve ilgisini çeken unsurlardır. Bu unsur tevhit inancı, Kur'an-ı Kerim'in metni ve Müslüman toplum gibi farklı unsurlardan biri olabilir. Aynı zamanda bu unsurlar sürecin devam etmesini de sağlar. Önceki din değiştirme çalışmalarında da katılımcıları İslam'a çeken unsurlar araştırılan bir başlıktır. Bowen'ın (2009) katılımcılarının 8'i İslam'ın sahip olduğu entelektüel veya teolojik bir unsurun, 4'ü İslam'ın bilimle ve mantıkla uyumunun, 2'si önceki diniyle uyumunun ve 2'si de önceki diniyle çelişki içermemesinin kendilerini çektiğini söylemiştir (s. 61). Al-Qwidi (2002) katılımcılarının büyük çoğunluğu için en önemli unsurun tevhit inancı olduğunu söylemiştir. Tevhitten sonra en çok zikredilen unsur Kur'an'da yer alan insanlığın bir anne ve babadan gelip Allah'ın onları kabileler ve milletlere ayırması anlatısıdır. Aynı zamanda insanların ırkları ile değil amelleriyle yargılanacak olmaları (s. 182-183). Zebiri'nin (2007) çalışmasında da en çok zikredilen unsur tevhit inancıdır. Tevhitten sonra sosyal ve politik sorunlar, İslam ve Hristiyanlık arasındaki zıtlık, birçok dini araştırıp bu sürecin İslam'da son bulması, İslam'ın bütün bir yaşam stili oluşu, kardeşlik hissi ve İslam'ın yabancı bir din olarak görülüp özümsememesi sorununu ortadan kaldıran Hristiyanlık ile arasındaki benzerlikler gelmektedir (s. 57).

Mevcut çalışmada da katılımcılara kendilerini İslam'a çeken şeyin ne olduğu sorulmuştur. Bazı katılımcılar kendilerini en başta çeken değil de Müslüman olduktan sonra İslam'a çeken veya İslam'da tutan faktörler olduğunu söylemiştir. Bundan dolayı hem İslam'a çeken hem de İslam'da tutan faktörler beraber değerlendirilecektir. Katılımcıların 2'si kendilerini İslam'a çeken ve İslam'da tutan şeyin mistik deneyimler olduğunu söylemiştir. K3 bu konuda şunları söylemiştir:

“Beni çeken bir şey yoktu. Dediğim gibi şu anda sanki Mevla beni seçti şey verdi. Yoksa benim aklım olsaydı belki bu kadar yük, bu kadar sorumluluk taşımak istemezdim. Çünkü kesinlikle böyle bir örnek insan değilim. Örnek insan da olmak istemezdim. Çok kirli demeyeceğim ama çok böyle liberal bir ortandan geldiğim için, halen böyle sorgulamayı sevdiğim için İslam benim için zor olurdu. Peki İslam içinde beni bağlayan nedir? Biraz daha böyle beni sabitleştiren şeylerden birisi yaşadığım bu şeyler.” (K3-36E)

Katılımcıların 3’ü İslam’daki ahlakın kendilerini İslam’a çeken faktör olduğunu söylemiştir. K11, İslam’la tanışmasını sağlayan ama Müslüman olduktan sonra ayrıldığı erkek arkadaşının annesine karşı olan davranışlarının kendisini oldukça etkilediğini söylemiştir:

“Annesine davranış şeklinden çok etkilendim. Babası vefat etti. Böyle bir saygı ve haysiyetle annesine davrandı. Ve annesinin onun hayatında büyük bir felaket yarattığını biliyorum. Ve onun yerinde olsam annemle bir daha asla konuşmazdım. Ama ötesinde, yani buna rağmen yine de annesini çok seven bir evlattı. Çok ilgili ve saygılı. Yani, Müslüman tarafından, onun Müslüman tarafından gördüğüm ilk şey buydu. Aileye saygı bu. Ve bu bizim dinimizdendir dedi. Yani, o zamanlar tamamen eksik olan bir şeyin onda olmasına gerçekten şaşırdım. Benim hiçbirine saygım olmazdı. Ne anneme ne babama.” (K11-36K)

Katılımcıların 4’ünü İslam’a çeken şey sosyal faktörlerdir. Bu faktörler içinde en çok Müslümanların Hristiyanlara göre daha samimi oluşu ve kardeşlik hissi zikredilmiştir. K2, bütün Müslümanların kardeş gibi olmasından etkilendiğini söylemiştir: “*Bence toplum. Tüm insanların kardeş gibi olduğunu gerçekten hissettim, bunu Hristiyanlıkta veya başka bir dinde hissedemezsiniz.*” K7 de aynı şekilde kardeşlik unsurundan etkilendiğini söylemiştir: “*Kardeşlik. Bunun gibi hepimiz bir ümmet olarak birbirine bağlısınız.*”

Katılımcıların 13’ü kendilerini İslam’a çeken şeyin bilişsel faktörler olduğunu söylemiştir. Bu katılımcılar en çok tevhit inancını zikretmiştir. Daha sonra en çok söz edilen faktör Müslüman bir insanın yerine getirmesi gereken sorumluluklarının çok açık olmasıdır. Bu katılımcıların ifade ettiği diğer faktörler şu şekildedir: Allah’la herhangi bir aracıya ihtiyaç duymadan iletişime geçebilme, İslam dininin basitliği, hayata yön vermesi, insana verdiği disiplin, İslam dininin sahip olduğu yapı, İslam’ın gidilmesini önerdiği yolun açık oluşu ve bu yolda giderken Tanrı’nın insanla iletişime geçmesi, İslam’ın mantıklı oluşu, sadece Allah’a bağlı olmanın sağladığı

özgürlük ve sükûnet. K17 kendisini İslam'a çeken şeyin açık bir tek tanrı inancı ve takip edilecek yolun anlaşılır olması olduğunu söylemiştir:

“Açık bir tek tanrı inancı. Çok açık, ayrıca açık ifadeler. Çok pratik bir din, çok pratik bir yol. Ne yapılacağı açık. Çünkü tek bir Tanrı'ya inanmak yetmiyor, aynı zamanda bu Tanrı'nın gerçekten her şeye güç yetirebilen, her şeyi yaratan ve cennete veya cehenneme gitmemize karar veren bir Tanrı olup olmadığını da bilmek istersiniz. Sonra iyi bir insan olmak için nasıl yaşamanız gerektiğini bilmek istersiniz. Beni en çok çeken şey buydu. Bu, öncelikle gerçekten basit bir tek tanrı inancı ve sonra takip edilecek net bir yol.” (K11-36K)

Elde edilen bulguların önceki din değiştirme araştırmalarının bulgularıyla paralel olduğu söylenebilir. Paralellik gözlenen öncelikli faktör tevhit inancıdır. Daha sonra İslam'ın mantıkla uyumlu oluşudur. Diğer faktörler de tam anlamıyla aynı olmasa da birbirlerine oldukça yakın unsurlardır.

3.2.2.3 Din Değiştirme Yaşı

Din değiştirme çalışmalarında sıklıkla irdelenen başlıklardan bir tanesi de din değiştirme yaşıdır. Alanda yapılan erken dönem çalışmalarda sıklıkla din değiştirme yaşının 10'lu yaşların sonu ve 20'li yaşların başı olduğu söylenmektedir. Örneğin Ullman'ın (1989) çalışmasındaki din değiştirme yaş ortalaması 21'dir. Katılımcılara kaç yaşında din değiştirdikleri sorulmuştur. Katılımcıların verdikleri cevaplar dörtlü bir gruplandırmaya tabi tutulmuştur. Bunlar; 18 yaş altı, 18-25, 25-40 ve 40 yaş üstüdür. Katılımcıların sadece biri 18 yaşının altında, 15 yaşında Müslüman olmuştur. 11 katılımcı 18-25 yaşlarında, katılımcıların 6'sı 25-40 yaşlarında ve katılımcılardan sadece biri 40 yaşının üstünde Müslüman olmuştur. Katılımcıların iltida yaşı ortalaması 26,10'dur.

Köse'nin (2019) çalışmasında din değiştirme yaş ortalaması 29,7'dir. Al-Qwidi'nin çalışmasında din değiştirme yaş ortalaması 25'tir. Mehmedoğlu ve Kim'in (2001) çalışmasında ortalama 28,7'dir. Zebiri'nin çalışmasında ise 23,5'tir (Zebiri 2007, 42). Önceki çalışmalarla karşılaştırılınca onlara yakın bir din değiştirme yaş ortalamasının elde edildiği gözlemlenmektedir. Yani elde edilen din değiştirme yaş ortalaması önceki çalışmaların ortalamasıyla aynı aralıktadır. 26,10 yaş ile Köse'nin ve Al-Qwidi'nin bulgusu arasında yer almaktadır.

3.2.2.4 Din Değiştirme Kararını Vermenin Süresi

Katılımcılara din değiştirme kararını vermelerinin ne kadar sürdüğü sorulmuştur. Katılımcılardan sadece birisi aniden, kendisine İşlam'a davet yapıldığı anda Müşlüman olmuştur. K1, bir süre boyunca bir internet sitesinde Müşlümanlarla konuşmuştur. Bu sitede tanıştığı Müşlümanların ne kadar samimi olduklarını görüncce şaşırımış ve onlara bağlanmıştır. Kendisi bu durumu şöyle ifade etmiştir:

“Beni onlara bağlı hissettiren şey din değildi. Bana karşı ne kadar arkadaş canlısı olduklarıydı. Dediğim gibi, bu benim kalbimde olan ve onların doldurduğu bir boşluktu. Halkımın olmadığı bir şekilde bana iyi davranıyorlardı. ... Ama diğer taraftan bu insanlarla tanıştığımda, özlemimi duyduğum onlardı. Hasretini çektiğim gerçcek arkadaşlar gibi. Bu yüzden onlara çok bağlandım.” (K1-28E)

K1 bir gün yine bu internet sitesinde Suudi Arabistanlı bir Müşlüman ile tanışmıştır. Bu kişi daha ilk konuşmada K1'e Müşlüman olması gerektiğini yoksa cehenneme gideceğini söyleyecek kadar direkt bir yolla davet yapmıştır. K1 de hem bu kişiden kurtulmak hem de kendi deyimiyle bunun işe yarayabileceğine dair %50 şans olduğunu düşünerek şehadet getirmiştir. K1'in İşlam hakkındaki araştırması şehadet getirdikten sonra başlamıştır. Yani diğer katılımcılar için geçerli olduğu gibi önce araştırıp sonra Müşlüman olmak yerine o, önce Müşlüman olup sonra İşlam'ı araştırmıştır. Bu konuda K1 “*Bu adamın bana yaptığı şey yeni bir şey denemem için beni ittirmek gibiydi. Ve işe yaradı.*” demiştir. Diğer katılımcıların birisi 1 ay içinde, katılımcıların 6'sı 1-6 ay içinde, katılımcıların 4'ü 6 ay-1 yıl içinde, katılımcıların 4'ü 1-2 yıl içinde ve katılımcıların 2'si 3 yıl veya daha uzun bir sürede Müşlüman olmuştur.

3.3 İşlam Sonrası Hayat

İnsanlar din değiştirdikten sonra hayatlarının belli unsurlarında değişimler yaşanır. Bazı insanlar için bu değişim çok boyutlu, derinlikli ve kapsamlı olur. Bu kişiler hayatlarının neredeyse tamamen değiştiğini söylerler. Bazı insanlar için ise değişim olsa da ilk grubun bahsettiği kadar çok boyutlu, derinlikli ve kapsamlı değildir. Onlara göre din değiştirmek baştan başa bir değişim anlamına gelmez ve böyle bir değişimi gerektirmez. Bundan dolayı din değiştirmenin din değiştiren insanların hayatları ve şahsiyetleri üzerindeki etkileri farklılaşmaktadır. Bu değişimin

boyutu ve mahiyetini anlamak için katılımcıların din değiştirdikten sonra hayatlarındaki psikolojik, sosyal ve dinî durumları sorgulanmıştır.

3.3.1 Din Değişirme Sonrası Psikolojik Durum

3.3.1.1 Din Değişirme Sonrası İlk Hissedilenler

Katılımcılara din değiştirdikten sonra ilk olarak ne hissettikleri sorulmuştur. Katılımcıların 14'ü olumlu duygular hissettiklerini söylemiştir. K7 doğru şeyi yaptığını ve huzur hissettiğini söylemiştir:

“Doğru şeyi yaptığımı hissettim. Tanrı ile bağlantı hissettim, çok ilham hissettim. ‘Tamam. Bu kadar. Karar verildi. Artık hiçbir şey düşünmeye gerek yok. Müslümanım.’ dedim. Elhamdülillah. Çok mutlu olmuştum. Kalbimde bir huzur vardı.” (K7-27K)

K13 aşırı mutlu olduğunu ve büyük bir rahatlama yaşadığını söylemiştir:

“Sanki bulutların üzerinde yürüyormuşum gibi hissettim. Çok sevdim. Çok çok mutlu oldum. Büyük bir rahatlama oldu. Anlatamam, neden böyle olduğunu bilmiyorum ama büyük bir rahatlama oldu. Şimdi her şey yerine oturdu, gerçeği buldum, işte bu. Bir sonraki adım.” (K13-47K)

K18, Müslümanların yeni mühtedilerden dinin gerekliliklerini bir anda yapmaları beklentisinde olduklarını ve bunun kişiye fazla gelebileceğini söylemiştir. Ancak buna rağmen o çok iyi hissetmiştir:

“Çok iyi hissettim. Haha. Bugün böyle mi bilmiyorum ama o zamanlar Müslüman olduktan sonra Müslümanlarla karşılaştığınızda sık sık size "Şunu yapmalısın, bunu yapmalısın" derlerdi. Çok hızlı bir şekilde bunalabilirsiniz. Ama ben başka bir yerdeydim ve bu beni etkilemedi. Çok iyi hissettim.” (K18-47K)

K11 din değiştirdikten sonra iyi hissettiğini ancak bunun yanında aklında soru işaretleri oluştuğunu söylemiştir:

“Elhamdülillah büyük bir rahatlama oldu ama aynı zamanda büyük bir soru işareti oldu. Çünkü kendimi tamamen neyin içine soktuğumu yine bilmiyordum. Bunu yapmam gerektiğini hissettim ama ne olacağını bilmiyordum. Ve yaptığım an bir rahatlama oldu. Ancak yine, zorluklar hemen başladı.” (K11-36K)

Olumlu duygular dışında başka şeyler hisseden katılımcılar da olmuştur. Katılımcılardan ikisi korku ve heyecan karışımı bir hisse kapılmıştır. K2'ye yeni bir hayata başlıyor olma düşüncesi korkutucu gelmiştir:

“O anda çok umm, biraz korkutucu geldi. Çünkü yeni bir hayata başlıyormuş gibi hissettim. Ama kötü bir şekilde korkutucu değil. Sadece çok heyecan verici. Ve çabucak... Bunun benim için iyi bir karar olduğunu anladım. Çünkü o an hayatımın sonsuza dek değiştiğini hissettim. Ve çok iyi bir şekilde değişti.” (K2-22E)

K4 şok olduğunu söylemiştir. K16, doğru şeyi yaptığını hissettiğini ancak önceden bastırıldığı ve bir kenara ittiği duyguların ortaya çıkmaya başladığını söylemiştir:

“Evet, doğru olduğunu hissettim. Ama sonra işler gerçekten derin ve karmaşık hale gelmeye başladı. Tüm duygusal meseleler ortaya çıktı ve ben hep bir kenara koyduğum bu duygusal meseleleri gerçekten ele almak zorunda kaldım.” (K16-41K)

K1 Müslüman olduktan sonra bir hain gibi hissettiğini söylemiştir: *“Bir hain gibi. Evet, çünkü İsa’yı terk ediyordum gibi hissettim. Ve kendimi çok kötü hissettim.”*

3.3.1.2 Geçmiş Hayata Bakış

Başka bir dinden İslam’a geçen mühtediler önceki hayatlarını farklı şekillerde değerlendirirler. Köse (2019) kendi çalışmasındaki katılımcıların geçmiş hayatlarını nasıl değerlendirdiğini şu sözlerle açıklamıştır: “Bizim deneklerimizden çoğu daha önceki hayatlarını günahkar görmekten ziyade yanlış yönde olduklarını, hayatlarının bir hedefi olmadığını belirtmişlerdir. Yalnızca 12 kişi (%17) İslam öncesi hayatlarını günahkar olarak tanımlamıştır. 12’si (%17) hedefsiz olduklarını, 6’sı (%8) ihmalkar davrandıklarını, 7’si (%10) yanlış yönde olduklarını söylemişlerdir. 8 kişi (%11) evvelki hayatlarını bir kayıp olarak görmektedir. 25 kişi de (%36) önceki hayatlarını herhangi bir şekilde değerlendirmeyip İslam’ın dini inanç yönünden daha önceki hayatlarını tamamladığını söylemiştir (s. 173).”

Mevcut çalışmadaki İslam öncesi hayatlarını nasıl gördükleri sorusuna karşılık katılımcıların 9’u geçmişte kaybolmuş olduğunu söylemiştir. K17 geçmiş hayatını karanlık olarak tanımlamıştır: *“Karanlık. Hiçbir yönü olmayan, yanlış algılara sahip, negatif ve karanlık. Şimdi daha net, endişesiz ve daha pozitif.”* K18 de geçmiş hayatını günahkâr olarak tanımlamanın doğru olmayacağını çünkü o zamanlar günah konusunda pek farkındalık sahibi olmadığını söylemiş ve geçmiş hayatını kaybolmuş olarak tanımlamıştır:

"Kaybolmuş gibi hissediyordum. Günahkâr desem?.. yani niyete ihtiyaç duyan bir şey. O zamanlar bunlar hakkında hiçbir fikrim yoktu, bu yüzden günah gibi şeyleri düşünmemiştim... Tabii ki, Hristiyan bakış açısından günah olarak kabul edilecek şeyler de vardı ama Hristiyanlar günahlar konusunda başka bir ilişki içindeler. Dolayısıyla, kaybolmuş doğru bir tanımlama olurdu." (K18-47K)

Katılımcıların 3'ü geçmiş hayatlarını günahkâr olarak görmektedir. K7 doğru yolun ne olduğunu bilmediği için günahkâr olduğunu söylemiştir:

"Elbette günahkâr. Çünkü doğru yolun ne olduğunu bilmiyordum. Temel olarak, rehberliğim yoktu. Yani sadece toplumuma ve ahlakıma göre yaşıyordum. Yani tabii ki İslam'dan önce doğru yolda olmadığını söyleyebilirim. Günahkardı. Bu kadar." (K7-27K)

Katılımcıların 5'i geçmiş hayatlarının nasıl olması gerekiyorsa öyle olduğunu yani Allah'ın öyle takdir ettiğini, bunun da bir sebebi olduğunu söylemiştir. K16 ihtida etmenin Allah'tan bir hediye olduğunu, zamanını ve nedenini de onun belirlediğini söylemiştir:

"Bazen 'Ah, nasıl da zaman kaybı' diye düşünüyorum ama biliyorum ki... Yani eğer dönüşüm kararı sizden gelmiyorsa, bu Allah'ın bir lütfudur ve siz... O olmadan dönüşüm kararı alamazsınız. Onun ne zaman ve nasıl olduğunda mutlak bir sebep vardır. Ve hatta... Evet. Sizin kontrolünüzde değil." (K16-41K)

Katılımcıların 2'si geçmiş hayatlarında yaşadıklarının gençlikten dolayı olduğunu belirtmiştir. K4 eski hayatındaki zayıflığının gençlikten kaynaklı olduğunu söylemiştir: "*Önceki hayatımda gerçekten zayıf ve safmışım gibi hissediyorum ama Müslüman olmadığım için değil, genç olduğum için. Gençtim.*" Son olarak K19, geçmiş hayatının bugüne gelmesini sağlayan bir süreç olduğunu söylemiştir:

"Evet, şu anda bulunduğum yere gelmek için çok çalıştım. Çokça ruh temizliği yaptım. Her şey kolay elde edilmiyor. Ama şimdi ödülü görebiliyorum. Her şey artık daha kolay." (K19-63K)

3.3.2 Din Değiştirme Sonrası Sosyal Durum

3.3.2.1 Toplumla İlişki

Katılımcılara hem genel manada büyük toplumla hem de Müslüman toplumla kendilerini nasıl bağdaştırdıkları sorulmuştur. Katılımcılar çeşitli cevaplar vermiştir. Katılımcılardan 2'si gayrimüslim toplumdan kendini uzak tuttuğunu söylemiştir. K1

“İslam’dan nefret ettiğini hissettiği” herkesten kendisini uzak tutmaya çalıştığını ve zorunlu olmadıkça onlarla aynı ortamda bulunmak istemediğini söylemiştir:

“Eğer onlarla dünya çapında bir nedenle birlikte olmak zorundaysam, tamam. İyi. Onlarla arkadaş olmak istiyor muyum? Hayır, yüzde yüz Müslümanlarla birlikte olmak istiyorum. Onlarla vakit geçirmek istemiyorum.” (K1-28E)

Katılımcıların 3’ü kendilerini Ümmet-i Muhammed olarak bağdaştırdıklarını söylemiştir. K5 çokça seyahat ettiğini ve seyahatleri sırasında karşılaştığı Müslümanlar ile etkileşime geçmekten hoşlandığını söylemiştir. Ve bu etkileşimler sonucu hissettiklerini şu şekilde ifade etmiştir: “*Ve kardeşlik var evet. Ve sanki ulus yok, ülke yok, ten rengi yok, hiçbir şey yok. Harika olan bu kardeşliğe sahipsiniz.*” K11 bazen aynı ulustan olduğu bir Müslümanla iyi anlaşmasa da dünyanın tamamen farklı bir yerinden bir Müslümanla çok iyi anlaşabildiğini söylemiştir. Ve bunun sebebi ona göre aradaki bir tür ruhsal bağdır:

“Başka bir Polonyalı Müslümanla kendimi çok garip ve yabancı hissedebiliyorum. Nijeryalı arkadaşına, İslam'daki kız kardeşime kendimi çok yakın hissedebiliyorum. Ve farklı diller konuşuyoruz ve tamamen farklı koşullarda ve bağlamlarda doğuyoruz. Ama yine de bu tür bir ruhsal bağlantı var.” (K11-36K)

Katılımcılardan K4, kendi kültürünü-mirasını yani Japon kültür-mirasını İslam ile bağdaştırmaya çalıştığını, Japon Müslümanlar için ne yapabilirim düşüncesiyle hareket ettiğini ve bunun için de akademik ve kültürel faaliyetlerde bulunduğunu söylemiştir:

“Bunun kültürel geçişle de ilgili olduğunu düşünüyorum. Müslüman olduktan sonra daha çok yalnız ve kaybolmuş gibi oluyorum. Çünkü Japon Müslümanlar Japonya'da süper azınlıktır ve bu Müslüman toplulukta da süper azınlıktır. Ve nasıl ifade edeceğimi bilmiyorum ya da kendi mirasına nasıl değer vereceğimi bilmiyorum. ... Ama son iki yıldır Japon çay seremonisi gibi makaleler veya atölye gibi şeyler yazmaya başladığımdan beri. Daha çok şey hissediyorum... Kendimle daha çok gurur duyuyorum ama bu kendimle gurur duymuyorum, kendi mirasına sahip olmaktan gurur duyuyorum ve bu mirası İslam'a katmaya, bu mirası eklemeye çalışıyorum. Bu, kendimi yeniden konumlandırmaya çalışma şeklim. ... Ama şimdi daha büyük bir Müslüman topluluk ve Japon Müslümanlar için ne yapabilirim diye düşünüyorum.” (K4-33E)

Katılımcıların 6’sı kendilerini mensup oldukları büyük toplum ile pek kolay bağdaştıramadıklarını söylemiştir. K14, Almanya’da büyük toplum gayrimüslim

olduğu için kendini bağdaştırmanın zor olduğunu söylemiştir. Ayrıca Almanya'daki Müslüman toplumun büyük Alman toplumunun bir parçası olmadığını düşünmektedir:

"Buradaki büyük toplum gayrimüslimdir. Sanırım bu zor bir ilişki. Gerçekten zor bir ilişki olduğunu söylerim. Kendimi daha büyük toplumun bir parçası olarak görmüyorum. Bu, buradaki Müslüman topluluğunun daha büyük topluma ait olmadığı önermem temelinde. Ve bunun reddetmesi zor bir şey olduğunu düşünüyorum." (K14-27E)

Büyük toplumun yaşama biçiminin; ateizm, agnostisizm ve Protestan Hristiyanlık ile ret ve göz ardı edilemeyecek boyutta etkilendiği, bu unsurlar tarafından şekillendirildiğini söylemiştir:

"Burası ideolojik olarak ateizm ve agnostisizm tarafından etkilenmiştir, özellikle de agnostisizme oldukça yakın olan Protestan Hristiyanlığı tarafından. Ve bunu reddedemezsiniz. Sadece 'İnançlarımı değiştirdim ve diğer hiçbir şey bununla bağlantılı değildir.' diyemezsiniz. Bağlantılıdır. Biliyoruz. Yeme şeklimiz, içme şeklimiz, birbirimize selam verme şeklimiz. Giyim tarzımız da öyle. Belki doğrudan dini değil ama her zaman dinî bir bileşen vardır. Ve Müslüman olmayan kültürler için bunun böyle olmadığını düşünmek safdilliktir, sanırım. Ve bu doğru değil." (K14-27E)

K17 büyük toplumla bağdaşmanın değişik bir yapı arz ettiğini söylemiştir. Normalde onlardan biri olduğunu ancak bazı dinî hususiyetlerden ötürü farklılaştığını ve büyük toplumla kendini bağdaştırmanın herkesin yaşadığı bir sıkıntı olduğunu ifade etmiştir:

"Tabii ki, biraz garip. Çünkü bu kültürün bir parçasıyım, ama bazı şeylerde eski alışkanlıklarımı sürdürüyorum. Mesela iş yerimde veya benzeri bir yerde. Onlara söylemek zorundayım. Namaz kılmam gerektiğini, nerede namaz kılabilirim gibi şeyleri. Bu elbette biraz garip. Genellikle uyum sağlıyorum. Gerçekten, onlar gibiyimdir. Ama bazı konularda dinimden dolayı bazı özel meselelerim var gibi. Ama bu iyi bir şey. Ve sanırım herkesin sahip olduğu bir sıkıntı bu." (K17-32K)

Katılımcılardan 4'ü dinî etkinlikler sayesinde kendilerini büyük toplumla bağdaştırabildiklerini söylemiştir. K7 ülkesindeki gayrimüslimlere yönelik olarak yaptığı davet çalışmaları ve her türlü yardım ile İslam'ı en güzel şekilde temsil etmeye çalıştığını söylemiştir:

"Kendi tarafımdan küçük bir katkı yaptığımı hissediyorum. Ben bu daveti şu anda ülkemdeki gayrimüslimlere yönelik yapıyorum. Şu anda burada bir şey yapıyorum. Şu anda Ukrayna'da küçük bir katkı yapıyorum. İnsanlar için davet yaptığımız yer. Burada veya orada biri yardım isterse yardım etmeye

çalışırım. Önce yardım etmeye çalışıyorum, İslam'ı elimden geldiğince en iyi şekilde temsil etmeye çalışıyorum." (K7-27K)

Katılımcılardan K12 İslam'ın diğer insanlara bakış açısını olumlu yönde değiştirdiğini söylemiştir:

"İslam'da diğer insanlar hakkında nasıl düşünmemiz gerektiğini öğrendim ve bu, toplum ve diğer insanlar hakkında daha iyimser bir bakış açısına sahip olmama yardımcı oluyor. Müslüman topluluğu da bu bakış açılarını güçlendirmeme yardımcı oluyor." (K12-35E)

Katılımcılardan 2'si akademik ve akademik olmayan çalışmalarla İslam'ı büyük toplumda temsil etmeye ve kültürel arası iletişimi sağlamaya yardımcı olduğunu söylemiştir. K18 büyük toplum içinde azınlık olan Müslüman toplum için çalıştığını, her ne kadar kayda değer bir sonuç elde edemese de bir Müslüman olarak bunu yapması gerektiğini söylemiştir:

"Ve daha büyük topluluk... Dediğim gibi, dini mezhebimizden dolayı her zaman biraz dışlanmışızdır. Hah. Bu yüzden benim için yeni bir şey değil. Topluluktan pek gurur duymadığınız zamanlar olabiliyor. Bu yüzden sorun değil. Ben mesela dinler arası diyalogda yer alıyorum. Ve bu tabii ki farklı inançlardan üyeler arasında bir bağlılık oluşturmaya çalışmak için bir şans. Bazı şeyler yapıyorum, ama sonuç açısından çok fazla beklentim yok. Ama bu, yapmanız gereken ve Müslümanlar için bir görev olduğunu düşündüğüm bir şey." (K18-47K)

3.3.2.2 Kültürel Değişim

Katılımcılara din değiştirmekle beraber kültürel değişim de yaşayıp yaşamadıkları sorulmuştur. Katılımcıların büyük çoğunluğu soruya olumlu cevap vermiştir. Katılımcıların 13'ü din değiştirmenin beraberinde kültürel değişimi de getirdiğini söylemiştir. K7 din değiştirmenin kültürel olarak da her şeye etki ettiğini söylemiştir:

"Elbette. Dediğim gibi her şey değişti. Çünkü biz Müslümanlar olarak biliyorsunuz zaten yükümlülüklerimiz var. Ya da Peygamber (s.a.s.)'in sünnetine uymak zorundasınız. Kuralları olabildiğince hayatınıza uygulamaya çalışmalısınız. Yani tabii ki her şeyi değiştirdi ve etkiledi. Aile, arkadaşlar, her türlü ilişki, evdeki ortamınız, her şey." (K7-27K)

K13 yemek kültüründe değişim olduğunu, Müslüman olduktan sonra bütün Müslüman dünya mutfağı ile tanıştığını ve bunların Alman mutfağından daha iyi olduğunu söylemiştir.:

"Kesinlikle. Müslüman olduktan sonra hiç bu kadar iyi yemek yemedim. Türkiye'den Malezya'ya kadar tam bir mutfak tecrübe ettim. İlk Ramazan'ımı topluluk içinde geçirdim. Her gün farklı kıtalardan bir şeyler yedim ve her şey Alman mutfağından daha iyiydi." (K13-47K)

K15 Müslüman birisiyle evlenmiş olmanın ve Müslüman bir aileye dahil olmuş olmanın kültürel anlamda etkisi olduğunu söylemiştir:

"Tabii ki. Eşim Türk olduğu için bu evliliğin ve Türkiye'ye 30 yıldır seyahat etmemin bir etkisi oldu. Bu yüzden birçok farklı yaşam tarzını gördüm ve insanların nasıl etkileşimde bulunduğunu gözlemledim. Başka kültürlerle bağlantılarınız varsa ve başka milletlere seyahat edip insanlarla doğrudan yaşarsanız bunun her zaman etkisi olur. Ve yeni şeyler öğrenirsiniz. Örneğin, Türk insanları her zaman misafirperverdirler. Gereken her şeyi yaparlar. Mesela bunu Türklerden öğrendim." (K15-57K)

Katılımcıların 6'sı din değiştirerek kültürel olarak değişmediklerini söylemiştir. Bu cevabı veren katılımcılar Özyürek'in (2015) Alman mühtedilerle yaptığı çalışmayı hatırlatmaktadır. Özyürek çalışmasında Alman mühtedilerin Alman kimliğine vurgu yaptıklarını ve mühtedi kadınların Almanya'ya işçi olarak gelen kadınlardan kendilerini ayırıştırma eğiliminde olduğunu gözlemlemiştir. Mevcut çalışmanın katılımcıları da buna benzer cevaplar vermiştir. K4 Müslümanlığının ilk yıllarında, Müslüman kültürlere uygun giyindiği ve o kültürlere dahil olduğu zaman daha çok Müslüman gibi hissettiğini ancak eğitim aldıkça kendi kültürü içinde de Müslüman olabileceğini, Müslümanlığını kendi kültürü içinde ifade edebileceğini ve kültürünü değiştirmesi gerekmediğini fark ettiğini söylemiştir:

"Sanırım Müslüman olduğumda Arap gibi olmaya çalıştım ya da Malay gibi olmaya çalıştım ya da Türk gibi olmaya çalıştım. Mesela Ürdün'e gittiğimde Arap kıyafetleri giyiyordum çünkü havalı duruyor ama aynı zamanda Müslüman olduğumu da hissediyorum. Ve Endonezya'ya, Malezya'ya gittiğimde bir sürü Endonezya, Malezya geleneksel kıyafeti aldım çünkü bunun İslami kıyafetler olduğunu gördüm. Ama son iki yıldır, son iki ya da üç yıldır geleneksel Japon kıyafetleri giyinmeye başladım çünkü daha fazla eğitim aldıktan sonra kendi kültürüm aracılığıyla İslamiyet'i, İslam dindarlığını ifade etmenin bir yolu olduğunu hissediyorum. Bu bir Japon kültürü gibi. Yani gençken evet, kültürel bir geçiş olduğunu hissediyorum ama burada bu kültürel geçişte ilk başta başka biri gibi olmaya çalışıyorum ama son beş veya üç yıldır kendimi bir Japon Müslüman olarak ifade etmeye çalışıyorum." (K4-33E)

K18 din değiştirmekle kültürünü de değiştirmediklerini ve İslam'ı Almanya'daki diğer dinler gibi bir din olarak görmek istediğini söylemiştir. Ayrıca

Almanya’da Arap birisiyle evli olan bazı kadınların yemek ve dil gibi konularda sanki Arapmış gibi davranmalarını doğal bulmamaktadır:

"Ben hiçbir zaman Arap gibi giyinmeyi sevmedim. Çünkü kültürümü değiştirmedim, dinimi değiştirdim diye düşündüm. İki farklı şey. Ayrıca, İslam'ı Almanya'da sadece normal bir din olarak görmek isterim... Berlin'de bunu çok gördüm. Ve bu hoşuma gitmedi aslında. Alman kadınlar Arap veya Filistinli erkeklerle evleniyorlar, Filistin yemekleri yapıyorlar, her ikinci kelime Arapça. Almanca konuşuyorlar ama her ikinci kelime Arapça. Bu benim için doğal değildi." (K18-47K)

3.3.3 Din Değiştirme Sonrası Dinî Durum

Başka bir dinden İslam’a geçtikten sonra mühtedilerin dindarlık dereceleri farklılaşmaktadır. Bazısı daha tutucu bir dindarlık sergilerken bazısı bu kadar tutucu olmamaktadır. Veya bazı mühtediler dinin gereklerini yerine getirmede tedrici bir yol izlerken bazısı da dinin bütün gereklerini aynı anda yerine getirmesi gerektiğine karar vermektedir. Köse'nin (2019) çalışmasındaki mühtedilerin 34’ü (%49) düzenli olarak namaz kılmaktadır. 36’sı (%51) yapmaları gerektiğine inandıkları halde düzenli olarak namaz kılmamaktadır. 19’u (%27) Ramazan orucunu devamlı tutmadığını, 51’i (%73) Ramazan orucunun tamamını tutmaya gayret ettiğini ifade etmiştir. Bunun yanında “20 kadın mühtediden 14’ü (%70) başörtüsü konusunda tesettür kurallarına uyarken (bunlardan 5’i saçlarının tamamının görünmemesine dikkat etmemektedir) 6’sı (%30) uymamaktadır (s. 177).”

Katılımcılara İslam dinini ne derece yaşadıkları sorulmuştur. Katılımcıların dindarlık düzeylerinin oldukça yüksek olduğu ve dindarlık düzeylerinin birbirlerine oldukça yakın oldukları görülmektedir. Katılımcıların hepsi bütün sünnetleri yerine getiremese de beş vakit namaz ve Ramazan orucu gibi farz ibadetleri yerine getirdiğini ve elinden geldiğinin en iyisini yapmaya çalıştığını söylemiştir. Örneğin K2 bu konuda: “Her şeyi yapmaya çalışıyorum. Belki her sünneti yapmıyorum. Ama farzları, gerekli şeyleri yaparım.” demiştir. K6 da her zaman aynı şartlar geçerli olmasa da elinden geleni yaptığını söylemiştir:

“Tam olarak yapmaya çalışıyorum. Bildiğim ve öğrendiğim kadarını uygulamaya çalışıyorum. Ama koşullar çok farklı. Mesela üzülürsün bazı şeyleri unutursun. Ya da üzülürsün, umutsuzluğa kapılırsın ve bazı şeyleri de unutursun. Ama elimden geldiğince çabalıyorum.” (K7-27K)

Bazı katılımcılar ekstra dinî faaliyetlere dahildir. Örneğin K4, K13 ve K18 akademisyendir ve İslâmî yayınlar ve telifler yapmaktadırlar. K1 ve K7 de davet yani İslam'ı gayrimüslimlere tebliğ faaliyetlerinde bulunduğunu söylemiştir. K7 dahil olduğu davet projesi hakkında şunları söylemiştir:

“Yani, tüm bu yıllar boyunca dinimi yerine getiriyordum ve diğer insanların gerçeği bulmalarına veya daha iyi Müslümanlar olmalarına yardım ediyordum. İşte şimdi böyleyim. Ve bunu hayatımın bir amacı olarak da görüyorum, başkalarının bir gün bulduğum gerçeği bulmasına yardımcı olmak. Hala yaptığım şey bu. Gayri Müslimlerin İslam'ı anlamalarına yardımcı olmak, sorularını yanıtlamak, ilgilenirlerse şahadetlerini getirmelerime yardımcı olmak için çevrimiçi sohbet yoluyla bir çevrimiçi davet projesinin yöneticisiyim. Ve iki yıldır çalışıyoruz, iki yıldan biraz fazla. Ve şimdilik 22 şahadetimiz var. Elhamdulillah. Bu çok büyük bir sonuç çünkü bizim kültürümüzde din değiştirmek kolay bir adım değil. Bu büyük ve ciddi bir karar. Yani elhamdulillah bu sonuca ulaştık. Ve tabii ki her gün kendimi bir Müslüman olarak geliştirmeye çalışıyorum. Yeni bir şeyler öğrenmeye çalışmak, daha iyi olmak. Bu kadar.” (K7-27K)

SONUÇ

Başka bir dinden veya inançsızlıktan İslam'a geçen insanların tecrübe ettiği süreci inceleyen bu çalışma nitel araştırma yöntemlerinden mülakat tekniğine dayanmaktadır. Türkiye'nin İstanbul ve Almanya'nın Osnabrück şehirlerinde yürütülen çalışmada 11'i kadın ve 8'i erkek olmak üzere 19 mühtedi ile mülakat yapılmıştır. Araştırmada katılımcıların çocukluk ve ergenlik dönemleriyle ihtida öncesi yakın geçmişleri sorgulanıp ihtidayı neyin öncelediği anlaşılmaya çalışılmıştır. İhtidanın hangi bağlamda nasıl gerçekleştiği, İslam'la nasıl tanıştıkları sorgulanarak sürecin nasıl bir karakteristik arz ettiği sorgulanmıştır. Son kısımda da ihtida sonrası hayatlarının nasıl değiştiği sorgulanarak İslam'a geçmenin hayatları üzerindeki etki anlaşılmaya çalışılmıştır.

Din değiştirme çalışmalarında en başından beri araştırılan konu olan çocukluk döneminde aile yaşantısı mevcut çalışmada da araştırılmıştır. Öncelikle bu konuyla alakalı olarak katılımcıların çocukluk döneminde ebeveynleriyle ilişkileri sorgulanmıştır. Din değiştirme konusunda yapılan erken çalışmalarda veya eski paradigma çalışmalarında mutsuz çocukluk döneminin din değiştirmenin göstergesi ve sebebi olduğu kabul edilmiştir. Ancak mevcut çalışmada elde edilen bulgular bunu desteklememektedir. İhtida üzerine son 30 yıl içinde yapılan çalışmaların bulgularını destekleyecek şekilde katılımcıların sadece 5'i hem annesine hem de babasına uzak bir çocukluk geçirdiğini söylemiştir. Çok iyi olmasa da orta derecede bir çocukluk devresi geçirdiği söylenebilecek 6 katılımcı ebeveynlerinden birine yakın birine uzak olduğunu söylemiştir. Katılımcılardan en yüksek oranda alınan cevap olarak hem annesine hem babasına yakın olduğunu söyleyen katılımcı sayısı 8'dir.

Çocukluk devresiyle ilgili olarak katılımcıların anne ve babasının arasındaki ilişkinin nasıl bir ilişki olduğu sorgulanmıştır. Bu başlık altında elde edilen bulguların yarı yarıya bir tablo sergilediği söylenebilir. Katılımcıların 4'ü ebeveynleri arasındaki ilişkiyi ve evliliklerini iyi olarak değerlendirmiş, 4'ü ebeveynlerinin evliliklerini çok iyi olmasa da normal bir evlilik olduğunu söylemiş, 4'ü annesi ve babası arasında mesafeli veya inişli çıkışlı bir ilişki olduğunu

söylemiştir. Katılımcıların 7'sinin ebeveyni boşanmıştır ve bu cevap göz ardı edilemeyecek şekilde verilen cevaplar arasındaki en yüksek orana sahip cevaptır.

Çocukluk döneminde kişinin ilerideki dinî durumunu etkileyecek başlıca unsurlardan bir tanesi olan ebeveyn dindarlığı da sorgulanmıştır. Elde edilen bulgular, katılımcıların ebeveynlerinin büyük oranda inançsız olduğu veya dindar olmadığı yönündedir. Katılımcıların 4'ünün ebeveynleri ateisttir. 9'unun ailesi ismen bir dine mensup olsa da dinin gereklerini yerine getirmemektedir ve dindar değildir. Ancak 6 katılımcının ailesi dindardır. İhtida literatüründeki diğer çalışmalarla aynı yönde olan bu bulgular, aile dindarlığının niteliğinin kişinin dindarlığı üzerinde önemli bir etkisi olduğunu göstermektedir.

Ebeveyn dindarlığıyla çok yakın bir başka unsur ailede alınan din eğitimidir. Katılımcıların 6'sı hiç din eğitimi almamıştır. Bu altı katılımcıdan 4'ünün ailesi ateisttir. Diğer iki katılımcının ailesi de dindar değildir. Katılımcıların 3'ü az din eğitimi almıştır. Bu katılımcıların ebeveynleri de genel manada dindar olmayan insanlardır. Katılımcıların 4'ü orta derecede din eğitimi aldığını, 6'sı da din eğitimi aldığını dindar yetiştirildiğini söylemiştir. Orta derecede veya normal olarak din eğitimi aldığını söyleyen bu katılımcıların çoğu ebeveynleri dindar olan katılımcılardır. Yani ebeveynlerin dinî tutumları, dindarlık düzeyleri çocuklarına dini öğretim konusundaki tutum ve davranışlarını belirlemektedir.

Çocukluk dönemiyle ilgili elde edilen bu bulgular göz önünde bulundurulduğu zaman mutsuz çocukluk devresinin din değiştirmeye sebep olduğu şeklindeki değerlendirme mevcut çalışmanın katılımcıları için geçerli değildir. Her ne kadar ebeveynleri arasındaki ilişki olumlu ve olumsuz olanlar yaklaşık yarı yarıya olsa da katılımcıların çoğunun ebeveynleri ile ilişkileri olumlu yöndedir. Ebeveyn dindarlığı ve ailede alınan din eğitimiyle ilgili bulgular da bu iki başlığın kişinin dindarlığı üzerinde önemli bir etkisi olduğunu göstermektedir.

Çocukluk dönemi sorgulandıktan sonra belki de insan hayatındaki en çalkantılı dönem olan ergenlik sorgulanmıştır. Öncelikle ergenlikteki psikolojik duruma bakıldığı zaman katılımcıların 8'i normal bir ergenlik geçirmiştir. Geriye kalan 11 kişiden 5'i isyankâr, 3'ü sorunlu ve diğer 3'ü de kaybolmuş ve arayış içinde

bir ergenlik geçirmiştir. Ergenlik döneminde bağımlılık durumuna bakıldığı zaman sadece 4 katılımcı bağımlı olduğunu söylemiştir. Katılımcıların 9'u bağımlılık yapabilecek maddeleri kullandığını ancak bağımlılık derecesine varmadığını, 3'ü bu maddeleri kullanmayı Müslüman olmadan önce bıraktığını, son olarak katılımcıların 3'ü bağımlılık yapıcı maddelerden uzak olduğunu söylemiştir. Bu maddeleri kullandıklarını söyleyen katılımcıların çoğu, dahil oldukları Batı kültüründe bu maddeleri kullanmanın aşırı normal olduğundan hatta kullanmamanın anormal olduğundan bahsetmiştir. Alman katılımcılar da Alman gençleri arasındaki kültürün bu konuda gerçekten kötü olduğunu söylemiştir. Bunlar göz önünde bulundurulup sadece 4 katılımcının bağımlılık derecesine vardığı düşünülünce katılımcıların bu maddeleri kullanım oranı büyük bir hususiyet arz edecek özellikte değildir.

Ergenlik dönemiyle ilgili incelenen başka bir başlık ergenlik döneminde sosyal durumdur. Katılımcıların ergenlik döneminde ebeveynleri ile ilişkileri incelendiği zaman 7'si ebeveynleriyle arasındaki ilişkinin iyi-normal olduğunu, 2'si ilişkinin zamanla olgunlaştığını söylemiştir. Katılımcıların 5'i ilişkinin sorunlu, 5'i ise uzak ve mesafeli olduğunu söylemiştir. Ergenliklerindeki genel psikolojik durum başlığı altında ergenliklerini isyankâr olarak niteleyen 5 katılımcının hepsi ebeveynleriyle olan ilişkisini ya sorunlu ya da uzak olarak nitelemiştir. Bu bulgu, ergenlik döneminde kişinin ebeveynleriyle olan ilişkisi ile genel psikolojik durumu arasında karşılıklı bir etkileşim olduğunu göstermektedir. Katılımcıların toplumla ilişkisine bakıldığı zaman 8 katılımcının ilişkisi iyi, 7'sinin normal ve sadece 4'ünün ilişkisi sorunludur.

Ergenlik döneminde katılımcıların dinî durumuna bakıldığı zaman sadece 2 katılımcı hariç bütün katılımcılar dinî sorunları olduğunu söylemiştir. Bu 17 katılımcının sahip olduğunu dinî sorunlar farklı farklı mahiyettedir. Bunlar bilişsel, sosyal, duygusal ve mistik olmak üzere dört başlık altında toplanmaktadır. Bu durum din değiştirmiş kişilerde görülmesi doğal olan değişim öncesi sorgulamaların tezahürüdür.

Ergenlik dönemiyle ilgili elde edilen bulgulara toplu olarak bakıldığı zaman katılımcıların iyi ve kötü ergenlik tecrübe etme bakımından yarı yarıya bölündüğü söylenebilir.

Herhangi bir değişimin gerçekleşmesi için gerekli olan ve din değiştirme literatüründe de çokça işlenen sıkıntılı evreyi mevcut çalışmanın katılımcıları da tecrübe etmiştir. Sadece iki katılımcı Müslüman olmadan önceki dönemde herhangi bir tatminsizlik, memnuniyetsizlik yaşamamıştır. Bu iki kişi dışındaki her katılımcı bir şekilde sorunlu bir dönemden geçmiştir. Katılımcıların 13'ü dinî anlamda tatminsizlik yaşamıştır. Bu tatminsizliklere örnek olarak; Tanrı ile iletişim kurmak için aracıya ihtiyaç duymak, günah çıkarma uygulaması, teslis inancı, Hristiyanlıkta ibadet olarak yapılması gerekenlerin açık olmayışı verilebilir. Katılımcıların 2'si ilişkiler konusunda memnuniyetsizlik yaşamış ve 2'si de kaybolmuşluk hissine kapılmıştır. Bu memnuniyetsizlik ve tatminsizlikleri çözme amacıyla katılımcılar farklı yollar izlemiştir. Katılımcıların 6'sı başka din ve grupları denemiş, 4'ü kendi başlarına araştırma yapmıştır. Katılımcıların 5'i bu konuda herhangi tasnif yapılabilecek bir deneyim yaşamamış yani tatminsizliklerini ve sorularını çözmek için bir arayışa girmemiştir. Diğer 3 katılımcı da sorunlarının üstünü örtmüştür.

Katılımcıların Müslüman olmadan önceki İslam algıları bilgi seviyelerine ve ne tür bilgiyi nereden edindiklerine bağlıdır. Olumsuz algıya sahip olduğunu söyleyen 8 katılımcı aynı zamanda medyanın İslam'ı ve Müslümanları nasıl yansıttığından bahsetmiştir. Yani medyanın bu yanlış tasviri algılarının oluşmasında önemli etkiye sahiptir. Katılımcıların 10'u nötr bir İslam algısını söylemiştir. Bu katılımcılar da İslam hakkında yeterince bilgi ve aşinalıklarının olmadığını ve birinci elden bir Müslümanla temasa geçemediklerini söylemiştir. Olumlu algısı olan tek katılımcı K5 ise Orta Doğu bölgesinden müşterileri olduğunu ve bu sayede nasıl insanlar olduğunu gördüğünü söylemiştir. Yani olumsuz ve nötr algının sebebi ya yetersiz bilgi ya da yanlış bilgidir.

Katılımcıların Müslüman olma sürecini incelemek için öncelikle ihtidayı sağlayan vesileler irdelenmiştir. Katılımcıların Müslüman olma hikayelerine bütün olarak bakıldığı zaman bu süreci başlatan ve sürdüren faktörlerin birbirinden farklı

olabileceği görülmüştür. Başka bir deyişle Müslüman olma sürecini sadece bir faktöre bağlamaktansa süreci ikiye bölerek başlatıcı faktörler ve sürdürücü faktörler olmak üzere ikili şekilde düşünülmesi daha uygun görülmüştür. Bir katılımcı için aynı anda birden çok faktör geçerli olabilmektedir. Başlatıcı nedenlere bakıldığı zaman katılımcıların 6'sı bilişsel faktörler, 11'i için duygusal faktörler, 11'i için sosyal faktörler geçerlidir. Aynı zamanda bir katılımcı için başlatıcı neden ve sürdürücü neden farklı olabilmektedir. Sürdürücü nedenlere bakıldığı zaman 15 katılımcı için bilişsel, 6 katılımcı için duygusal ve 6 katılımcı için sosyal faktörler geçerlidir.

Müslüman olma sürecinde ya kişiyi İslam'a çeken ve bu sürecin başlamasında rol oynayan ya da İslam'da tutan ve sürecin devam etmesinde rol oynayan faktörler vardır. Bu faktörler her kişi için farklı farklı özelliklere sahiptir. Katılımcıların 2'si kendisini mistik faktörlerin etkilediğini söylemiştir. 3'ü ahlakın kendileri için önemli bir çekici faktör olduğunu söylemiştir. 4 katılımcı sosyal faktörlerden etkilenmiş. 13 katılımcı ise bilişsel faktörlerden etkilenmiştir. En çok bilişsel faktörlerin insanları etkilemesi durumu literatürdeki diğer ihtida çalışmalarıyla ve mevcut çalışmadaki din değiştirme motifleri bulgularıyla uyumludur.

Katılımcıların din değiştirme yaşlarına bakıldığı zaman bir katılımcı 18 yaşının altında, 11 katılımcı 18-25 yaşlarında, 6 katılımcı 25-40 yaşlarında ve bir katılımcı da 40 yaşının üstünde ihtida etmiştir. Din değiştirme yaş ortalaması 26,10'dur. Yaşla ilgili bu bulgular yaklaşık son 30 yılda yapılan ihtida çalışmalarına çok yakındır. Aynı zamanda eski paradigmadaki Hristiyanlık üzerine yapılan araştırmalarda var olan din değiştirme yaşının 15-20 yaş olduğu kanısının aksi yönde bir sonuçtur. Katılımcılara din değiştirme kararını verme süreleri de sorulmuştur. Bir katılımcı aniden, 1 katılımcı bir ay içinde, 6 katılımcı 1-6 ay içinde, 4 katılımcı 6 ay-1 yıl içinde 4 katılımcı 1-2 yıl içinde ve 2 katılımcı 3 yıl veya daha uzun bir sürede karar vermiştir.

Katılımcıların din değiştirme motifleri incelendiği zaman 15 katılımcı duygusal, 14 katılımcı entelektüel ve 2 katılımcı mistik motife uygun düşmektedir.

Bu bulgu ihtida araştırmalarında elde edilen bulgularla aynı yöndedir. En yüksek çıkan motiflerden bir tanesi entelektüel motiftir. Bulgular kısmında zikredildiği gibi din değiştirme literatüründe farklı zaman ve bağlamlarda yapılan ihtida araştırmalarında entelektüel motifin her zaman öne çıkması mevcut çalışma için de geçerlidir.

Son olarak katılımcıların İşlam sonrası hayatları sorgulanmıştır. Öncelikle din değiştirme sonrası psikolojik durumlarında ilk olarak ne hissettikleri sorgulanmıştır. Beklenileceği üzere büyük oranda olumlu şeyler hissedilmiştir. 14 katılımcı mutluluk benzeri olumlu duygular hissettiğini söylemiştir. Bir katılımcı İsa'yı terk ediyormuş gibi hissedip hain gibi hissetmiştir. İki katılımcı korku ve heyecan karışımı bir hisse kapılmıştır. Bir katılımcı şok olduğunu, başka bir katılımcı da doğru şeyi yaptığını hissettiğini söylemiştir.

Kişiler üstünden belli bir vakit geçtikten sonra veya büyük bir değişim geçirdikten sonra geçmişi farklı şekilde değerlendirmeye başlarlar. Bundan dolayı katılımcıların geçmiş hayatlarını nasıl değerlendirdikleri sorgulanmıştır. Katılımcıların 9'u geçmişte kaybolmuş olduğunu söylemiştir. 3 katılımcı geçmiş hayatını günahkâr olarak görmektedir. 2 katılımcı geçmiş hayatında yaşadıklarının ve yaptıklarının gençlikten kaynaklı olduğunu söylemiştir. 5 katılımcı ise geçmiş hayatlarının nasıl olması gerekiyorsa öyle olduğunu, Allah'ın takdirinin böyle olduğunu söylemiştir.

Katılımcıların ihtida sonrası sosyal durumları sorgulandığı zaman toplumla farklı şekillerde iletişime geçtikleri görölmektedir. 2 katılımcı kendini gayrimüslim toplumdaki uzak tuttuğunu, 3 katılımcı Ümmet-i Muhammed düşüncesine sahip olduğunu, 6 katılımcı mensup oldukları toplumla kendilerini kolay bağdaştıramadıklarını, 4 katılımcı dinî etkinlikler sayesinde kendilerini toplumla bağdaştırabildiklerini, 2 katılımcı akademik ve akademik olmayan çalışmalarla İşlam'ı büyük toplumda temsil etmeye ve kültürler arası iletişimi sağlamaya çalıştığını ve bir katılımcı da kendi kültürüyle İşlam kültürünü bağdaştırmaya çalıştığını söylemiştir. Kendilerini kolay kolay büyük toplumla bağdaştıramadığını

söyleyen katılımcılar mensup oldukları toplumun Müslüman olmamasından kaynaklandığını söylemiştir.

Din değiştiren insanlarda farklı şekillerde tezahür eden konulardan bir tanesi kültürel değişim meselesidir. Din değiştiren insanlar dinlerini değiştirmenin yanında başka şeyleri de değiştirmek gerekip gerekmediği konusunda sorun yaşamaktadır. Katılımcılara kültürel olarak değişip değişmedikleri sorulunca 13 katılımcı din değiştirmenin beraberinde kültürel değişimi de getirdiğini, 6 katılımcı ise din değiştirerek kültürel olarak değişmediklerini söylemiştir. Dikkatli incelendiğinde kültürel değişim meselesinin farklı katmanları vardır. Örneğin kültürel olarak tamamen değiştiğini söyleyen bir katılımcının aslında geçmiş hayatını geride bırakmak istediği anlaşılmaktadır. Bu katılımcı okulda zorbalığa uğradığını, babasıyla iyi bir ilişkisi olmadığını ve genel olarak toplumla ilişkisinin iyi olmadığını söylemiştir. Bu katılımcının hem kültürel olarak tamamen değişmek istemesi hem de tamamen değiştiğini söylemesi bu sorunlara bağlanabilir. Kültürel olarak değiştiğini söyleyen diğer katılımcıların değişim derecesi de farklı farklıdır. Örneğin Alman katılımcılardan her ne kadar kültürel olarak değiştiğini söyleyen varsa da genele bakıldığında zaman bu kültürel değişimin derecesi görece orta-azdır. Bazı katılımcılar da Müslüman biriyle evlenme sonucu Müslüman bir aileye dahil olmanın bazı değişimler getirdiğini söylemiştir. Kültürel olarak değişmediğini söyleyen katılımcılar ise din değiştirmenin kültürü de değiştirmeyi gerektirmediğini düşünmektedir. Bu katılımcılardan bir tanesi, Müslüman olduğu ilk yıllarda Müslüman milletlerin kıyafetlerini giyerek onlara benzemeye çalışmış ancak eğitim aldıkça kendi kültürü içinde de Müslüman olabileceğini fark etmiştir.

Katılımcıların ihtida sonrası dinî durumları ise birbirlerine çok yakındır. Katılımcıların dindarlık seviyesi oldukça yüksektir. Bütün farzları yerine getirmeye çalışmaktadırlar. Kadınların hepsi kapalıdır. Evli olanların hepsi Müslüman birisiyle evlidir. Bazı katılımcılar gayrimüslimlere İslam'ı tebliğ faaliyetlerinde aktiftirler.

Başka bir dinden veya inançsızlıktan İslam'a geçen insanların din değiştirme deneyimlerini din psikolojisi bağlamında araştırmayı amaçlayan bu çalışmada önceki ihtida araştırmalarına yakın sonuçlar elde edilmiştir. Farklı olduğu söylenebilecek

bulgulardan bir tanesi din değiştirme sürecinde katılımcıların din değiştirmesinde etkili olan faktörlerin değişebilmesidir. Sürecin başlamasında duygusal faktörler etkinken sürmesinde bilişsel faktörler etkili olabilmektedir.

Bundan sonra yapılacak çalışmalarda din değiştirme öncesi hayat, din değiştirme süreci ve din değiştirme sonrası hayat başlıkları tek başına daha detaylı Şekilde araştırılabilir. Katılımcıların mensup olduğu kültürel ortam ölçüt olarak belirlenip karşılaştırmalı araştırma yapılabilir. Katılımcıların entelektüel seviyesi eğitim seviyesi gibi faktörlerle belirlenip farklı seviyelerden insanların tecrübe ettiği din değiştirme süreci karşılaştırmalı olarak çalışılabilir. Bunların yanında henüz çalışılmamış olan Paloutzian'ın Anlam Değişim Sistemi detaylı bir Şekilde çalışılması ve dinî değişimin farklı boyutlarının aynı anda araştırılması din değiştirme literatürünü yeni ufuklara taşıyacaktır.

KAYNAKÇA

- AL-QWİDİ, M.: 2002 *Understanding the Stages of Conversion to Islam : The Voices of British Converts*. [Doktora Tezi], University of Leeds.
- BOWEN, P.: 2009 *Conversion to Islam in Colorado* [Yüksek Lisans Tezi], University of Denver
- CLARK, W. H.: 1958 *The Psychology of Religion*, New York, Macmillan.
- COE, G. A.: 1916 *The Psychology of Religion*, Chicago, Illinois, The University of Chicago Press.
- GİLLESPİE, V. B.: 1979 *Religious Conversion and Personal Identity: How and Why People Change*, Birmingham, Ala, Marquette University / Religious Education Press.
- RAČIUS, E.: 2011 “Islam in Lithuania: revival at the expense of survival?” *Muslims in Poland and Eastern Europe. Widening the European Discourse on Islam*, (Yayımlayan K. Górak-Sosnowska) Faculty of Oriental Studies, University of Warsaw. s. 207-221.
- HERMANSEN, M.: 2014 “Conversion to Islam in Theological and Historical Perspectives”. *The Oxford Handbook of Religious Conversion*, (Yayımlayan L. R. Rambo ve C. E. Farhadian), New York, Oxford University Press. s. 632-666.
- HOROZCU, Ü.: 2009 “Sıra Dışı Bir Dini Tecrübe Glossolali Karmaşık Diller Tecrübesi”. *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 10, 102-126.
- HOOD JR., R. W., P. C. *The psychology of religion: An empirical approach*, HILL, ve B. SPİLKA.: 4th ed. New York, Guilford Press. 2009

- İNCE, İ. 2008 Ridde. İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (C. 35 ss. 88-91). İstanbul, TDV Yayınları.
- JAMES, W.: 2017 *Dinsel Deneyimin Çeşitleri* (İ. H. Yılmaz, Çev.; 1. Baskı). Pinhan Yayıncılık.
- JAMES, W., M. *The Varieties of Religious Experience: A Study in Human Nature*. 2nd edition. London, New York, Routledge.
- JAMES.: 2002
- KLİNG, D. W.: 2014 “Conversion to Christianity”. *The Oxford Handbook of Religious Conversion*, (Yayımlayan L. R. Rambo ve C. E. Farhadian), New York, Oxford University Press. s. 598-631
- KÖSE, A.: 2000 İhtidâ. İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (C 21 ss. 554-58). İstanbul, TDV Yayınları.
- KÖSE, A.: 2019 *Neden İslam'ı Seçiyorlar*. İstanbul, İz Yayıncılık.
- KÖSE, A., A. AYTEN.: *Din Psikolojisi*. İstanbul, Timaş Yayınları.
- 2019
- KÖSE, A., K. M. “Conversion motifs among British converts to Islam”.
LOEWENTHAL.: 2000 *International Journal for the Psychology of Religion*
10, 101-10.
- LOFLAND, J.: 1977 “‘Becoming a World-Saver’ Revisited”. *American Behavioral Scientist* 20(6), 805-18.
- LOFLAND, J., N. “Conversion Motifs”. *Journal for the Scientific Study*
SKONOVD.: 1981 *of Religion* 20(4), 373-85.
- LOFLAND, J., R. “Becoming a World-Saver: A Theory of Conversion to
STARK.: 1965 a Deviant Perspective”. *American Sociological Review*

30(6), 862-75.

- MALONY, H. N., S. *Handbook of religious conversion*. Birmingham, Ala, SOUTHARD, (Ed.): Religious Education Press. 1992
- MEHMEDOĞLU, A. “Korelilerin Din Değişirme Motifleri”. *M.Ü. İlahiyat U., KİM, H. C.:* 2001 *Fakültesi Dergisi* 20, 175-191.
- NIEUWKERK, K. van.: “‘Conversion’ to Islam and the Construction of a Pious Self”. *The Oxford Handbook of Religious Conversion*, (Yayımlayan L. R. Rambo ve C. E. Farhadian), New York, Oxford University Press. s. 667-686. 2014
- ÖZYÜREK, E.: 2015 *Müslüman Olmak Alman Kalmak*. İstanbul, İletişim Yayınları.
- PALOUTZIAN, R. F.: “Religious Conversion and Spiritual Transformation: A Meaning-System Analysis”. İçinde *Handbook of the psychology of religion and spirituality*, 331-47. New York, NY, US, The Guilford Press. 2005
- PALOUTZIAN, R. F.: “Psychology of Religious Conversion and Spiritual Transformation”. *The Oxford Handbook of Religious Conversion*, (Yayımlayan L. R. Rambo ve C. E. Farhadian), New York, Oxford University Press. s. 209-239. 2014
- PALOUTZIAN, R. F.: *Invitation to the Psychology of Religion, Third Edition*. New York, The Guilford Press. 2016
- PARK, C. L.: 2005 “Religion and Meaning”. *Handbook of the psychology of religion and spirituality*, (Yayımlayan R. F. Paloutzian ve C. L. Park) New York, The Guilford Press. s. 295-314.

- PARK, S.: 2013 *Islamic da'wa in Korea: a study of Koreans' religious conversion to Islam taking place in the twenty-first century* [Doktora Tezi]. Asbury Theological Seminary.
- RAMBO, L. R.: 1993 *Understanding Religious Conversion*. New Haven, Yale University Press.
- RICHARDSON, J. T.: "The Active vs. Passive Convert: Paradigm Conflict in Conversion/Recruitment Research". *Journal for the Scientific Study of Religion* 24(2), 163-79.
- RICHARDSON, J. T.: "Conversion and New Religious Movements". İçinde 2022 *The Wiley-Blackwell Encyclopedia of Social and Political Movements*, (Yayımlayan D. A. Snow, D. Della Porta, D. McAdam, B. Klandermans) 1-4. John Wiley & Sons, Ltd.
- SNOOK, D. W., S. M. "Conversion motifs among Muslim converts in the KLEINMANN, G. United States". *Psychology of Religion and Spirituality* WHITE, J. G. 13(4), 482-92.
- HORGAN.: 2021
- SNOW, D. A., C. L. "The Lofland-Stark Conversion Model: A Critical PHILLIPS.: 1980 Reassessment". *Social Problems* 27(4), 430-47.
- STARBUCK, E.D.: *The psychology of religion. An empirical study of the growth of religious consciousness*. London, W. Scott 1899
- STRICKLAND, F. L.: *Psychology of Religious Experience: Studies in the Psychological Interpretation of Religious Faith*. New York, Abingdon Press. 1924
- ŞİMŞEK, H., A. *Nitel Araştırma Yöntemleri*, Ankara, Seçkin YILDIRIM.: 2021 Yayıncılık.
- THOULESS, R. H.: *An Introduction to the Psychology of Religion*. New

- 1923 York, The Macmillan Company.
- ULLMAN, C.: 1989 *The transformed self: The psychology of religious conversion*. New York, Plenum Press.
- ZEBIRI, K.: 2007. *British Muslim Converts: Choosing Alternative Lives*. Oxford, Oneworld Publications.

EKLER

EK-1: MÜLAKAT FORMU (İNGİLİZCE)

Age:

Birthplace:

Place of Upbringing:

Now lives in:

Social Class:

Parent's Religion:

Former Religion:

Age of Conversion:

Now Muslim for:

Marital status when converted:

Marital status now:

Religion of spouse (if married):

Education:

Occupation:

Let's talk about your childhood and adolescence

1. Can you describe your parents in terms of religion?

Were they religious/moral people?

Were they religiously heterogeneous?

Would you say you had a religious upbringing?

Can you remember asking questions about religion to your parents?

2. Can you describe your relationship with your parents?

What kind of people were your parents?

Did you grow up with both parents?

How would you describe their marriage?

Who did you feel closer to, mother or father?

Did anything unusual like separation from either parents happen to you?

3. How would you describe yourself when you were an adolescent?

Did you have certain questions/doubts about your religion?

If there was dissatisfaction, what was it?

Were there emotional or cognitive matters you were concerned with?

How would you describe your relationship with your parents?

Let's now talk about your youth and the time before you converted

1. Were there temptations in your youth like drug-use, alcoholism, etc?

How would you describe your relationship with the society then?

Were you involved in a political or religious organization?

2. Before conversion were you still practising your religion of childhood?

Do you remember things which were dissatisfying or confusing for you?

What did you do about these dissatisfactions or confusions?

Did you try any other religion to solve these dissatisfactions?

What image did you have then about Islam/Muslims?

3. Now I would like you to tell me about the two-year period before you converted

Could you describe yourself prior to conversion?

Have you lost interest in the religion you grew up to?

Were you looking for something?

What were you preoccupied with, emotional matters or cognitive concerns?

Did you have a sense of incompleteness, purposelessness, etc?

Did anything unusual like a broken marriage happen?

Where were you and what were you doing then?

4. Shall we now talk about how you decided to embrace Islam?

How were you introduced to Islam?

Did something happen that helped you decide?

Did you have a religious experience that affected your decision?

Was an individual or a group helping along the way?

How long did it take you to make the decision?

What was the characteristic that most attracted you to Islam?

Let's now talk about what happened after you decided

1. How did it feel right after your decision to convert?

What exactly did the decision change for you?

Did your decision solve or change the things that were bothering you?

In what way you felt you were transformed?

Did you feel your life had taken on new purposes?

Have you experienced doubts as to the reality or validity of your conversion?

2. How did the people around you, your parents, friends, etc. take your decision?

Has your attachment to them diminished?

We finally arrive at the present. Let's talk about the way you are now

1. How do you see yourself, former X and present Y?

Can you define conversion for yourself?

Do you feel like a different person now?

Do you see things differently now than you did before?

Do you think other people have noticed that you have changed?

How do you see your former life, in the wrong direction, sinful, lost etc?

Would you wish you had been born into a Muslim family/environment?

2. To what extent did you change in terms of religious beliefs and practices

Do you feel that you totally rejected your former religion by accepting Islam?

How far do you practise your new religion?

Do you perform five daily prayers, do you fast, do you drink, etc?

Did conversion also bring cultural transition for you?

Did you change the way you dress?

Does your future spouse have to be a Muslim? (If not married)

Do you like talking to other people about your new choice?

Are you involved in any religious activities now?

How do you relate to the greater society and Muslim community now?

EK-2: MÜLAKAT FORMU (TÜRKÇE)

Yaş:

Doğum Yeri:

Büyüdüğü Yer:

Şu an yaşadığı yer:

Sosyal Sınıf:

Ebeveynlerin dini:

İslam'dan önceki din:

Din değiştirme yaşı:

Kaç senedir Müslüman:

Din değiştirdiğindeki medeni durumu:

Şu anki medeni durumu:

Eşinin dini (eğer evli ise):

Eğitim:

Meslek:

Çocukluğunuz ve ergenliğiniz hakkında konuşalım

1. Ebeveynlerinizi dini anlamda tanımlar mısınız?

Dindar/ahlaki insanlar mıydı?

İkisi farklı dine mi mensuptu?

Dindar yetiştirildiğinizi söyleyebilir misiniz?

Ebeveynlerinize din hakkında sorular sorduğunuzu hatırlıyor musunuz?

2. Ebeveynlerinizle ilişkinizi tanımlar mısınız?

Ebeveynleriniz nasıl insanlardı?

Anne ve babanızla beraber mi büyüdünüz?

Evliliklerini nasıl tanımlarsınız?

Annenize mi babanıza mı daha yakın hissettiniz?

Ebeveynlerinizin birinden ayrılmak gibi sıra dışı bir şey yaşadınız mı?

3. Kendinizi ergenken nasıl tanımlarsınız?

Dininize ilgili sorularınız/şüpheleriniz var mıydı?

Memnuniyetsizlik, hoşnutsuzluk var idiyse bu neydi?

Daha çok duygusal meseleler mi yoksa bilişsel meseleler mi aklınıza takılmıştı?

Ebeveynlerinizle ilişkinizi nasıl tanımlarsınız?

Şimdi gençliğiniz ve din değiştirmeden (İslam'a geçmeden) önceki zamanla ilgili konuşalım

1. Gençliğinizde uyuşturucu madde kullanımı, alkol vb. gibi ayartmalar var mıydı?

O zamanlar toplumla ilişkinizi nasıl tanımlarsınız?

Siyasi veya dini bir organizasyona dahil miydiniz?

2. Din değiştirmeden önce çocukluk dininizi hala yaşıyor muydunuz?

Sizin için tatmin etmeyen ve kafa karıştırıcı olan şeyler hatırlıyor musunuz?

Bu tatmin olmama hali ve kafa karışıklıkları hakkında ne yaptınız?

Bu memnuniyetsizlik, hoşnutsuzlukları çözmek için başka bir din denediniz mi?

O zamanlar İslam/Müslümanlar hakkında nasıl bir algınız vardı?

3. Şimdi din değiştirmeden (İslam'a geçmeden) önceki iki yıllık süreden bahseder misiniz?

Din değiştirmeden (İslam'a geçmeden) önceki kendinizi tanımlar mısınız?

Büyüdüğünüz dine karşı ilginizi kaybettiniz mi?

Bir şey arıyor muydunuz?

En çok neyle meşguldünüz, duygusal meseleler mi bilişsel meseleler mi?

Tamamlanmamışlık, amaçsızlık vb. gibi bir hisse sahip miydiniz?

Boşanma gibi sıra dışı bir şey gerçekleşti mi?

O zaman neredeydiniz ve ne yapıyordunuz?

4. Şimdi İslam'a geçmeye nasıl karar verdiğinizi konuşalım

İslam'la nasıl tanıştınız?

Karar vermenizde yardımcı olan bir şey oldu mu?

Kararınızı etkileyen dini bir deneyim yaşadınız mı?

Bir birey veya bir grup bu yolda size yardımcı oldu mu?

Karar vermeniz ne kadar sürdü?

İslam'a sizi en çok çeken karakteristik özellik neydi?

Şimdi karar verdikten sonra ne olduğunu konuşalım

1. Müslüman olmaya karar verdikten sonra nasıl hissettiniz?

Müslüman olma kararı sizin için neyi değiştirdi?

Müslüman olma kararınız size sıkıntı veren şeyleri değiştirdi veya çözdü mü?

Hangi yönden dönüştüğünüzü hissettiniz?

Hayatınızın yeni hedefler kazandığını hissettiniz mi?

Müslüman oluşunuzun gerçekliği ve geçerliliği hakkında şüphe duyduunuz mu?

2. Etrafınızdaki kişiler, ebeveynleriniz, arkadaşlarınız vb. kararınıza nasıl tepki verdi?

Onlara olan bağlılığınız azaldı mı?

Son olarak günümüze geliyoruz. Şu anki haliniz hakkında konuşalım

1. Kendinizi nasıl görüyorsunuz, eski X ve şimdiki Y?

Kendiniz için din değiştirmeyi tanımlar mısınız?

Şu anda değişik bir kişi gibi hissediyor musunuz?

Şu anda bir şeyleri (olayları, durumları, nesnelere?) eskiden gördüğünüzden farklı bir şekilde görüyor musunuz?

Diğer insanların değiştiğinizi fark ettiklerini düşünüyor musunuz?

Önceki hayatınızı nasıl görüyorsunuz, yanlış yolda, günahkâr, kaybolmuş?

Müslüman bir aileye/çevreye doğmuş olmak ister miydiniz?

2. Dini inançlar ve ibadetler açısından ne derece değiştiniz?

İslam'ı kabul ederek önceki dininizi tamamıyla reddettiğinizi hissediyor musunuz?

Yeni dininizi ne derece yaşıyorsunuz? Yeni dininizin sorumluluklarını ne derece yerine getiriyorsunuz?

Beş vakit namazlarınızı kılıyor musunuz, oruç tutuyor musunuz, alkol kullanıyor musunuz, vb.?

Din değıştirme sizin için aynı zamanda kültürel dönüşümü de getirdi mi?

Giyiniş tarzınızı değıştirdiniz mi?

Gelecekteki eşiniz Müslüman mı olmalı? (Evli değilse)

Yeni tercihiniz hakkında diğer insanlarla konuşmak hoşunuza gidiyor mu?

Şu an herhangi bir dinî aktiviteye dahil misiniz?

Daha büyük toplum ve Müslüman topluluğa kendinizi nasıl bağdaştırıyorsunuz?

EK-3: MÜLAKAT FORMU KULLANIM İZİNİ

Numan Sabit KARALI · 26 Ara 2022 Pzt 14:33 ☆ 😊 ↶ ⋮

Alic: alikose ▾

Merhaba Ali hocam.

Din değiştirme konusunda gerçekleştireceğim yüksek lisans tez çalışmamda mhtedi bireylerle mülakat yapacağım. Katılımcılarla yapacağım bu mülakatlarda 1994 yılında yaptığınız "Conversion to Islam: A Study of Native British Converts" isimli doktora tezinizde kullandığınız mülakat sorularını izninizle kullanabilir miyim? Sizin için de uygansa mülakat sorularının İngilizce ve Türkçe versiyonlarını gönderebilir misiniz?

Numan Sabit Karali

alikose · 26 Ara 2022 Pzt 16:59 ☆ 😊 ↶ ⋮

Alic: ben ▾

numan merhaba,
sorular ilişiktir. kolay gelsin. başanlar diliyorum.

EK-4: ETİK KURUL ONAY BELGESİ

Tarih ve Sayı: 21.03.2023-1692893

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu
Başkanlığı

Sayı : E-35980450-663.05-1692893
Konu : Numan Sabit KARALI

Sayın Numan Sabit KARALI

İlgi : 22.02.2023 tarihli, 1647192 sayılı yazı

Sorumlu araştırmacılığım üstlendiğiniz 2023/80 dosya numaralı "Din Değişirme Psikolojisi: İslam'ı Seçenler Üzerine Nitel Bir Araştırma" başlıklı çalışma, Kurulumuzun 06.03.2023 tarih ve 03 sayılı toplantısında görüşülerek etik yönden uygun bulunmuş olup, karar ekte sunulmuştur.

Bilgilerinizi rica ederim.

Prof. Dr. Naci Tolga SARUÇ
Başkan

Ek: Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu Kararı

Bu belge, güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Belge Doğrulama Kodu : BSDV1PP0JP Pin Kodu : 38082

Belge Takip Adresi : <https://www.turkiye.gov.tr/istanbul-universitesi-obyis>

Istanbul Üniversitesi Merkez Kampüsü

34452 Beyazıt/Fatih-İstanbul

Tel : 0212 440 20 89 Faks : 0212 440 20 88

e-posta : sosyalbilimleretikkurul@istanbul.edu.tr Elektronik Ağ : www.istanbul.edu.tr

Keşif Adresi: istanbuluniversitesi@hs01.kep.tr

Bilgi için : Selçuk AREK
Dahili : 10689

Bu belge 5070 sayılı Elektronik İmza Kanununun 5. Maddesi gereğince güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL VE BEŞERİ BİLİMLER
ARAŞTIRMALARI ETİK KURULU BAŞKANLIĞI

Tarih ve Sayı: 14.03.2023-1680662

İlgili makama,

İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü Yüksek Lisans Öğrencisi Numan Sabit KARALI "Din Değiştirme Psikolojisi: İslam'ı Seçenler Üzerine Nitel Bir Araştırma" başlıklı, 2023/80 dosya numaralı 22.02.2023 tarih ve 1647192 sayılı başvurusu ile İ.Ü. Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu'na başvurmuştur. 06.03.2023 tarihinde gerçekleştirilen inceleme sonucunda, adı geçen çalışmada etik açıdan bir sorun olmadığına oybirliği ile karar verilmiştir. Gereğini bilgilerinize saygılarımızla sunarız.

Unvanı / Adı / Soyadı	Kurumu	Araştırma ile İlişki	Karar	İmza
Prof. Dr. Naci Tolga SARUÇ (Başkan)	İktisat Fakültesi	E ● H ●	● Onay ● Katılmadı ● Ret ● M.Katılmadı	
Prof. Dr. Eray YURTSEVEN (Başkan Yardımcısı)	İstanbul Tıp Fakültesi	E ● H ●	● Onay ● Katılmadı ● Ret ● M.Katılmadı	
Prof. Dr. Çiğdem Bekke TUNALI (Başkan Yardımcısı)	İktisat Fakültesi	E ● H ●	● Onay ● Katılmadı ● Ret ● M.Katılmadı	
Prof. Dr. Hanife Özlem SERTEL BERK	Edebiyat Fakültesi	E ● H ●	● Onay ● Katılmadı ● Ret ● M.Katılmadı	
Prof. Dr. Faruk Kerem GİRAY	Hukuk Fakültesi	E ● H ●	● Onay ● Katılmadı ● Ret ● M.Katılmadı	
Prof. Dr. Rasim İker GÖKBULUT	Ulaştırma ve Lojistik Fakültesi	E ● H ●	● Onay ● Katılmadı ● Ret ● M.Katılmadı	
Prof. Dr. Yasemin İŞIKTAÇ	Hukuk Fakültesi	E ● H ●	● Onay ● Katılmadı ● Ret ● M.Katılmadı	
Prof. Dr. Selahattin KARABINAR	İktisat Fakültesi	E ● H ●	● Onay ● Katılmadı ● Ret ● M.Katılmadı	
Prof. Dr. Seyhan NİŞEL	İşletme Fakültesi	E ● H ●	● Onay ● Katılmadı ● Ret ● M.Katılmadı	
Prof. Dr. Mustafa Hamdi SAYAR	Edebiyat Fakültesi	E ● H ●	● Onay ● Katılmadı ● Ret ● M.Katılmadı	
Prof. Dr. Aydın TOPALOĞLU	İlahiyat Fakültesi	E ● H ●	● Onay ● Katılmadı ● Ret ● M.Katılmadı	
Doç. Dr. Muharrem HAFİZ	İlahiyat Fakültesi	E ● H ●	● Onay ● Katılmadı ● Ret ● M.Katılmadı	
Doç. Dr. Şerife Sema KARAKELLE	Edebiyat Fakültesi	E ● H ●	● Onay ● Katılmadı ● Ret ● M.Katılmadı	
Doç. Dr. Tuba TOPÇUOĞLU	Edebiyat Fakültesi	E ● H ●	● Onay ● Katılmadı ● Ret ● M.Katılmadı	
Doç. Dr. Ayyen ŞATIROĞLU	Edebiyat Fakültesi	E ● H ●	● Onay ● Katılmadı ● Ret ● M.Katılmadı	
Doç. Dr. Göklem TEKDEMİR	Edebiyat Fakültesi	E ● H ●	● Onay ● Katılmadı ● Ret ● M.Katılmadı	
Dr. Öğr. Üyesi Bangi PİRİM DÜŞGÖR	Edebiyat Fakültesi	E ● H ●	● Onay ● Katılmadı ● Ret ● M.Katılmadı	
Dr. Öğr. Üyesi Mahmet Güven GÜNVER	İstanbul Tıp Fakültesi	E ● H ●	● Onay ● Katılmadı ● Ret ● M.Katılmadı	
Dr. Öğr. Üyesi Ayşe Elif YAVUZ SEVER	Edebiyat Fakültesi	E ● H ●	● Onay ● Katılmadı ● Ret ● M.Katılmadı	
Dr. Öğr. Üyesi Mustafa Çağatay ASLAN	Siyasal Bilimler Fakültesi	E ● H ●	● Onay ● Katılmadı ● Ret ● M.Katılmadı	
Dr. Öğr. Üyesi Nergis TAŞEALİ	Edebiyat Fakültesi	E ● H ●	● Onay ● Katılmadı ● Ret ● M.Katılmadı	

Bu belge 5070 sayılı Elektronik İmza Kanununun 5. Maddesi gereğince güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.